

TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK A NAGYVILÁGBÓL

Válogatás a Campus Mundi
ösztöndíjasok tanulmányaiból

BŐVÍTETT KIADÁS



MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Szociális
Alap



BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

TARTALOM

ISMERETTERJESZTŐ TANULMÁNYOK

- 7 **Górcső alatt az állatkísérletek: tudományos érvek és állatvédelem**
Babiczy Ákos
- 13 **Sportdiplomácia Kolumbiában**
Garamvölgyi Bence
- 17 **Egy modern tömegjelenség nyomában – A dél-koreai plasztikai sebészet**
Kívés Blanka

TUDOMÁNYOS PUBLIKÁCIÓK

- 25 **Friuliak és a magyar szalámigyártás kezdetei**
Blaskó Barbara
- 31 **Egy finnországi tanulmányút margójára – A pedagógiai környezet jelentősége**
Budán Dávid László
- 43 **Osztrák jogi alapok a társasági jog és az öröklési jog metszetében**
Dr. Dúl János
- 49 **Mobilitási hatástanulmány az Y generációs orosz diákok körében**
Holicza Péter, Pásztor Judit
- 58 **Nagypaneles építészet és panel-rehabilitáció Észtországban**
Horkai András

- 68 **Accipe ecclesiam! Az investitúraharc jelentősége a szekularizáció folyamatában**
Jancsó András
- 74 **Szelénvegyületek efflux pumpa és biofilm gátló hatásának vizsgálata Salmonella Typhimurium törzseken**
Kincses Annamária, Spengler Gabriella
- 80 **Versengő kollektivisták – A versengés jelenségének összehasonlítása individualista és kollektivista kultúrákban**
Kívés Blanka
- 87 **Az evidencialitás udvariassági stratégiaként történő használata az udmurtban**
Németh Zoltán
- 95 **Állampolgárságra nevelés a cserkészletben Lord R.S. Baden-Powell of Gilwell: Aids to Scoutmastership – A cserkészvezető**
Nyúl Eszter Anna
- 102 **Python interfész kialakítása C++-alapú függvénykönyvtárhoz – Boost.Python segítségével**
Reizinger Patrik
- 110 **Természettudományos tárgyak családi életre nevelési vonatkozásai a magyarországi tantervekben a két világháború között**
Uherkovich Orsolya Réka

ELŐSZÓ

Kedves Olvasó!

Nagy öröm számunkra, hogy a **2016 januárjában indult és 2021. augusztusig tartó** Campus Mundi projekt félidejében, a **külföldi részképzésre, szakmai gyakorlatra vagy rövid tanulmányútra** kiutazott ösztöndíjasaink kiemelkedő szakmai tevékenységének eredményeként elkészülhetett ez a publikációs kötet. A felsőoktatás nemzetköziesítését célzó program egyrészt a felsőoktatási intézmények aktívabb nemzetközi részvételét támogatja, másrészt egyéni ösztöndíjak révén, a kiemelkedő teljesítményű felsőoktatási hallgatók számára teszi elérhetővé a nemzetközi tapasztalatszerzés lehetőségét, szakmai kapcsolatok kiépítését és szakmai-tudományos eredmények elérését. **A Campus Mundi ösztöndíjak nagymértékben elősegítik a hallgatók szakmai előmenetelét, diplomamunkák elkészítéséhez, doktori kutatások megvalósításához járulnak hozzá.**

A magyar felsőoktatás és a felsőoktatásban részt vevő hallgatók méltó tagjai az Európai Felsőoktatási Térségnek. Egyetemeink és hallgatóink eredményei, sikerei egyre nagyobb nemzetközi nyilvánosságot kapnak, az innovációt célzó kutatási-fejlesztési tevékenységek határokon átívelő közös projektek révén valósulnak meg. Évről évre egyre több hallgató érkezik tanulni országunkba a világ minden tájáról, és a magyar hallgatók számára nyújtott mobilitási ösztöndíjak is egyre több lehetőséget biztosítanak a világ iránt nyitott, érdeklődő, elszánt diákok szá-

mára. Nincsenek határok, a tudomány nemzetközi. A lehetőség minden felsőoktatási intézmény hallgatója számára adott, csak élni kell vele.

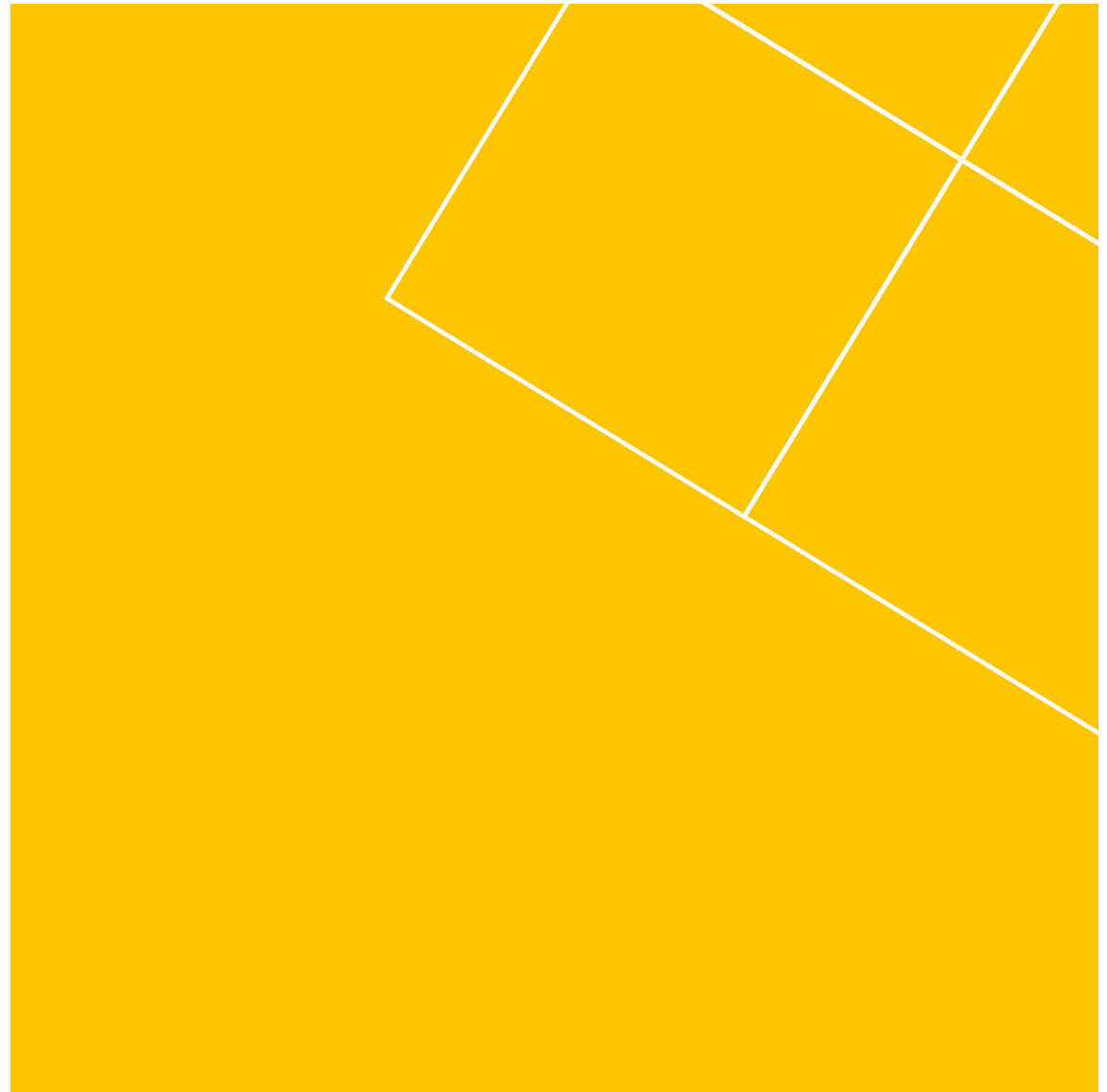
Campus Mundi ösztöndíjas diákjaink szakmai publikációit büszkén ajánlom mindazon hallgatóknak, akik titkon mindig vágytak arra, hogy nemzetközi szakmai közegbe tartozhassanak, határokon átnyúló barátságokat alakítsanak ki. Vegyenek példát volt ösztöndíjasainkról, pályázzanak, érjenek el hasonló sikereket, mint ők! Hiszen: kinyílik a világ!

Köszönöm, hogy kollégáimmal kicsit mi is részesei lehetünk hallgatóink sikereinek. Olvassák e publikációkat, ismeretterjesztő cikkeket érdeklődéssel, a világ bármely pontján.

SZÉKELY ÁGNES

*Tempus Közalapítvány, Felsőoktatási egység
egységvezető-helyettes*

ISMERETTERJESZTŐ TANULMÁNYOK



GÓRCSŐ ALATT AZ ÁLLATKÍSÉRLETEK: tudományos érvek és állatvédelem

Babiczky Ákos

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Természettudományi Kar ◊ Pszichológiai Doktori Iskola

ANGLIA, rövid tanulmányút

Tavaly ősszel izgatottan készülődtem arra a három hétre, amit egy Campus Mundi rövid tanulmányút keretei között az Oxfordi Egyetemen tölthettem. Pályakezdő neurobiológusként nagyon kíváncsi voltam azokra az újdonságokra, amiket a világ egyik legjobb egyetemén nyílt lehetőségem megismerni. Nem sejtettem, hogy a szakmai újdonságok mellett egy másik, igen meghatározó tapasztalattal is gazdagodni fogok.



1. ábra A genetikai kutatásokban felhasznált kísérleti egerek tiszteletére állított szobor az Orosz Tudományos Akadémia egyik épülete előtt Novoszibirszkben.

MEGLEPŐ SZIGOR

Itthon évek óta dolgozom kísérleti egerekkel egy kutatólaboratóriumban. Elvégeztem az ehhez szükséges hivatalos tanfolyamot, emellett egy három és fél hónapos külföldi gyakorlat során megismerhettem a Spanyolországban hatályos előírásokat is. Szigorú szabályok biztosították a kísérleti állatok tartását és a velük folytatott kísérleteket – csak úgy, mint itthon. Ezek után fel sem merült

bennem, hogy egy harmadik EU-s országban hatalmas meglepetések fognak érni ezen a téren.

De miután az oxfordi laborvezető hivatalosan is engedélyezte a látogatásomat, megkeresett a helyi állatjóléti bizottság biztonsági felelőse. Egy komoly online ellenőrzési procedúrán kellett átesnem, amihez még a háztartásunk közüzemi számláiból is fel kel-

lett töltenem egyet, hogy igazoljam a valós laccímemet.

Az állatkísérletes épületbe is csak szigorú ellenőrzés után léphettem be. A portán minden alkalommal le kellett adnom a személyi igazolványomat. A telefonom (vagy más kép- és hangrögzítő eszköz) nem lehetett nálam, és még WC-re is csak felügyelettel mehettem el. Természetesen az épület minden részében viselnem kellett maszkot, kesztyűt, lábszákat és köpenyt.

Az állatkísérletek kivitelezésében viszont nagy különbséget nem tapasztaltam. Valamivel szigorúbb volt a műtétekre való felkészülés és azok menete, illetve a beavatkozások utáni (posztoperatív) kezelés. Több volt az adminisztrációs kötelezettség is, de úgy tűnt, hogy messze nem annyira, mint azt a biztonsági átvilágítás és a helyszíni szigor alapján vártam.

De miért szükséges ez a szigor, ami – véleményem szerint – az ott dolgozó kutatók mindennapi munkáját is jelentősen megnehezíti? Kiderült, hogy mindezt az elmúlt évtizedekben az állatvédelmi (vagy inkább állatkísérlet-ellenes) mozgalmak részéről tanúsított radikalizmustól való félelem fűti.

A helyzetet jól tükrözi, hogy amikor az első napon körbevezettek az épületben és megmutatták a vészkijáratokat, elmondták, hogy tűz esetén melyik kijáratot ajánlják inkább menekülésre – a másik ugyanis pont oda nyílik, ahol az állatvédők rendszeres tüntetései zajlanak. Ami akár – mint később megtudtam – nagyobb gond is lehet, mint maga a tűz. De vajon kik és miért ellenzik ennyire az állatkísérleteket? Talán igazuk van, és meglennék nélkülkük?

MÉRSÉKELT ÉS RADIKÁLIS HANGOK

Az állatkísérletek mindig is elválaszthatatlan részét képezték a tudománynak – gondoljunk csak Pavlov kutyáira, Pasteur bárányaira, vagy

Skinner galambjaira. Jelentőségüket mutatja, hogy az orvostudományi Nobel-díjak közel kétharmadát olyan eredményekért osztották ki, amelyek (valamilyen szinten) állatkísérletekre támaszkodtak (Abdulla, 1999). A brit Royal Society álláspontja szerint pedig gyakorlatilag valamennyi, a 20. században elért orvostudományi eredmény állatkísérletekre épült.

Ennek ellenére már a 17. században megjelent az ellentábor is. Természetesen számos építő kritika is megfogalmazódott az évszázadok során, aminek hatására olyan törvények és szabályozások születtek, amelyek valóban az állatok érdekeit szolgálták. Például *Charles Darwin*, az evolúciós elmélet kidolgozója is nyíltan támogatta a világ első állatkísérleteket szabályozó törvényének kidolgozását (*Cruelty to Animals Act, 1876*).

Jelenleg több szervezet is küzd az állatkísérletek betiltásáért, szabályozásáért vagy a szabályozások szigorításáért, például az amerikai PETA (*People for the Ethical Treatment of Animals*). Ez a szervezet a sajnálatos Silver Spring-i majmok (*Silver Spring Monkeys*) esetének kipattanásakor kapott nemzetközi figyelmet.

1981-ben egyik aktivistájuk, Alex Pacheco beépült egy neurobiológiai labor munkájába, és nyilvánosságra hozta azokat az embertelen körülményeket, amelyek között az intézetben tartott 17 makákó kényszerült élni. Az ügy kapcsán 1983-ban 3,500 dolláros bírságot szabtak ki a labor vezetőjére, Edward Taubra, bár a vádak nagy részét nem találta megalapozottnak a bíróság. Az ügy végül az amerikai állatjóléti törvény 1985-ös módosításához vezetett.

Egy másik prominens szervezet, a *Cruelty Free International*, pedig inkább lobbitevékenységével vált ismertté. Erősen kritizálták például az EU egyik 2007-es szabályozását (*REACH: Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals*), amely több tízezer vegyület (melyek nagy ré-



2. ábra Egy PETA által szervezett állatkísérlet-ellenes tüntetés 2011-ben, a világ egyik legnagyobb kísérleti állatot tenyésztő cégének (*Charles Rivers Laboratories*) éves üléssére időzítve.

sze már évtizedek óta jelen van a piacon) állatokon való tesztelését írta elő. A szabályozást egyébként több kutató is problémásnak találta (Hartung-Rovida, 2009). Ezen kívül a szervezet ugró nyulat ábrázoló logója tájékoztatja a vásárlókat, hogy melyek azok a termékek, amelyeket nem teszteltek állatokon.

Sajnos az elmúlt évtizedekben olyan radikálisok is megjelentek a színen, akik nem-hogy az értelmes párbeszéd elősegítését nem szolgálták, de konkrétan emberi életeket veszélyeztettek. A legismertebb talán az *Animal Rights Militia*, amely nyíltan elhatárolódik a hasonló szellemiséget képviselő, de jóval mérsékeltebb *Animal Liberation Front* erőszak-ellenes politikájától. Ez a szervezet a '80-as évektől kezdve számos életveszélyes fenyegetést, gyújtogatásos és levélbombs merényletet és merénylet-kísérletet vállalt magára (például Oxfordban is). A célpontok sokszor kutatók, sőt nem egyszer azok hozzátartozói voltak (*Lab Animal, 2008; Aziz-Stein-Yogeshwar, 2011*).

A SZÁMOK TÜKRÉBEN

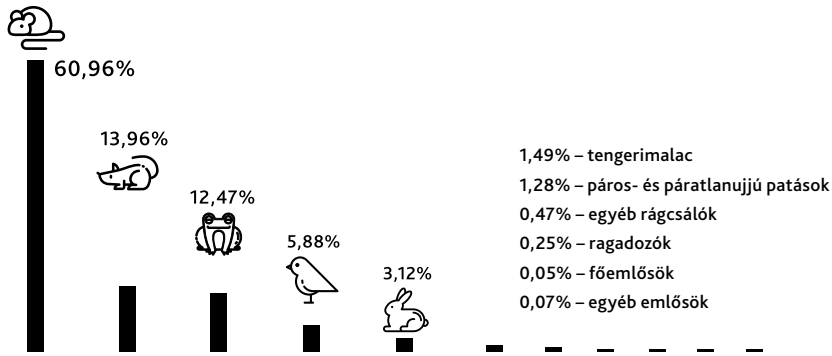
Bár sok embernek elég határozott véleménye van az állatkísérletekről, a vitákban ritkán marad helye a konkrét számadatoknak. Ezért

sokszor olyan intuitív, a média és a heves érzelmek által torzított elképzelések alapján alakul a közvélemény, ami igen távol áll a valóságtól.

Az *American Association for the Advancement of Science* (AAAS) 2014-es jelentése szerint például az amerikaiak 41 százaléka „morálisan rossznak” tartja az állatkísérleteket, ami jelentős növekedés a 2001-es 29 százalékhöz képest. A brit Department for Business, Innovation & Skills (gov.uk/government/organisations/department-for-business-innovation-skills) felmérése is hasonló eredményről számolt be 2014-ben: csak a megkérdezettek 64 százaléka támogatta az orvosi célú állatkísérleteket.

Az internetet böngészve bárki könnyen találkozhat különböző kozmetikai kísérletekben kirúszott majmok és szenvedő nyuszik képeivel (amelyek forrása sokszor ismeretlen). Ezek után sokak számára talán meglepő lehet, hogy az EU-ban évek óta tilos kozmetikai célú állatkísérleteket végezni, sőt állatokon tesztelt kozmetikumokat sem lehet már forgalmazni. Valószínűleg még kevesebben tudják, hogy a világon felhasznált összes kísérleti állat mindössze 0,1 százalékát teszik ki a (leginkább kritizált) kozmetikai kísérletekben felhasznált állatok (Abdulla, 1999; Abbott, 2005).

De pontosan mit is jelent ez a 0,1 százalék? A *Speaking of Research* nevű szervezet weboldala szerint az EU-ban körülbelül 11,5 millió kísérleti (gerinces) állatot használnak fel évente (speakingofresearch.com/facts/eu-statistics-animal-research), míg az Egyesült Államokban körülbelül 12-27 milliót (Amerikában a bonyolult jogi szabályozás miatt csak pontatlan becslések érhetők el). Magyarországon körülbelül 200 ezerre tehető a kísérleti állatok éves felhasználása (speakingofresearch.com/facts/statistics). Az angol nyelvű Wikipédián 50-100 millióra becsülik a teljes globális felhasználást (en.wikipedia.org/wiki/Animal_testing). Összehasonlításképpen: az amerikai mező-



3. ábra A különböző kísérleti állatok megoszlása az EU-ban (2011)

gazdasági minisztérium adatai szerint csak csirkéből 9 milliárdot használtak fel étkezési célból az Egyesült Államokban (*speakingofresearch.com/facts/statistics, 2007*).

Kicsit részletesebben megnézve az EU-s adatokat, azt láthatjuk, hogy a **felhasznált állatok túlnyomó többsége egér (kb. 61%) és patkány (kb. 14%)**. Az etikai szempontból legkényesebbnek tekinthető kutyák, macskák és főemlősök mindössze az összes kísérleti állat kevesebb, mint 0,3 százalékát teszik ki. A felhasználás pedig nagyrészt humán és állatgyógyászati, illetve az ezekhez kapcsolódó kutatás-fejlesztési (összesen: 39,3%) és alap-kutatási (38,1%) célra történik (*Abbott, 2010*).

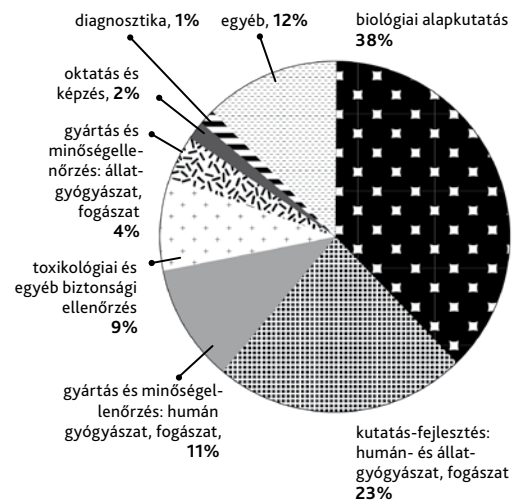
Érdekes tény az is, hogy **2008 óta az állatokon végzett kísérletek száma összességében 17 százalékkal csökkent az Egyesült Királyságban** (*Callaway, 2018*). A Speaking of Research adatai szerint ez a csökkenő tendencia az egész EU-ra nézve általánosnak mondható. 2008 és 2011 között 4,8 százalékkal csökkent a felhasznált kísérleti állatok száma az Unióban, ami összesen közel 123,000 állatot jelent.

SZABÁLYOZÁS: A „3R-ELV” ÉS A JÖVŐBELI LEHETŐSÉGEK

Természetesen a kísérleti állatok felhasználását és tenyésztését ma már csak igen szigorú szabályozás mellett lehet végezni, mint arra a bevezetőben is utaltam. **Kísérletre csak kü-**

lön erre a célra tenyésztett állatokat lehet felhasználni. Ezeknek az állatoknak a tartása és szaporítása csak szabályozott körülmények között, megfelelő adminisztráció mellett engedélyezett. Meghatározott például a különböző fajok számára szükséges minimális terület, a táplálékuk összetétele, a megfelelő hőmérséklet, megvilágítás és páratartalom, hogy csak néhány fontosabbat említsek.

Az állatokat érő beavatkozásokat különböző kategóriákba sorolják (enyhe, mérsékelt, súlyos stb.), és minden kategóriában pontos előírások alapján kell az állatok fájdalmát vagy diszkomfortérzetét csökkenteni. Például minden, egy tűszúrással egyenértékű, vagy



4. ábra Az állatkísérletek megoszlása a felhasználás célja szerint az EU-ban (2010).

annál nagyobb fájdalmat okozó beavatkozáshoz kötelező az állatok műtéti altatása (pl. gázzal). Azok, akik **nem tartják be ezeket az előírásokat, súlyos pénzbírságot, az állatkísérletek végzésétől való teljes eltiltást, sőt akár börtönbüntetést is kockáztatnak.**

Ezeket a szabályokat az ún. „3R-elv” alapján alakítják ki a szakértők (*Robinson, 2011; Würbel, 2017*). A 3R az állatkísérletek megtervezése és kivitelezése során szem előtt tartandó három fő szempont angol megfelelőjének kezdőbetűit jelöli. Ezek a következők:

- cél a lehető legkevesebb kísérleti állat felhasználása, vagy ugyanannyi állat felhasználásával több adat nyerése (**csökkentés – reduction**),
- olyan vizsgálati módszerek alkalmazása, amelyek állatok bevonása nélkül is eredményesek lehetnek (**helyettesítés – replacement**),
- és azoknak a módszereknek az alkalmazása, amelyek a lehető legkisebb mértékű fájdalmat, károsodást vagy diszstresszt okoznak az állatoknak (**tökéletesítés – refinement**).

A csökkentéshez hozzájárul a kísérletek lehető legkörültekintőbb megtervezése és kivitelezése. Az állatkísérletes engedély megszerzéséhez is elvárják az elvégezni kívánt kísérletek minél részletesebb leírását. A kísérleti módszerek finomítására szolgál például a megfelelő fájdalomcsillapítók, gyulladáscsökkentők és altatószerek alkalmazása, illetve az esetleges posztoperatív kezelés elvégzése.

A helyettesítés talán a három közül a legérdekesebb szempont. Bár a legtöbb kutató egyetért abban, hogy az állatkísérletek soha nem lesznek teljes mértékben nélkülözhetők, mégis **rengeteg olyan előremutató fejlesztés látott napvilágot a közelmúltban, ami az állatfelhasználás csökkentésére irányult.**

A legígéretesebbek talán a mesterséges szövetek és szervek használata, illetve a különböző számítógépes modellek. Utóbbiak

közül már létezik olyan, amely bizonyos körülmények között megbízhatóbban jelzi előre az egyes vegyületek ártalmasságát, mint az állatokon végzett kísérletek (*Van Noorden, 2018*). Szintén széles körben üdvözölt az az irány, hogy bizonyos tesztekhez (pl. szemirritáció vizsgálata) vágóhídról beszerzett, és a kísérlet idejére mesterségesen életben tartott szöveteket vagy szerveket (pl. marhaszem) használnak fel.

FELBECSÜLHETETLEN JELENTŐSÉG

Az állatkísérletek haszna gyakorlatilag felbecsülhetetlen, és számokkal leírhatatlan. **Aki életében vett már be bármilyen gyógyszert, az személyesen is profitált ezekből a kísérletekből.** Sőt, a házikedvenceink gyógyítására használt gyógyszereket is mind állatokon tesztelik. És akkor még az orvosi képzésekben egyre nagyobb jelentőségű, állatokon végzett gyakorló-műtétekről nem is beszélünk.

Természetesen sok negatív példára, haszontalan (vagy annak tűnő) kísérletre és feleslegesen felhasznált állatra lehet mutogatni. Ennek ellenére én azt gondolom, hogy ezek csak még inkább arra ösztönzik a tudományos közösséget, hogy önkritikát gyakoroljon, tökéletesítse saját módszereit, és kizárja sorából azokat, akik megfelelnek arról, hogy élő és érző lényekkel dolgoznak „együtt” egy közös célért.

Irodalomjegyzék

- Abbott, A. (2005). *Animal testing: More than a cosmetic change*. Nature, 438(7065) pp.144–6.
- Abbott, A. (2010). *European research animal use holds steady*. [online] Elérhető innen: nature.com/news/2010/101007/full/news.2010.524.html?s=news_rss (Utolsó letöltés: 2018. október 26.)
- Abdulla, S. (1999). *The animal experimentation debate: the science angle*. [online]

Elérhető innen: [nature.com/news/1999/990107/full/news990107-1.html](https://www.nature.com/news/1999/990107/full/news990107-1.html)
(Utolsó letöltés: 2018. október 26.)

Aziz, T., Stein, J. és Yogeshwar, R. (2011). *Animal testing: TV or not TV?* Nature, 470(7335), pp.457–59.

Callaway, E. (2018). *UK labs made 1.9 million transgenic animals last year.* [online]
Elérhető innen: [nature.com/articles/d41586-018-05808-4](https://www.nature.com/articles/d41586-018-05808-4) (Utolsó letöltés: 2018. október 26.)

Cruelty to Animals Act 1876. London: Parliament of the United Kingdom.

Hartung, T., Rovida, C. (2009). *Chemical regulators have overreached.* Nature, 460(7259), pp.1080–1.

Robinson, R. (2011). *3Rs of animal testing for regenerative medicine products.* Science translational medicine, 3(112), p.112.

Van Noorden, R. (2018). *Software beats animal tests at predicting toxicity of chemicals.* Nature, 559(7713), p.163.

Würbel, H. (2017). *More than 3Rs: the importance of scientific validity for harm-benefit analysis of animal research,* Lab Animal 46, pp.164–66.

Az ábrák forrása

1. ábra: en.wikipedia.org/wiki/Monument_to_the_laboratory_mouse
2. ábra: peta.org/blog/s-blame-half-animal-testing
3. ábra: saját ábra a *Speaking of Research* adatai alapján
4. ábra: saját ábra (Abbott, 2010) alapján

SPORTDIPLOMÁCIA KOLUMBIÁBAN

Garamvölgyi Bence

Testnevelési Egyetem
Sporttudományok Doktori Iskola
KOLUMBIA, rövid tanulmányút

A Testnevelési Egyetem levelező szakos doktoranduszaként 2018 januárjában Campus Mundi rövid tanulmányúton vettem részt Kolumbiában. A látogatás célja az volt, hogy első kézből tanulmányozzam, milyen hatással van a sport egy hosszú traumát elszenvedett társadalomra, és hogy különböző kormányzati és nem kormányzati szervezetek miként használják a sport erejét bizonyos társadalmi célok elérésére.

A rövid, egyhónapos tanulmányút alatt lehetőségem nyílt olyan intézményekbe is ellátogatni, mint a kolumbiai külügyminisztérium vagy az állami sportirányítás legfontosabb szerve, a *Coldeportes*, ahol interjúkat készítettem magas beosztású tisztségviselőkkel. Ezeknek a tapasztalatoknak köszönhetően **jobban megismertem a kolumbiai sportdiplomáciai stratégiát, amelynek egyik fontos dimenziója a sport társadalmi fejlesztésben és békeépítésben betöltött szerepének erősítése.** A kolumbiai sportdiplomácia nemzetközileg is elismert jó gyakorlat, érdemes hazai szemmel is tanulmányozni.

Más latin-amerikai országokhoz hasonlóan, a sport kiemelt közéleti szerepet játszik Kolumbiában is, a futball pedig egyenesen az

ország modernkori vallása. A több évtizedes belső fegyveres konfliktus hatása a mai napig megfigyelhető a társadalomban, ugyanakkor az elmúlt évek gazdasági fejlődéseként az ország jelentős lépést tett a stabilitás felé. Kolumbia nemzetközi megítélésére a mai napig nagy hatással van a gondterhelt múlt, a gerillaharcok, több belső hatalmi konfliktus és a drogháborúk öröksége. Ennek a negatív nemzetközi képnek a levetkőzése egy hosszan tartó folyamat, ugyanakkor bizonyos társadalmi erőforrások, mint a kultúra és a sport, hozzájárulhatnak az ország megítélésének javításához.

A sport külpolitikai, diplomáciai és békeépítési célokra való alkalmazása azonban nem kolumbiai találmány. A sportdiplomácia egyik klasszikus példája az úgynevezett ping-pong diplomácia, amely a hidegháború alatt játszott közre az amerikai-kínai kapcsolatok újraindításában (*Fekete, 2010*). A 2018. évi téli olimpiai játékokra küldött észak-koreai sportdelegáció is jelentős lépést tett a Dél-Koreával való politikai feszültség enyhítésének irányába. **A sport – univerzális jellege miatt – egy mindenki számára könnyen érthető kommunikációs csatorna, ahol a megfelelően címzett politikai üzenetek is célba érhetnek.** Az elmúlt évtizedekben az infokommunikációs rendszerek rohamos fejlődése utat nyitott

az úgynevezett nyilvános diplomáciának, amelynek fő célcsoportja a globális közönség. A nyilvános diplomácia eszköztára nem nélkülözhet olyan rendkívül népszerű tevékenységeket, mint a sport.

A poszt-bipoláris világrendszerben a sport és a kultúra egyre inkább olyan vonzóerőként jelennek meg, amelyek tágabb nemzetközi közösséget képesek elérni. Nem meglepő módon egyre több állam használja a nagyszabású sporteseményeket vagy sportolók nemzetközi eredményeit önmaga népszerűsítésére, illetve bemutatására. **Csakúgy, mint a kultúra, a sport is egyfajta puha erőforrásként jelenik meg, amely megfelelően alkalmazva, képes nagy nemzetközi közönséget megnyerni vagy befolyásolni.** Egyes országok nagyon tudatosan használják sporteredményeiket nagyobb nemzetközi közönség megszólítására, míg mások sportkultúra híján jelentős beruházásokkal és költséges sportversenyek megrendezésével próbálják felhívni magukra a figyelmet (pl. Katar).

A sportdiplomácia modern kori tényerése megfigyelhető mind az öt kontinensen. Évről évre egyre több ország kormánya dolgozik ki sportdiplomáciai stratégiákat; a legismertebbek közé az ausztrál és a francia tartozik. A kolumbiai sportdiplomáciai stratégia az ország sajátos társadalmi-gazdasági felépítésére és konfliktusokkal terhelt történelmére épül. A stratégia egyik sajátossága, hogy cél- és eszközrendszerének a középpontjában nem kifejezetten a versenysport és a nagyszabású sportesemények állnak. Míg a sportdiplomácia klasszikus példáinak főszereplői legtöbbször nagy népszerűségnek örvendő versenysportolók, addig Kolumbiában ők sokszor hátrányos helyzetű, sportoló fiatalok. **A kolumbiai sportdiplomáciai projekt fő célja nemcsak az ország külföldi megítélésének javítása, hanem egyfajta esélyteremtés a hátrányos helyzetű fiatalok számára.** Kolumbiai értelmezésben az alulról szerveződő sport a békeépítés, a társadalmi bevonás, a békés egymás mellett élés és

párbeszéd eszközeként jelenik meg (*Cancillería, 2017a*).

A kulturális és sportdiplomáciai program kezdetei 2011-ig nyúlnak vissza, amikor is az ország kormánya önkéntesen alkalmazni kezdte a fiatalok fegyveres csoportokba való toborzásának megakadályozásáról szóló ENSZ Biztonsági határozatot (*Cancillería, 2017b*). A külügyminisztérium kezdeményezésének elsődleges célja, hogy a nehéz sorsú fiatal sportolók vagy művészek olyan országokba látogathassanak el, amelyek bizonyos sportágakban vagy művészeti területeken kiemelkedő teljesítményt nyújtanak. Az ifjúsági cseréknek nemcsak a fiatal résztvevők a kedvezményezettjei, hanem Kolumbia is, amely így tovább erősítheti diplomáciai kapcsolatait ezekkel a nemzetekkel.

A program célcsoportja olyan 13-17 év közötti fiatalok, akik kiemelkedő teljesítményt nyújtanak egyes sportágakban vagy művészeti területen, és tanulmányi eredményeik és képességeik miatt is egyfajta példaképnek számítanak hasonló korú társaik körében. A program kedvezményezettjei sokszor olyan sportoló fiatalok, akik nehéz sorsú kistelepüléseken születtek, vagy akiknek családja érintett volt a hosszú évtizedekig tartó fegyveres konfliktusban. **Ezekre a fiatalokra nem feltétlenül vár fényes sportkarrier, ugyanakkor a szervezett sporttevékenységben való részvételük által nagyobb eséllyel kerülnek el az illegális fegyveres toborzást, az utcai bűnözést és bandaháborút.** A külügyminisztérium kiválasztásának egyik kritériuma, hogy a fiatalok olyan településekről származzanak, ahol az illegális fegyveres csoportok toborzási tevékenysége mély nyomot hagyott a közösségben.

A sportdiplomáciai ifjúsági cserék időtartama általában 8-tól 12 napig terjed. Ez alatt a résztvevőknek lehetőségük nyílik különböző kulturális, oktatási, szociális és motivációs tevékenységekben részt venni. Ezek célja a résztvevők személyes fejlődésének elősegítése, vezetői képességeik kibontakoztatása. Az ifjúsági cserék egyik fontos tényezője, hogy a fiatalok

megismerjék a vendéglátó ország kultúráját, szokásait, és olyan életre szóló élménnyel gazdagodjanak, ami hosszú távon segíti őket az életben való boldogulásban. A külföldön megszerzett élmények és tapasztalatok hozzásegítik a fiatalokat a sport és kultúra értékeinek tiszteltetésére, a mindennapi életben való alkalmazására és társaik felé történő közvetítésére.

A résztvevőket edzők, tanárok vagy adott esetben ifjúsági munkások kísérik, akik számára szintén fontos lehet a külföldi tapasztalatszerzés. A fogadóországban megszerzett hasznos tapasztalatokat az edzők és oktatók a helyi kisközösségekben is alkalmazhatják, **így a sportdiplomáciai program közvetve hozzájárul az alulról szerveződő sport fejlesztéséhez is.** A sport társadalmi-gazdasági fejlesztésben betöltött szerepét egyre több helyi önkormányzat ismeri fel, és ennek egyik eredményeként az ország szabadidősport infrastruktúrája is fejlődik, illetve egyre több sporton keresztüli nevelést célzó program indul el. A külügyminisztérium képviselőinek meglátása szerint a rögbi növekvő népszerűsége is kapcsolatba hozható a sportdiplomáciai program sikerességével.

A 2011 és 2017 között tartó időszakban a külügyminisztérium mintegy 120 sport és kulturális ifjúsági csere megvalósítását támogatta. A statisztikák szerint ezeken az eseményeken 1539 fiatal sportoló és zenész vett részt, akiket összesen 287 edző és oktató kísért el mintegy 44 különböző országba. Összesen 21 kolumbiai közigazgatási terület 78 településéről kerültek a programba résztvevők (*Cancillería, 2018*). A program egyik közvetett eredményeként tartják számon, hogy egyre több hátrányos helyzetű településen indulnak angol, francia és portugál nyelvű kurzusok is.

A kolumbiai sportdiplomáciai stratégia másik hangsúlyos eleme a sport szerepének erősítése a határ menti területek fejlesztésében és a szomszédos népekkel való együttműködésben (*Garamvölgyi, 2018*). A belső fegyveres konfliktus hosszú éveit alatt

az állam érdekérvényesítő képessége az ország határ menti területein különösen meggyengült. A kolumbiai kormány 2010-ben indította útjára a „Terv a határ menti területek jólétéért” (*Plan de fronteras para la prosperidad - PFP*) nagyszabású programot, azzal az elsődleges céllal, hogy megerősítsék az állam jelenlétét a korábban fegyveres konfliktusok által sújtott térségekben. A PFP keretein belül számottevő kormányzati támogatásban részesültek a határ menti települések. Elsősorban olyan szektorok kerültek a fejlesztés középpontjába, mint az oktatás, a kultúra, a sport, a közigazgatás, a környezetvédelem és víztisztítás, illetve az egészségügy (*Moya, 2018*).

A kolumbiai kormány a külügyminisztérium javaslatára külön forrásokat különített el a határ menti sporttevékenységek támogatására, mivel ezek hatékonyan tudják szolgálni különböző kisközösségek integrációját, és népszerűsítik az egyes népcsoportok közötti párbeszédet és a békés együttélést. A sport alapú határ menti fejlesztés egyik példája a *Paz en Movimiento* (Béke a mozgásban) című kezdeményezés, amelyet a kolumbiai kormány civilszervezetekkel és külföldi kormányzatok fejlesztési ügynökségeivel együtt valósított meg (*Cancillería, 2017c*). A program 46, korábbi fegyveres konfliktus által sújtott településre jutott el, és összesen mintegy 1500 fiatal felnőtt és gyermek vett részt a szervezett sporttevékenységekben. **A kezdeményezés egyik központi eleme ifjúsági vezetők és edzők képzése, akik a sporton keresztül lesznek képesek toleranciára és szolidaritásra nevelni az ifjúságot.** A program sikerességét mutatja, hogy olyan fiatalok is közreműködtek a megvalósításában, akik korábban aktívan részt vettek fegyveres konfliktusokban.

A sport társadalmi fejlesztésben betöltött szerepének népszerűsítése mellett az ország több rangos nemzetközi sportesemény megrendezésére is sikerrel pályázott. Többek között ilyen volt a Caliban 2013-ban megrendezett Világjátékok vagy a Barranquillában

2018-ban vendégül látott Közép-Amerikai és Karibi Játékok. Ezeknek a sporteseményeknek a megrendezése is összhangban áll a célkitűzéssel, hogy az országot újra biztonságos és élhető helyként mutassák be a nemzetközi nagyközönség előtt. Kolumbia számára reprezentációs szempontból is fontos, hogy elit sportolói a presztízsértékű nemzetközi sporteseményeken is helytálljanak, ennek fényében az ország állami és civil sportirányítása is jelentős összegeket fektet a versenysport fejlesztésébe.

A fenti példák alapján is látható, hogy a kolumbiai sportdiplomáciát áthatja az ország sajátos történelmi öröksége és a társadalmi-gazdasági fejlődés nagyfokú igénye. A sportdiplomácia koncepciójának progresszív újraértelmezése, valamint a sport békeépítésben és társadalmi fejlesztésben betöltött szerepének népszerűsítése egy olyan nemzetközi szinten is kiemelkedő jó gyakorlat, amiért 2017-ben a rangos monacói Peace and Sport gálán elismerésben részesítették a kolumbiai külügyminisztériumot (Cancillería, 2017d).

Campus Mundi rövid tanulmányutam egyik közvetlen eredménye, hogy a kint megszerzett tudással és kapcsolataimmal hozzájárulhatok a 2018 novemberében Budapesten megvalósuló, magyar-kolumbiai ifjúsági csere megszervezéséhez. A kolumbiai fiatalok látogatása megnyithatja a lehetőséget a két ország közötti szorosabb ifjúsági és sport témájú szakpolitikai együttműködésnek, valamint hozzájárulhat a diplomáciai kapcsolatok erősítéséhez.

Irodalomjegyzék

- Cancillería. (2017a). *Especial Deporte y Paz - Diplomacia Deportiva y Cultural*. [online] Elérhető innen: cancilleria.gov.co/especial-deporte-paz-diplomacia-deportiva-cultural (Utolsó letöltés: 2018.10.10)
- Cancillería. (2017b). *El Ministerio de Relaciones Exteriores se unió a la celebración del Día Internacional del Deporte para la Paz y el Desarrollo*. [online] Elérhető innen: cancilleria.gov.co/en/newsroom/news/ministerio-relaciones-exteriores-unio-celebracion-dia-internacional-deporte-paz (Utolsó letöltés: 2018.10.10)
- Cancillería (2017c). *Con torneo de microfútbol, 250 jóvenes del programa 'Paz en movimiento' de Cancillería se dieron cita en El Zulia, Norte de Santander*. [online] Elérhető innen: cancilleria.gov.co/en/newsroom/news/2017-11-11/17875 (Utolsó letöltés: 2018.10.10)
- Cancillería (2017d). *Grupo Internacional de Paz y Desarrollo -GIP, aliado estratégico de Cancillería, fue galardonado con el premio 'Beyond Sport' en la categoría de Deporte para la Paz y Justicia social*. [online] Elérhető innen: cancilleria.gov.co/en/newsroom/news/2017-07-27/17071 (Utolsó letöltés: 2018.10.10)
- Cancillería. (2018). *Avances de la Diplomacia Deportiva y Cultural del Ministerio de Relaciones Exteriores de Colombia: enero - marzo 2018*. [online] Elérhető innen: cancilleria.gov.co/newsroom/news/avances-diplomacia-deportiva-cultural-ministerio-relaciones-exteriores-colombia-enero (Utolsó letöltés: 2018.10.10)
- Garamvölgyi, B. (2018). *Sport Policy Lessons From Colombia*. [online] Elérhető innen: youth-sport.net/single-post/2018/02/15/Sport-policy-lessons-from-Colombia (Utolsó letöltés: 2018.10.10)
- Fekete, I. (2010). *Selyemfestménnyel indult a pingpong diplomácia*. *Múlt-kor Történelmi Magazin*. [online] Elérhető innen: mult-kor.hu/20100625_selyemfestmennyel_indult_a_pingpong_diplomacia (Utolsó letöltés: 2018.10.10)
- Moya, D (2018). *La diplomacia interna de Colombia*. [online] Elérhető innen: revistafal.com/la-diplomacia-interna-de-colombia (Utolsó letöltés: 2018.10.10)

EGY MODERN TÖMEGJELENSÉG NYOMÁBAN A dél-koreai plasztikai sebészet

Kívés Blanka

Károli Gáspár Református Egyetem
Bölcsészettudományi Kar ♦ Pszichológia alapképzés
DÉL-KOREA, részképzés

Az ember természetéből és ösztöneiből adódóan keresi a szépséget, de a folyamatosan fejlődő technológia és média extrém szintekre emelte mind a vágyakat, mind az elérésükhöz szükséges módszereket. Az esztétikai célokkal végzett plasztikai műtétek végrehajtása korunk egyik társadalmi betegsége, melynek az utóbbi két évtizedben való elharapódzását a kollektíven elfogadott szépségstenderdek, és azok műtéti úton való elérésének divatja eredményezte. Koreai tartózkodásom alatt volt szerencsém megtapasztalni a kelet-ázsiai ország „plasztikai lázát”, amely nőket, férfiakat, fiatalokat és időseket egyaránt elér és átformál – a szó legszorosabb értelmében.

KIS ORSZÁG – MÉRHETETLEN SZÁMÚ KLINIKÁVAL

Dél-Korea a kozmetikai sebészet Mekkája. Az 51 milliós népességű, Magyarország méretű országban csak 2014-ben több mint 980 000 műtetre került sor. Szöul legnívósabb kerülete, Gangnam, csak egymagában 500 beregisztrált esztétikai központtal rendelkezik

(Holliday és Elfving-Hwang, 2012). Ezzel a világon itt végzik el a legtöbb esztétikai beavatkozást. Az Egyesült Államokban egy év alatt 11,7 millió kozmetikai beavatkozás történik, ami azt jelenti, hogy ott 4,9-szer több szépségügyi műtetre kerül sor, mint Dél-Koreában – csak hogy az USA népessége több mint hatszor nagyobb a kelet-ázsiai országénál (Fackler, 2009). A statisztikai adatok ráadásul csak becslést tartalmaznak, hiszen a műtéteket „feketén” végrehajtó klinikák száma jóval meghaladja a bejelentetten tevékenykedőket (Yang, 2009; idézi Holliday és Elfving-Hwang, 2012).

A koreai statisztikák egyértelművé teszik, hogy a plasztikai műtét tömegjelenséggé is felfogható – a számok pedig évről évre nőnek. A 20 és 50 év közötti koreai nők körében a plasztikai műtétek gyakorisága meghaladja a 30%-ot. A húszas éveikben járó nők 50%-a fekszik kés vagy lézer alá (Fackler, 2009; Kim, 2017).

Míg az esztétikai beavatkozások általában női szokásként vannak elkönyvelve, addig Dél-Koreában a plasztikai műtéteket igénybe vevő férfiak száma is folyamatosan nő. A Koreai Plasztikai Sebészek Egyesülete 15%-ra becsülte e férfiak arányát 2010-ben, míg egy online felmérés szerint a felsőoktatásban

tanuló férfi hallgatók 44%-a is fontolgatott valamilyen esztétikai sebészeti beavatkozást (Kang-Cho, 2009; idézi Holliday és Elfving-Hwang, 2012).

GYÖNYÖRŰ SZÖUL

Már utazásom előtt sokat olvastam Dél-Koreáról, a kultúráról, az emberekről és az etiketről. Ennek ellenére is sok meglepetés ért a megérkezésem után.

Az ország bármely területén belefuthat az ember plasztikai sebészeteit reklámozó feliratokba, szórólapokba. A metrólujjárótól elkezdve, a hatalmas kivetítő táblákon át, a közösségi oldalakon és zenei portálokon (mindenféle keresési előzmény nélkül) arcformáló kezeléseket hirdető felugró ablakokig, mindenhol. Személyes kedvencem a Gangnam negyed legnagyobb Buddhista templomából nyíló kilátás, ahonnan a szentélyben imádkozók a város felé tekintve az egyik legnagyobb plasztikai sebészeteit reklámozó óriás táblával nézhetnek farkasszemet. Szintén Gangnamban látni olyan igazán nevenséges kontrasztokat, mint például az az alakformáló plasztikai sebészete, amelynek egyik közvetlen szomszédja a NatureRepublic, természetes szépségápolási cikkeket áruló bolt, a másik pedig egy McDonald's.

Dél-Koreában a kozmetikai sebészete kifejezetten az invazív beavatkozásokra vonatkozik. Ilyenek például az archibák lézeres eltávolítása, botox injekciók, vagy az áll izmainak lecsökkentése és elsorvasztása annak érdekében, hogy az igen vágott „V” alakú arcformával rendelkezzen a kliens (Jin, 2005). A legnépszerűbb beavatkozások a szemhéjat és az orrot korrigáló műtétek, bár az állkapocs-formázás is egyre népszerűbb és megfizethetőbb.

A blepharoplasty nevű beavatkozás során kettős szemredőt készítenek a páciensnek, illetve megemelik a szemhéját is. Lényege, hogy



1. ábra A templomból is jól látható a hatalmas hirdetőtábla (saját fotó, 2017).

anélkül nagyítja a tekintetet, hogy a szem túlságosan természetellenesnek hatna (Holliday és Elfving-Hwang, 2012).

A rhinoplasty szilikon vagy a test más részéből vett csontdarab felhasználásával készített kiemelkedő orrnyereg megformálását jelenti, amely a széles és lapos orrot hegyessé változtatja (Singh et al., 2010). E két műtét a férfiak és a nők körében egyaránt bevett gyakorlatnak számít.

A dél-koreai kozmetikai beavatkozások egy közös irányba változtatják az arcokat, ezt nevezik koreai-európai arcnak. Ez azt jelenti, hogy miután az európai arcszerkezet jellemzői – nagy szemek kettős szemredővel, magas orrnyereg és hegyes áll – vágyottak és idealizáltak, egy ilyen stílusú, ám mégis ázsiai arcot formálnak maguknak a legtöbben. Tehát egyikük sem akar európai lenni, csupán egy nyugati behatású arccal rendelkező koreai. Ez abban is eltér az európai plasztikai kultúrától, hogy nálunk a műtéteket általában egy-egy testrészen, testtájékon végzik, itt viszont egy egész benyomás-változtatás a cél. Ráadásul míg nálunk ugyanazon részt egyesek nagyobbítják, mások kisebbítés céljából operáltatnak meg, személyes preferencia szerint, addig Koreában a szépségnek csak egy „mérete” van (Yi, 2018).

KOREÁBAN „SZÜKSÉGESEBB” A MŰTÉT

Két különleges tényező van, ami növeli a szépségnormákhoz közelebb kerülni vágyók számát a koreai társadalomban: a szebb külső sikerességhez való kapcsolása, illetve a jogi szabályozások elégtelen működése.

Az „eladó sorban lévő” nőknél hatalmas társadalmi nyomás van amiatt, hogy az általánosan elfogadott szépségstenderdeknek megfeleljenek (Kim, 2017). Sokuknak a munka miatt nincs ideje arra, hogy ismerkedjenek, így a szülők szoktak olyan találkozókat szervezni egyedülálló felnőtt gyermekeiknek, amelyekre mindkét fél mihamarabbi házassági szándékkal érkezik, s pár órás beszélgetés, esetleg egy második találkozó után eldöntik, működőképes párt alkotnának-e. Ha igen, már meg is történt az eljegyzés. Ilyen villám-döntés esetén érthető, hogy a külső sokkal inkább befolyásolja a felek választását, mint a belső tulajdonságok, melyeket majd csak az esküvő után ismerhetnek meg igazán. Természetesen a házasságok létrejöttét a vagyoni és társadalmi helyzet is nagyban befolyásolja.

A „megfelelő arc” nemcsak az előnyös házassághoz szükséges, hanem az álláskeresésben is fontos tényező. Dr. Oh, egy szülői plasztikai sebész úgy nyilatkozott, hogy a külső azért annyira fontos az országban, mert ott sokkal nagyobb a versengés, mint a világ többi részén. Mivel a lakosság nagy része (kb. 80%) rendelkezik egyetemi végzettséggel, az állásinterjúkon a megszerzett tudás nem elég. Ahhoz, hogy egy önéletrajz kiválasztásra kerüljön, a jelentkezőknek megjelenésükben is megnyerőnek kell lenniük (Oh, 2015).

A házassági interjú sikeressége érdekében történő orvosi eljárásra külön kifejezésük is van a koreaiaknak: 결혼 성형 (ejtsd: kjarhon szanghjang), azaz házassági kozmetikai műtét. A jó állás reményében pedig 직업 성형-on (ejtsd: dzsigap szanghjang), azaz foglalkozási kozmetikai műtéten esnek át a kliensek (Holliday–Elfving-Hwang, 2012).

A plasztikai beavatkozások nagy számához hozzájáruló másik probléma, hogy nincs semmilyen állami rendszer, amely szabályozná a plasztikai sebészeteit működését és növekedését: az ország 1200 bejelentett központját egyértelműen meghaladja a hivatalos papír vagy engedély nélkül rendelő sebészeteit száma. Elég csak végignézni egy-egy nagyobb város sétálóutcáján, és máris többet számolhatunk össze (Kim, 2017).

A KOREAI ATTITŰD

A testünkről felhalmozott igen nagy tudás révén az emberi test könnyen formálhatóvá és módosíthatóvá vált. A kozmetikai sebészete népszerűsége növekvő társadalmi probléma, amelynek egyik fontos összetevője a média, ami szenzációhajász történeteivel egyre több figyelmet irányít a beavatkozásokra. Nyilvánvalóan szükséges az is, hogy a társadalom fogékony legyen a témára, és a csoporton belül felállítsa az „új normákat”, illetve módosítsa a régieket – vagy azok szemléletét, akik nem tartanak lépést a változásokkal.

A dél-koreai kozmetikai sebészete jelenlegi helyzetét két dologgal magyarázzák. Az egyik a nyugati kultúra befolyásának nemkívánatos hatása, a másik pedig az a feminista szemléletből vett állítás, amely szerint a patriarchális társadalmakban a nők továbbra is tárgyiasítottak.

Azonban ez utóbbinak is kétfajta megítélése van. Egyfelől a nőket a társadalmi nyomás és a túlfellett orvosi lehetőségek áldozataiként látják, akik görcsösen próbálnak megfelelni közösségük esztétikai, testi normáinak. Másrészt a nőknek – és a férfiaknak is – joguk van a saját testükhöz, annak megváltoztatásához, joguk van szebbnek tűnni, műtéten átesni, ha attól jobbnak, értékesebbnek érzik magukat (Kim, 2017).

Dél-Korea a legnagyobb mértékben támogatja a plasztikai sebészeteit működését. Mi



2. ábra A 2013-as Miss Daegu szépségverseny résztvevői (Zimmerman, 2013)

ba szemrésznyagobbító műtétet. Van, aki édesanyjával megy „megújuló hétvégére”, mivel általában ilyen akciókkal és kuponokkal csábítják az újsághirdetések az új klienseket.

A 2013-as Miss Daegu szépségverseny fotói kisebb botrányt okoztak nemzetközi megítélésben, mivel a verseny helyezettjeit tulajdonképpen meg sem lehet különböztetni – annyira egyformára műtették az arcukat, a koreai „szépségtörvényeknek” megfelelően (Zimmerman, 2013).

sem mutatja ezt jobban, mint hogy az egész világot érintő pénzügyi válság idején az állam „véddőtevékenységekbe” kezdett, hogy GDP-jének egy jelentős százalékát kitevő bevételforrását ne veszítse el teljesen. Így a **kozmetikai beavatkozást igénybe vevő állampolgárok a műtét árával megegyező adókedvezményben részesültek** (Kim, 2017). A külföldi vendégek egyébként a mai napig kérhetnek adó-visszatérítést a műtétek ára után, ami még csábítóbbá teszi az egyébként is olcsó, de annál nagyobb szakértelemmel és gyakorlattal rendelkező klinikákat a (főként amerikai és kínai) turisták számára.

Ezenkívül a tökéletesre varázsolt arcú hírességek fotói, a hatalmas poszttereken – koreai normához képest igen sokat mutató – miniszoknyában és apró topokban pózoló női idolo-k és lánybandák nyilván az állam tudtával kerülnek fel a falakra, illetve a televíziós műsorokba. Az ebből adódó esztétikai nyomás a „szépnek lenni” gondolatát erősíti és követeli. Ez nemcsak a külső megváltoztatását eredményezi, de a sztenderd szépségtől eltérők elkerülhetetlen elítélését is.

Az arc és a test mesterséges úton való megváltoztatása széles körben elfogadott a társadalomban. Egy átlagos koreai fiatal barátainak többsége már mind megműtöttet valamit magán, ami csak fokozza a „lemaradtak” vágyát a változás felé. Sokan a sikeres felvételi vizsga után kapnak jutalom-

A koreaiakat úgy látszik, nem zavarta a hasonlóság, mivel maguk is a tökéletes arc elérésére vágyanak.

ÖSSZEFOGLALÁS

A modern szépségideálok nemcsak paramétereikben különböznek a régi korokétól, hanem abban is, hogy ma a test átformálása csak elhatározás, pénz és egy kevés idő kérdése. Az orvostudomány fejlettsége olyan műtétekre képes, amelyekkel – akárcsak az online játékokban – a felismerhetetlenségig változtatható és korrigálható az ember kinézete. **Az esztétikai célú plasztikai sebészet egy olyan tömegjelenség, amely a hiúságot a társadalmi szten-derdek nyomásával kombinálva eredményezi a műtéteken átesettek és méginkább a műtetre vágyók számának növekedését.**

Dél-Koreában a külső megjelenésnek sikerült egészen elképesztő fontossági szintet elérnie, hiszen az emberek párkapcsolatát, munkáját és sikerességét szinte mindennél – belső értékeiknél, valós kompetenciájuknál – jobban befolyásolja. Ez csak úgy lehetséges, hogy az emberek folyamatos, napi szintű megerősítést kapnak efelől a metrón ülve vagy a TV-t nézve, mert mindenhol a könnyen és gyorsan elérhető sebészeti reklámozás.

Az ország helyzete meglehetősen egyedi, hiszen semelyik másik ország nem támogatja

államilag az ilyen intézetek munkáját. A magasra helyezett szépségnormák azonban azt eredményezik, hogy a műtéten átesettek sem biztos, hogy teljesen elégedettek lesznek külsejükkel, ami súlyos pszichológiai és – újabb beavatkozó, korrigáló műtétek halmozása esetén – egészségügyi következményekkel járhat.

A helyzet mindeképpen változtatásért kiált, amit egyelőre senki nem hallott még meg.

Irodalomjegyzék

Csepeli G. (2001). III. rész – Egymásra hatások. In: *Szociálpszichológia*. Budapest: Osiris Kiadó.

Fackler, M. (2009, January 1). *Economy Blunts Korea's Appetite for Plastic Surgery*. New York Times. [online] Elérhető innen: nytimes.com/2009/01/02/business/worldbusiness/02plastic.html (Utolsó letöltés: 2018. 11. 05.)

Holliday, R., Elfving-Hwang, J. (2012). *Gender, Globalization and Aesthetic Surgery in South Korea*. *Body&Society*, 18(2), pp.58–81.

Jin, H. (2005). *Misconceptions about Mandible Reduction Procedures*. *Aesthetic Plastic Surgery*, 29, pp.317–24.

Kang, S., Cho, K. (2009, April 2). *Nose Jobs, Hair Implants Entice Koreans Seeking Love, More Pay*. Bloomberg. [online] Elérhető innen: bloomberg.com/apps/news?pid%20601088&sid%20agREaAglqEG0 (Utolsó letöltés: 2018. 11. 05.)

Kelemen J. (2013). *Tömeglélektan*. [online] Elérhető innen: slideplayer.hu/slide/2249882 (Utolsó letöltés: 2018. 11. 05.)

Kim, C. (2017, szeptember). *Gender and the Politics of the Body*. Egyetemi előadás, Handong Global University, Pohang. *Contemporary Society and Women*.

Oh, Y. (2015). *Beautiful Seoul* [CBC]. [YouTube videó] Elérhető innen: youtube.com/watch?v=ZSAoETxubSI (Utolsó letöltés: 2018. 11. 05.)

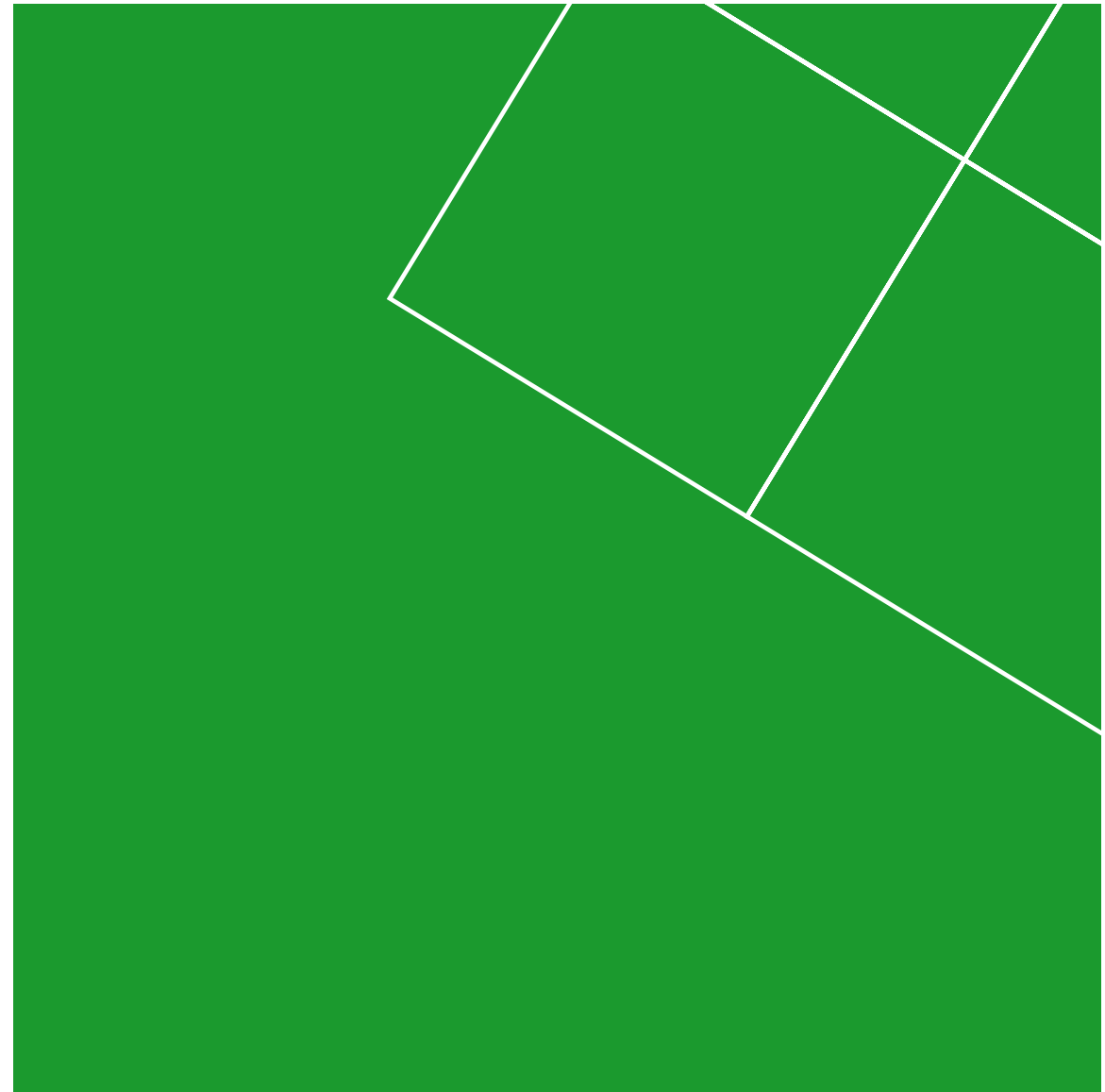
Singh, R., Vatsa, M., Bhatt, H. S., Bharadwaj, S., Noore, A., és Nooreydzan, S. S. (2010). *Plastic Surgery: A New Dimension to FAec Recognition*. *IEEE Transactions on Informaton Forensics and Security*, 5(3), pp.441–7.

Yang, H. (2009). “내 인생은 나의 것” – 성형 수술 전성 시대 (“My Life is Mine” – *The Cosmetic Surgery Era*). Han'guk Ilbo. [online] Elérhető innen: hankooki.com/lpage/health/200707/h2007071217180384500.htm (Utolsó letöltés: 2018. 11. 05.)

Yi, D. (2018). *Seoul's top plastic surgeon had many suggestions for enhancing my face*. [online] Elérhető innen: verygoodlight.com/2018/01/10/seouls-top-plastic-surgeon-had-many-suggestions-for-enhancing-my-face/ (Utolsó letöltés: 2018. 11. 05.)

Zimmerman, N. (2013). *Plastic Surgery Blamed for Making All Miss Korea Contestants Look Alike*. [online] Elérhető innen: gawker.com/plastic-surgery-blamed-for-making-all-miss-korea-contes-480907455. (Utolsó letöltés: 2018. 11. 05.)

TUDOMÁNYOS PUBLIKÁCIÓK



FRIULIAK ÉS A MAGYAR SZALÁMIGYÁRTÁS KEZDETEI¹

Blaskó Barbara

Debreceni Egyetem ◊ Bölcsészettudományi Kar
Történelemtudományi Doktori Iskola
OLASZORSZÁG, rövid tanulmányút

A friuli emigrációt magyar kutatások nem érintik, magyar nyelvű szakirodalom nem tárgyalja, azonban szorosan kapcsolódik szűkebben vett kutatási témámhoz, melyben a friuli vállalkozók debreceni jelenlétét vizsgálom a 19. század második felétől a II. világháború időszakáig. Munkámhoz tehát elengedhetetlen nemcsak a külföldi levéltári iratanyag feltérképezése, hanem az olasz szakirodalom számbavétele is, mely az emigrációkutatás eredményei mellett olyan helytörténeti munkák megismerését jelenti, amelyek nélkülözhetetlenek a témakör alapos kidolgozásához.

Korábbi római tanulmányutam mellett kiemelkedő jelentőséggel bírt a helyi iratanyag (korabeli dokumentumok, primer források) megismerése is, melyre az Udinei Állami Levéltárban nyílt lehetőségem. Az ott végzett gyűjtőmunka mind a Magyarországon alapított gyárakat, mind az ország felé irányuló emigrációt illetően újabb információkkal gyarapította ismereteimet. Az intézmény gazdag

könyvtára szintén nagy segítséget nyújtott az alábbiakban röviden bemutatásra kerülő emigrációs folyamat és a magyar szalámigyártás kezdeteinek jobb megismeréséhez.

Az Itáliában kialakult nagymértékű kivándorláshoz elsősorban az ország fejletlen gazdasága járult hozzá, ugyanis az ipari forradalom a 19. század első felében még nem éreztette hatását a széttagolt államban, melyet még az 1860-as években is a kontinens szegényebb országai között tartottak számon. Csak az olasz egység létrejöttével teremtődött meg az egységes pénzrendszer, vámterület és közlekedési hálózat. Az 1870-es évek alapítási láza ellenére azonban az olasz ipar eredményei mérsékeltek maradtak, az ipari modernizáció jó része az északnyugati területekre korlátozódott, ahonnan az itt kiépült jelentősebb vasúthálózatnak köszönhetően könnyebb volt bekapcsolódni a nemzetközi kereskedelemben. A fejlődés tehát egyenetlenül oszlott meg, s **a kedvezőtlen gazdasági helyzetben kialakult munkanélküliség és az alacsony életszínvonal miatt meginduló egyre nagyobb mértékű kivándorlás nyomán 1881 és 1910 között**

¹ A "... salt, onest, lavoradór!" *Friuliak Magyarországon a 19–20. század fordulóján* című cikk átdolgozott változata (Blaskó, 2016)

már 6 millió fő, a lakosság 20%-a hagyta el az országot (Berend-Ránki, 1987, pp.421–487).

Az északkelet-olaszországi Friuli tartomány kedvezőtlen helyzetét súlyosította, hogy területe 1797-ig a Velencei Köztársasághoz tartozott, ekkor viszont a campoformioi békeszerződés értelmében a Habsburg Birodalomhoz került, majd 1815-ben a bécsi kongresszus az Ausztriával perszonálunióban álló Lombard-Velencei Királysághoz csatolta. A terület 1866-ban a porosz-osztrák-olasz háború révén az Olasz Királyság része lett, mivel a prágai, majd az ennek nyomán Bécsben aláírt olasz-osztrák békeszerződés Olaszországnak ítélte Friuli és Veneto tartományt Velence városával együtt, míg Kelet-Friuli (Görz-Gradiska) Ausztria fennhatósága alatt maradt egészen az első világháborúig. A terület hányattatott sorsa ellenére néhány, legnagyobb részben a helyi mezőgazdaságon alapuló iparág mégis meghonosodott: a bortermelés mellett a nagy tökeszükségletet nem igénylő textilipar, főképp a selyemkészítés, hosszú időn át vezető szektora volt az ipari termelésnek. Az üzemek századvégi működésére azonban nemcsak a korabeli vámterhek és a kereslet csökkenése volt negatív hatással, hanem az ekkoriban terjedő, a selyemhernyókat megtámadó betegség is visszavetette termelésüket (Ellero, 1977, pp.95–107).

A gondokkal küzdő tartománnyal ellentétben Európa más területei ugrásszerű fejlődésnek indultak, melynek köszönhetően az iparban új munkalehetőségek nyíltak. Ez a fellendülés lehetővé tette a friuli munkaerő tömeges elvándorlását. A folyamat előzményei a carniai vándorkereskedők (*cramârs*) tevékenységére vezetnek vissza (Davide-Bernardon-Bernardon, 2011, p.3), akik az Alpokon átkelve távoli vidékeken fűszerekkel, szövetekkel és egyéb árucikkkel kereskedtek. A friuliak kivándorlása azonban csak az 1800-as évek közepétől vett igazán nagy lendületet. Elsősorban a hegyvidéki, nehéz körülmények között élő lakosság élt ezzel a lehetőséggel, mivel a termelési viszonyokhoz mérten je-

lentős népességtöbblet alakult ki a területen. Az életfeltételek javítását és a családok növekvő szükségleteit az elégtelen bevételek nem fedezték, így az emigráció az elszegényedett terület társadalmi életének egyik fő jelenségévé vált. A lakosság nagy része idénymunkásként dolgozott, más részük viszont véglegesen külföldön telepedett le (Barattin, 2001, p.20).

Az Alpokon túra irányuló időszakos kivándorlás növekedésének a korszakban zajló vasútépítések különös módon kedveztek, lehetővé téve a munkavállalók számára a gyorsabb helyváltoztatást. Míg a vándorok korábban különféle áruk szállítására használt szekereken utaztak vagy gyalog tették meg az utat, a pontebbi vasút Béccsel való közvetlen összeköttetésének létrejötte után az utazás kevésbé volt nehézkes, és könnyebben elérhetővé váltak az emigráció távolabbi célterületei is. Ezáltal a szezonális kivándorlás egyik fő iránya a viszonylagos közelsége miatt is népszerű Osztrák-Magyar Monarchia lett (Filipuzzi, 1984, pp.479–500), ahol az osztrák-cseh ipar és a magyar-bukovinai-galiciai mezőgazdaság fejlődésének kölcsönhatása az élelmiszeripart emelte az iparosítás középpontjába (Berend-Ránki, 1987, pp.385–412). A Monarchia területén megnövekedett munkaerő-kereslet azon felül, hogy a mezőgazdasági népességet az ipar felé vonzotta, lehetőséget kínált messze földről érkező szakmunkások, mesteremberek elhelyezkedésére is. A korszakban igen erős magyar élelmiszeripar és a mezőgazdasági művelés korszerűsítésének köszönhetően szintén fejlődő állattenyésztés, ezzel összefüggésben a húsfeldolgozás is megújuláson ment keresztül. Ebben a folyamatban a Magyarország területére érkező friuliak is központi szerepet játszottak.

Az 1800-as évek közepén Nyugat-Friuliban mintegy 20 ezer főre volt tehető azoknak a férfiaknak a száma, akik a téli időszakra a földmunkák végeztével alkalmi munkát vállaltak Európa más országaiban (Filipuzzi, 1984, pp.479–500; Bollettino dell'emigrazione, 1907, p.64). Többen a bécsi Praterben salamucciként, sajttal és

szalámmal kereskedő mozgó árusként dolgoztak, itt ismerhette meg őket és árujukat a bécsi arisztokrácia (Zanini, 1964, pp.277–284.; Jalsovszky, 1994, p.33). Nagy népszerűségnek örvendő termékekkel hamarosan feltűntek Budapesten is. Jókai Mór így ír róluk: „... a salamuccio nagy szatyorral a vállán ügetett végig a gyalogjárón, ez egyetlen szóból álló programmal: „kező”, ami olaszul valószínűleg sajtot jelent.” (Jókai, 1900, pp.12–23). Termékeik hamar nagy népszerűsége tettek szert, melynek köszönhetően néhány vállalkozó szellemű emigráns a gyáralapítás ötletével állt elő. **A Magyarországon, illetve a Monarchia területén létrejött szalámigyárak ennek megfelelően nagyrészt friuliak tulajdonában lévő, illetve friuli munkaerőt és szaktudást felhasználó üzemek voltak, melyek megalapozták egy új iparág kifejlődését.** A Tagliamento partjáról érkező, többségében artegnai, buiai, osoppói, gemonai és spilimbergói szalámikészítők (*salamârs*) jórészt a földművesek közül kerültek ki, akik, mivel minden háznál tartottak sertéseket, már gyerekkoruktól kezdve elsajátították a húsfeldolgozás technikáját (Filipuzzi, 1984, p.482). A téli időszakban néhány hónapos időtartamra 400–600, a disznóhús feldolgozásában jártas munkás emigrált a területéről, akik osztrák, magyar és horvát gyárakban találtak munkát (Davide-Bernardon-Bernardon, 2011, p.8). A jól dolgozó mestereket már a nyár folyamán zajló toborzás során igyekeztek megnyerni a gyárak, akár jelentős fizetésselőleget is felajánlva.

A korszakban elterjedő szalámigyártás és a Magyarországon alapított gyárak létrejöttének körülményeiről Rinaldo Vidoni, a jó hírű debreceni szalámigyáros familia tagja *Origini friulane di un'industria ungherese* című 1932-ben írt cikkében így számol be:

„A múlt század közepén egy Grünhut nevű budapesti kereskedő százzsámmnyi kétkerekű kordéval indult Itáliába, Udine volt a célja. Burgonyát, babot és kukoricát hozott magával, amit később a piacon cserélt el gesztenyére, citrusfélre és egyéb árukra. A vétel-eladásnál Giovanni Piazzoni

segédkezett neki, aki 1854-ben – Grünhut termékeny magyar földről szóló elbeszéléseitől megígézve – megrakta szekereit néhány zsák gesztenyével és Budapestre indult szerencsét próbálni. A hosszú (jó 40–50 napig tartó) út alatt a magyar nyelv alapjait a bárdolatlan alföldi kocsisoktól sajátította el.

Alighogy megérkezett, nem állván rendelkezésre elegendő pénz, felállított egy sütödét a Király utca egyik kapuja alatt és elkezdte sütni a Friuliból hozott gesztenyét. Télen, ahogy mindig is szokása volt, Piazzoni Budapesten is vásárolt egy sertést és a húsból gondosan szalámit készített. A nyár beköszöntével a barátok és ismerősök ízletesnek találták ezt a számukra újdonságnak számító különlegességet és sokan közülük arra is megkérték, hogy az ő költségekre is készítsen belőle.

Egy nap tudomására jutott, hogy csemegekereskedő szomszédja azon sopánkodik, hogy tavaszra és nyárra nem tudja nagy mennyiségben tartósítani a szalonnát és a zsírt, mivel nincs lehetősége a megmaradó húst felhasználni. Ekkor Piazzoni beteljesülni látta két nagy vágyát: egyrészt, hogy befektesse a gesztenyesütéssel megtakarított pénzét, másrészt, hogy otthagyja a sütödét és olyan mesterségnek szentelje magát, amely kedvére való. Rögtön meg is egyezett a szomszédjával a sertéshús szerény áron való átvételéről. A terve friuli szalámi előállítására volt, melyet aztán szándéka szerint, a nyár folyamán hazájába vitt volna értékesíteni. Piazzoni kis üzeme így kezdett működni. Azonban minden gondossága és erőfeszítése ellenére az előállított szalámi nem felelt meg az elképzeléseinek, mivel egyáltalán nem hasonlított a friuli szalámira; ezért fel kellett adnia azt a tervét, hogy az áruval együtt Grünhut karavánjával Friuliba induljon.

Viszont miután látta, hogy Magyarországon a kóstolást követően mindenki vásárolt belőle, felkérésre egy csemegekereskedőt is megkérte, árulja szalámiját a boltjában. A kereskedő könnyűszerrel értékesítette az egész árut, ami Piazzoni rendelkezésére állt, a következő évre rögtön jóval nagyobb mennyiséget rendelve meg tőle.

Ott, ahol egy évvel azelőtt Piazzoni még a gesztenyét sütötte, egy kis műhelyt létesített a magyar szalámi (salame ungherese) gyártására. Mivel évről-évre nőtt a termelés, arra kényszerült, hogy egy igazi üzemet nyisson. De amikor látta, hogy még ez sem tudja kielégíteni a szükségletet, egy társának, Giuseppe Medunának némi tőkét adott, hogy az Budapest környékén egy hasonló gyárat alapíthasson.

Friuliban szintén érdeklődni kezdtek ezen ipar után, mely kedvező jövőt ígért, így 1860 körül Magyarországon a friuli hentesek egyik gyárat a másik után nyitották meg, mint a Del Medico testvérekét, a Guglielmini, a Suberca, a Molinari és a Boschetti gyárat, melyek mára szinte mind elenyésztek.

Ennek az iparágnak a jellegzetessége az volt, hogy szinte kizárólagosan friuli munkásságot foglalkoztatott a mesterségbeli tudásuk miatt, s ez a szokás mintegy ötven éven keresztül meg is maradt, azaz egészen a világháború kitöréséig. Száz és száz friuli hentes talált itt munkát a téli hónapokban szétszóródva aztán tavasszal Közép- és Kelet-Európában, mint kőműves vagy tégláégető munkás.

Követve a friuliak vállalkozó kedvét, az évek múlásával a magyarok is nyitottak új gyárat, szinte mindig friuliakra bízva az irányítást és a munkát. Épp a magyar gyárak egyikének volt a vezetője a frisanói lovag Dozzi Dávid, aki mintegy negyven éven át tevékenyen járult hozzá a magyar szalámiipar fejlődéséhez. Jelenleg az egyetlen olasz szalámigyár Magyarországon a Vidoniaké, mely 1886-ban alakult Debrecenben, friuli tulajdonban áll és friuli vezetéssel működik... (Vidoni, 1932, pp.132–133; ford. a szerző).

A szövegben említett néhány gyár létrejöttével és működésével kapcsolatban egyéb források is értékes információval szolgálnak egyrészt alátámasztva, másrészt újabb adalékokkal bővítve a Vidoni-cikkben közölt ismeretanyagot. A fővárosi üzemeket tekintve, említésre méltó Pietro Del Medico, aki Tarcentoból vándorolt Budára az 1840-es évek elején, szalámigyárat 1850-ben alapította meg, mely

fennállásának ötvenedik évfordulóján a Del Medico Péter és Fia Szalámigyár nevet viselte (Del Medico, 2006, p.7). A budoiai Barbe Nane néven ismert, korábban kőművesként dolgozó mester szintén Budapesten hozta létre műhelyét, ahol többek között a Frisanóból érkező Dozzi fivérek is munkát vállaltak, akik hamarosan három üzemet is magukénak tudhattak (Zanini, 1964, p.288). Egy Boschetti nevű itáliai 1830-ban alapított bécsi gyára mellett 1863-ban már Budapesten is egy hasonló üzem birtokosa. Andrea Boschetti Debrecenben a szalámikészítés mellett terménykereskedőként (Központi Értesítő, 1876, p.592), selyemkészítéssel (Szűcs, 1992, p.244), tégl- és cserépgyártással (Szendiné Orvos, 1994, p.207; Szűcs, 1976, pp.50–63; Szűcs, 1979, p.225) foglalkozó vállalkozóként ismert, Giuseppe Boschetti pedig mint szalámigyáros (Mózes, 1991, p.46; Központi Értesítő, 1893, p.987; Debrecen története, 1997, p.244) és kőbányatulajdonos kerül említésre (Központi Értesítő, 1895, p.259). Debrecen legjelentősebb húsipari üzeme azonban a Vidoni Szalámigyár volt, melyet 1886-ban alapítottak az artegnai Vidoni fivérek és az 1950-ben történt államosításáig működött (MNL HBML VII. 4/d. 96 d. 20028; ASU Archivio notarile di Udine, Atti dei notai, Parte moderna, Pontotti Pietro, B. 700). 1926-ban az ausztriai Humbergben a legnagyobb gyárakhoz hasonlóan a Vidoni is fióküzemet hozott létre. Szegeden először Pietro Rolando gyártott szalámit az 1840-es években (Lele, 1982, p.46), akit hamarosan Giovanni Forgiarini követett 1905-ben Francesco Tianinak adva el üzemét („Forgiarini gyáros megkerült”, 1905, p.10; Bálint, 1974, p.115). Részvénytársasága, melynek tagja volt többek között Davide Dozzi is, erzsébetfalvi székhellyel is rendelkezett (Központi Értesítő, 1920, p.419). Ismert továbbá egy Forgiarini-üzem Győrben is, mely 1867-ben kezdte meg működését, s vezetőségi tagjainak sorában többek között Francesco Forgiarini gemonai és Vidoni Tobia győri lakosokat nevezik meg a források (MNL OL K 70 1919–B–10/32285; BFL VII. 217. 1905–0205; BFL VII. 186.–1905–0629 és

0630.; Központi Értesítő, 1892, p.333). A friuliak összlétszámára, illetve más származású munkásokhoz viszonyított arányukra vonatkozóan a kutatómunka során feltárt források nem közölnek adatokat, viszont egy 1904-ben készült kimutatás alapján az őket legnagyobb létszámban foglalkoztató magyarországi gyárak között találjuk a Forgiarini és a Vidoni üzemet 60–60 fővel, Giuseppe Dozzi cégét 40 és a Del Medico-féle szalámigyárat 70 fős munkáslétszámmal (Cosattini, 1904, p.61). A 20. század közepére azonban minden gyár beszüntette működését, s egy, a negyvenes években íródott cikk is nosztalgiaiával állapítja meg, hogy erre az időre már eltűntek a fővárosból a szalámi árusításával foglalkozó itáliaiak is: „Nyoma sincs már a vándorló olasz salamucci-nak, a házaló szalámisnak, aki ékes Salmi! Salamucci! Mortadella! Signori e Signore! kiáltással kínálgatta valódi „Veronese”-jét, azaz veronai szalámiját és mortadella nevű pástétomait.” (Hetényi, 1940, p.12).

A feltárt forrásoknak köszönhetően a magyar ipartörténet egy kutatások által kevésbé érintett szegmenséhez gyűjtött információk jól mutatják, hogy az ország bővelkedett a friuli bevándorlókhoz köthető vállalkozásokban, üzemekben, melyek jelentősége nem elhanyagolható sem a magyar ipar, sem az olasz emigrációtörténet kutatásának szempontjából. Mivel a témakör az olasz-magyar kapcsolattörténet egyik fontos eleme, részletesebb kidolgozása egyaránt számot tart a magyar és az olasz kutatók érdeklődésére is.

Irodalomjegyzék

Bálint S. (1974.) A disznótartás és disznótor szegedi hagyományai. In: *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1972/73-1*. Szeged: Móra Ferenc Múzeum, pp.111–30.
Barattin, D. (2001). *Artegna Novecento. Autobiografia di un paese*. Artegna: Grop Pignot.
Berend T. I., Ránki Gy. (1987). *Európa gazdasága a 19. században. 1780–1914*. Budapest: Gondolat.

Blaskó B. (2016) "... salt, onest, lavorador!": Friuliak Magyarországon a 19–20. század fordulóján. In: Molnár A., Ótott N., és Pál J. (szerk.) *Lát(szó)tér: fiatal kutatók italianisztikai tanulmányai*. Szeged: SZTE BTK Olasz Nyelvi és Irodalmi Tanszék, pp.277–94.

Cosattini, G. (1904). *L'emigrazione temporanea del Friuli. Bollettino dell'emigrazione, No. 3*. Roma: Ministero degli Affari Esteri Commissariato dell'Emigrazione, Tipografia Nazionale di G. Bertero e. C.

Davide, M., Bernardon és M., Bernardon, S. (2011). *L'emigrazione friulana prima e dopo l'Unità d'Italia*. Cavasso Nuovo: Ergo grafica-stampa Menini.

Debrecen története 1849–1919. 3. kötet. (1997). Szerk.: Gunst P., Debrecen: Csokonai.

Del Medico I. (2006). *Életem. Egy mai polgár vallomása*. Budapest: Fekete Sas Kiadó.

Ellero, G. (1977). *Storia dei Friulani*. Udine: Arti Grafiche Friulane.

Filipuzzi, A. (1984). *"L'emigrazione dello Spilimberghese." Spilimberc*. Udine: Società Filologica Furlana, pp.479–500.

Forgiarini gyáros megmenekült. (1905). Budapesti Hírlap, 25(124), p.10.

Hetényi I. (1940). *Mi történt el a régi Pest és Buda uccáiról?* Tolnai Világlapja, 42(45), p.12.

Jalovszky K. (1994). *A bécsi utca népe*. História, 16 (5–6), p.33.

Jókai M. (1900). *A hajdani hangos Budapest*. [online] Elérhető innen: mek.oszk.hu/00800/00834/html/jokai25.htm (Utolsó letöltés: 2018. augusztus 29.)

Központi Értesítő (1876). 1. (82). Budapest: Kereskedelemügyi M. Kir. Minisztérium. p.592.

Központi Értesítő (1892). 17. (21). Budapest: Kereskedelemügyi M. Kir. Minisztérium, p.333.

Központi Értesítő (1893). 18. (100). Budapest: Kereskedelemügyi M. Kir. Minisztérium, p.1987.

Központi Értesítő (1895) 20. (15). Budapest: Kereskedelemügyi M. Kir. Minisztérium, p.259.

Központi Értesítő (1920). 45. (32). Budapest: Kereskedelemügyi M. Kir. Minisztérium, p.419.

Lele J., ifj. (1982). *Üzemtörténeti Gyűjtemény a szegedi Pick Gyárban*. Honismeret. A Hazafias Népfront folyóirata, X(1), pp.46–47.

Mózes M. (1991). *Az urbanizáció főbb jellemzői a dualizmuskori Erdélyben, a Bánátban és a Tiszántúlon*. In: Romány, P. et al. (szerk.) *Alföldi Társadalom 2*. Békéscsaba: Békés Megyei Könyvtár Házinyomdája, pp.136–56.

Szendiné Orvos E. (1994). *A Debreceni Fazekas Ipartársulat története a levéltári források tükrében (1872-1933)*. In: Nagy, S. et al. (szerk.) *Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve 21*. Debrecen, pp.197–210.

Szűcs E. (1976). *Debrecen ipara az abszolútizmus korában. Debrecen ipartörténete*. Szerk. Ránki György, Debrecen, pp.50–63.

Szűcs E. (1979). *Téglagyártás Debrecenben a kapitalizmus korában*. In: Dankó, I. et al. (szerk.) *A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1978*. Debrecen, pp.199–234.

Szűcs E. (1992). *Átmeneti üzemi formák jelentkezése Debrecen ipari életében 1848–1867 között*.

In: Gazda, L., Módy, Gy. (szerk.) *A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1989–1990*. Debrecen, pp.239–255.

Vidoni, R. (1932). *Origini friulane di un'industria ungherese. "Ce fastu?": bollettino ufficiale della Società filologica friulana 8(5–6)*, pp.32–3.

Zanini, L. (1964). *I salamucci del Prater. Friuli migrante*. Udine: Doretti.

Levéltári források

ASU Archivio di Stato di Udine

Archivio notarile di Udine, Atti dei notai, Parte moderna, Pietro Pontotti

BFL Budapest Főváros Levéltára

VII. A jogszolgáltatás területi szervei (1841–1966)

MNL HBML Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára

VII. A jogszolgáltatás területi szervei, A Debreceni Királyi Törvényszék iratai

MNL OL Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

K 70 Polgári kori kormányhatósági levéltárak, Külügyminisztériumi Levéltár, Jogi Osztály

Z 19 Gazdasági Levéltár, Magyar Nemzeti Bank Rt. és intézményei, vállalatai, Hitelinformációk 1922–1948.

EGY FINNORSZÁGI TANULMÁNYÚT MARGÓJÁRA

A pedagógiai környezet jelentősége

Budán Dávid László

Pannon Egyetem ◊ Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar
Neveléstudomány mesterképzés

FINNORSZÁG, részképzés

Gyakorló pedagógusként gyakran vetődik fel bennem a kérdés, hogyan lehetne még jobban felkelteni és hosszabb távon fenntartani a tanulók figyelmét. A szakirodalom az innovatív módszereket és azok gyakorlati megvalósítását is részletesen taglalja. Különböző szaklapok és oktatófilmek segítségével tájékozódhatunk akár a nemzetközi irányvonalakról is, azokat pedig könnyen átültethetjük óráinkba. A figyelem felkeltésén túl annak fenntartásával is meg kell birkóznunk, ez a legtöbb kollégának problémát jelenthet.

Jelen tanulmányomban a pedagógiai környezetet állítottam a középpontba, és jártam azt körbe tárgyi-fizikai, illetve tanítói oldalról, hogy megvizsgálhassam annak motivációs értékét. Azon jelenségeket kutattam, amelyek személyes varázsukkal hatnak a tanulókra. Ebből adódóan nem törekszem a jó módszerek összegyűjtésére, és nem a tökéletes tanítás képletét szeretném leírni. Egy vezérfonalat kínálok a pedagógusoknak, hogy pedagógiai környezetük tárgyi-fizikai részének

aktív alakításával könnyebben tudják motiválni tanítványaikat, és a lelkesedésüket az adott feladat irányában a lehető leghosszabb ideig fenn tudják tartani.

A nemzetközi környezetben lefolytatott vizsgálatok eredményeit nézve nem csoda, hogy talán a legtöbbet vizsgált oktatási rendszer a finneké. A finnországi oktatás eredményét sokszor a „finn csoda” néven emlegetik, amelyről számos elméleti tanulmány, cikk és könyv született. Ezért is érdekelt az, hogy mennyire érhető tetten a gyakorlatban a szakirodalom által felvázolt világ. 2018 augusztusában a Tempus Közalapítvány jóvoltából lehetőségem nyílt a Campus Mundi ösztöndíjjal Jyväskyläba utazni, egy rövid tanulmányútra. Az általam kiválasztott iskola a Jyväskylä Christian School volt, ahol Jukka Sinnemäki is tanít, akit a Global Teacher Prize 50 legjobb pedagógusa között tartanak számon (globalteacherprize.org/person?id=3970). Így nem csak az iskola 24 oktatójával, de vele is számos szakmai beszélgetést folytatva mélyülhetett el szakmai tapasztalatom. Ezen út tanulságát és a finn csoda gyakorlatban meg tapasztalt formáját szeretném megosztani.

Tanulmányomban a fogalmak pontos meg-
alapozását követően a tanítók vélekedését mu-
tatom be a tanítás céljával, a motivációval,
valamint a pedagógiai környezet motiváció-
ba való bekapcsolásával összefüggésben. Ezt
követően a témában végzett hazai és finnorszá-
gi eredményeimet ismertetem. A dolgozatot az
eredmények összegzésével zárom.

1. ELMÉLETI HÁTTÉR

Pedagógiai környezeten mindazt az oktatási-
és nevelési munkában részt vevő, illetve be-
kapcsolható hatásokat és ingeregyütteseket
értem, amelyek hatással lehetnek a diákok
közérzetére és tanulmányaik felé való érdek-
lődésére. A pedagógiai környezetet olyan fogal-
malként használom, amely több, más fogalmat
is magában foglal. Ilyen a *pedagógiai tér* fogal-
ma, amely, jelen kontextusban, egy kevésbé
használt fogalom. Sanda használja egy 2008-
as cikkében, melyben azokat az iskolai koncepciókat
tárja fel, amelyeket a térszervezés befo-
lyásol (Sanda, 2008). Továbbá magában foglalja
az *iskolatér* fogalmát, amelynél „a természeti
és infrastrukturális környezetet vizsgálhatjuk”
(Hercz-Sántha, 2009) és az *iskolai térelrendezés*
fogalmát is, amely az intézmény architektú-
ráján túl az oktatói tér építészeti megoldása-
ival és berendezésével is foglalkozik. Ezeknek
megfelelően szeretném a pedagógiai környe-
zetet két nagy csoportra osztani; az intézmény
körül, valamint az intézményen belüli részre.
Az *intézmény körüli pedagógiai környezet* alatt
mindazokat az ingereket értem, amelyek az is-
kolát kívülről szemlélve érnek bennünket. Ilyen
például az iskola épülete, közvetlen környezete
és az iskolaudvar. Az *intézményen belüli peda-
gógiai környezet* az iskola belső struktúráját
foglalja magában, így ide tartozik a folyosó, az
aula és a különböző tantermek berendezettsé-
ge, elrendezése.

A pedagógiai környezet egyéni definiálását
követően fontosnak tartom megemlíteni a kü-

lönbséget a fentiek alapján értett pedagógiai
környezet és tanulási környezet között. A ta-
nulási környezet ennél egy jóval tágabb fogal-
lom: „a tanulási folyamatokat nem lehet csupán
csak az osztálytermi szinthez kötni, hiszen a ta-
nulás átlépi az osztálytermet, sőt az iskolák falát
is; a tanuló egyének és közösségek rendszeresen
újra szerveződhetnek a tanulók, osztályok, isko-
lák szintjén; sőt létrehozhatnak teljesen új, a hie-
rarchikus szintektől eltérő tanulóközösségeket is.
A tanulási környezet fogalmának használatával
képesek vagyunk számba venni a tanulás szerep-
előinek, folyamatának, kontextusának, idejének
változatosságát, és egymással összefüggésben
láttatni ezeket a tényezőket” (Kálmán, 2014). Az
általam használt és hierarchikusan felépített
pedagógiai környezet fogalmát a kutatás rend-
szerezése miatt tartottam fontosnak.

2. A PEDAGÓGIAI KÖRNYEZET MOTIVÁCIÓS HATÁSA A TÁRGYI- FIZIKAI KÖRNYEZETBEN

A dolgozat ezen részét a korábban már tisz-
tázott fogalmaknak megfelelően további két
részre bontom. Távrolról közelítve haladok a
nevelő-oktató intézmény felé, így az első rész
az *intézmény körüli pedagógiai környezet hatá-
sainak* elemzése lesz. Itt kerül sor az iskola épü-
lete, udvara és közvetlen környezete által kel-
tett hatások feltárására a motiváció tükrében.
A második részben, már az intézménybe lépve,
az *intézményen belüli pedagógiai környezet mo-
tivációra gyakorolt hatását* fogom tárgyalni. Itt
kerül megemlíteni az intézmény belső struk-
túrájának hatása, a folyosó, az aula és a tan-
termek elrendezése, felszereltsége és díszítése,
illetve mindezek hatása a motiválásra. Különös
figyelmet szentelek a tantermekre mint a ne-
velési-oktatói egységek fő színhelyére.

2.1 Az intézmény körüli pedagógiai környezet hatása a motivációra

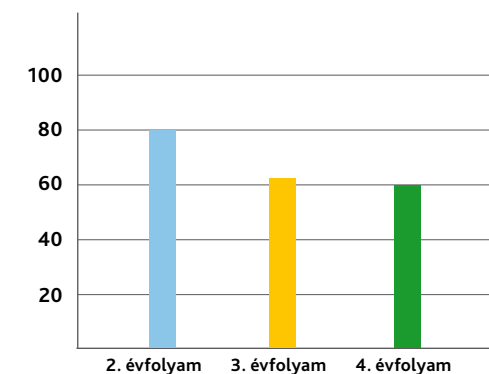
A pedagógiai terek kihasználása, valamint a

pedagógiai architektúra is a neveléstudomány
olyan területei, amelyek nem olyan népszerű-
ek, mint a fentebb tárgyalt motiváció téma-
köre. Hercz és Sántha (2009) a 2000-es évek
elejét jelöli meg mint a térszervezés-kutatás
nagy áttörésének ideje. A nemzetközi szak-
irodalom ekkor már nagyobb érdeklődéssel
fordul a téma felé. „A német szakirodalmi bá-
zissal összhangban az angol iskolák építészeti
és térszerveződési jellemzőiről Filmer-Sankey
(2003), a japán iskolák sajátos vonásairól Yamana
(2003) tudósít” (Hercz-Sántha, 2009). Az ezredfor-
dulón tehát megindul a szakirányú kutatás, ám
hazánkban kevés innovatív, modern stílusú
iskolát találunk. „Az iskolaépítészeti trendjeit és
szttenderjeit törvények és ajánlások szabályoz-
zák. A szemlélet és az anyagi források együtte-
sen határozzák meg egy-egy ország iskolaépi-
tészetének jellemzőit” (Hercz-Sántha, 2009). Erre
egy kiváló példa az ausztráliai St Mary's Parish
Primary School Greensborough városában, a
Smith+Tracy Architekt által megálmodott és
három lépésben kivitelezett iskola. A cég 2010-
ben az új tanulási központot (New Learning
Centre), 2013-ban a felfedezések központját
(Discovery Centre) és 2014-ben az adminisztratív
helyiséget (Administration Centre) ter-
vezte és hozta létre (smgreensborough.catholic.edu.au). Az intézményt nézve még nagyobb
értelmet nyer azon megállapítás, miszerint
„a nevelési-oktatói intézmények architektúrá-
jának, épített terének sajátos pedagógiája van.
Ez is hozzásegíti őket küldetésük teljesítésé-
hez, manifeszt vagy látens céljaik eléréséhez”
(Sántha, 2016).

Hazai megoldások terén egyelőre az iskola
színeinek – esetlegesen a tanulókkal közösen
történő – megváltoztatását vagy annak külső
borításának mintákkal történő díszítését lehet
említeni. Az intézmény közvetlen környezetét
is szemügyre véve, már találkozhatunk újí-
tásokkal, s olyan módszerekkel, amelyeket a
gyakorlat az elméleti kutatásokból emelt át a
mindennapi pedagógiai használatba. A közös-
ségi szokásokkal történő térteremtés (Csövcsics,

2008), az udvar közösségteremtő helyé való
varázslása, a diákszínház közösségteremtő
ereje, az iskolakert hatása mind olyan lehetősé-
gek, amelyekkel az iskola környezetét még
barátságosabb, motiválóbb helyé tudjuk tenni
(további részletes példák és jó gyakorlatok elérhetők
innen: ofi.hu/tanitoter/kozossegi-ter). „A kívánatos
jövőkép olyan összetett iskolát ábrázol, amely
multifunkciós jellegének köszönhetően készít fel
a jövő kihívásaira” (Sántha, 2016).

A dolgozatomhoz egy 175 fős 2., 3. és 4.
évfolyamos tanulókból álló mintán végeztem
kérdőív vizsgálatot, amelyből kiderült,
miként vélekednek a tanulók az iskolájuk
külső környezetéről. Az eredményeket az
alábbi diagramon szemléltetem:



1. ábra Az intézmény körüli pedagógiai környezet évfolya-
monként eltérő megítélése

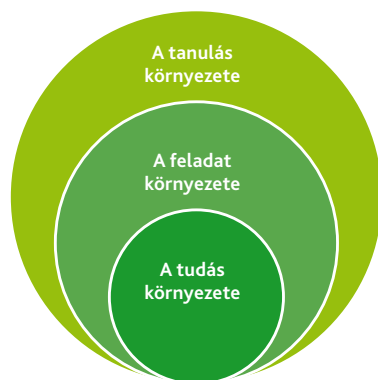
A diagramról leolvasható, hogy a második
évfolyamba járó tanulók jóval elégedettebbek
az iskolájuk külső környezetével, mint
idősebb társaik. A válaszokat a kérdőívben
(1. melléklet) feltett kérdésre adott válaszok
alapján is értékeltem. Akik negatív kritikával
éltek az iskoláját illetően, azoknak évfolyam-
tól függetlenül egybecsengett a véleményük.
A legtöbb tanuló az iskola régi épületével,
mások a belső, felújításra váró falakkal és
padokkal voltak elégedetlenek.

2.2 Az intézményen belüli pedagógiai környezet motivációs szerepe

A tanulási motiváció új kutatási irányáról, a **célorientációs elméletéről** írva Fejes (2011) megjegyzi, hogy míg a klasszikus elméletek a motívumok és az egyén kapcsolatát hangsúlyozzák „az újabb megközelítések a kontextustól elválaszthatatlannak tekintik azokat, így egyre inkább a motívumok és a környezet közötti kapcsolat tanulmányozása kerül előtérbe” (Fejes, 2011). Az intézményen belüli pedagógiai környezet motívumainak motiváló hatásáról nehéz volna általánosítható kutatásokat végezni, hiszen minden tanulót más és más ösztönöz, ráadásul ezek mértéke is eltérő az egyének ismeretében. Így arra nem vállalkozom, hogy meghatározzam, mennyire motiváló, ha az osztályteremben vannak növények vagy használnak-e interaktív táblát, illetve fel van-e díszítve a folyosó vagy az aula. Célom, hogy az intézményen belüli környezet pedagógiai fontosságára hívjam fel a figyelmet és a lehetőséget. Amint az a szemlélet kezd dolgozni egy kollégában, ami a környezetére nem stabil struktúraként, hanem használható térként tekint, motiváló ereje megsokszorozódik. A Jyväskylä Christian Schoolban tett tanulmányutam során többször beszélgettünk Jukkával tanterme rendhagyó berendezéséről, oktatásrendszerük és pedagógiai környezetük lehetőségeiről.

A szakirodalom a hatékony tanulási környezetet (*Powerful Learning Environments*) egyfajta gyűjtőfogalomként kezeli. Ez az elméleti háttér figyelembe veszi mind a társadalmi, mind az oktatáspolitikai elvárásokat és használható válasszal igyekszik szolgálni. Másrészt támogatja „a tanulási környezet révén a konstruáló, aktív, autentikus tanulást, a tudás és képességek (részben) szituatív voltát, és a tanulás együttműködő, megosztott mentális aktivitását” (Kálmán, 2014). Az OECD CERI 2008-ban *Innovatív tanulási környezet* néven indított programja egy olyan széles körű szintézisre törekszik, amely az elmúlt esztendő

elméletét és gyakorlatát is magában foglalja. Dolgozatom jelen részét az ezen elméleti háttérben is megemlített Kirschner-féle modell (2005) szerint osztottam három részre. Ezen három rész (1) a tanulás környezete, (2) a feladat környezete és (3) a tudás környezete.



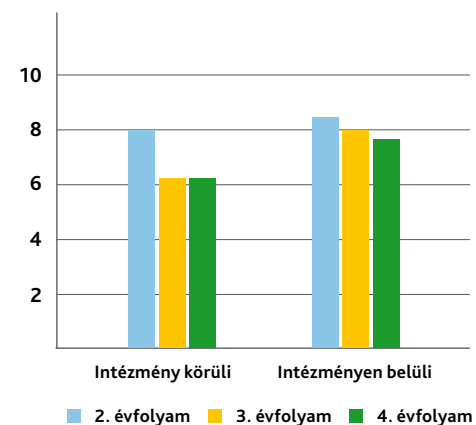
2. ábra: Kirschner modellje, mely a tanulási környezetet egymásra épülő elemekre bontja.

A legnagyobb, külső körben elhelyezkedő tanulási környezetben azok a források és segédeszközök találhatóak, amelyek a tanulás célját és tevékenységét segítik eldönteni. A következő körben elhelyezkedő feladat környezete főként az egy-egy problémát megoldani segítő feladatok, s az ezekhez szükséges eszközök köre. A legbelső kör, a tudás környezete, amely az imént említett feladatok megoldásához szükséges tudást fogja át, mely lehet az előzetes tudástól, a különféle forrásokon át a társakig bármi (Kálmán, 2014). Ahhoz, hogy ebbe a modellbe bele tudjam helyezni, s vizsgálni tudjam a motivációs lehetőségeket, tisztázni szükséges mit értek az egységek alatt, s mit tárgyalok alattuk. Ezt az alábbi táblázatban foglaltam össze:

A tanulási környezet	A feladat környezete	A tudás környezete
Osztályterem berendezése	A feladatmegoldáshoz használható eszközök	Előzetes tudás mérése, differenciálás
Osztályterem felszereltsége által nyújtott lehetőségek	A feladathoz kötelezően használt eszközök	Munkaforma
		Forráshasználat

3. ábra A Kirschner-féle modell alapján 3 csoport konkretizálása a dolgozat specializációja szerint

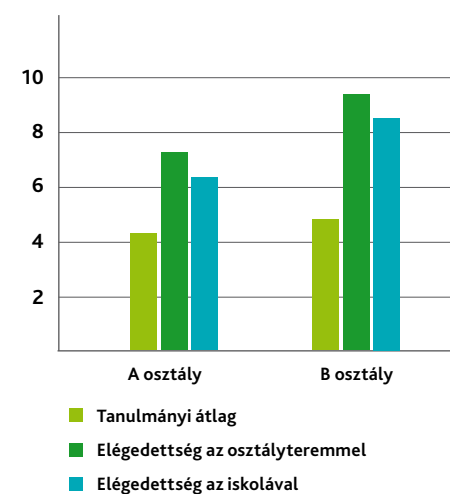
A előző topikban említett, alsós tanulókkal, 2017-ben végzett kutatás során vizsgáltam a diákok elégedettségét az intézményen belüli pedagógiai környezetükkel, amelynek így szerves részét képezi mind a három Kirschner-i értelemben vett csoport. A kérdőívek elemzését követően az eredményeket az alábbi diagramban mutatom be:



4. ábra Tanulói elégedettség változása különböző évfolyamokon

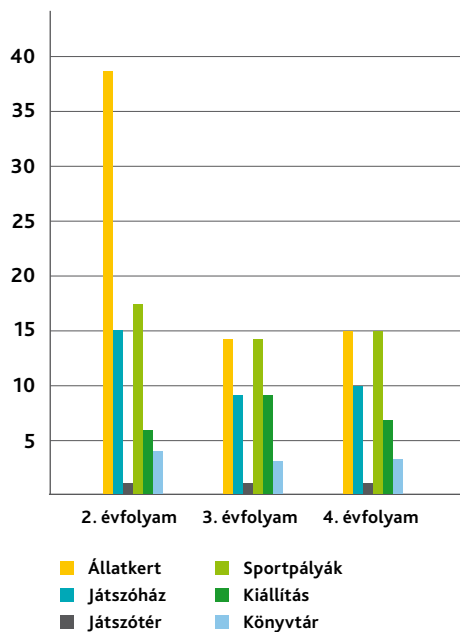
Az intézményen kívüli és az intézményen belüli pedagógiai környezettel való elégedettség diagramját szándékosan egymás mellé helyezve szembevetendő a válaszadók elégedettségének irányultsága, miszerint az osztálytermi környezetükkel sokkal elégedettebbek, s annak elégedettségi rátáján még a legalacsonyabb fokozat is magasabb, mint az intézmény körüli grafikon legmagasabb értéke. A könnyebb

vizsgálhatóság érdekében az elégedettséget és a motivációt a tanulmányi eredményekkel hoztam párhuzamba. Ehhez nagy előnyt nyújtott, hogy ugyanazon intézményben tanuló diákokat tudtam vizsgálni, s a válaszadó 175 diák már elegendőnek bizonyult ahhoz, hogy hiteles összehasonlítást végezhessek. Mivel ezen intézmény 2. évfolyamon szöveges értékelést ad minden tárgyból, csak a harmadik és negyedik évfolyam eredményeit használtam fel az osztályok közötti különbség megállapítására. Ezeket a tanulmányi eredményeket és az elégedettségi statisztikát figyelembe véve megállapítható, hogy egyértelmű összefüggés mutatkozik a pedagógiai környezettel való elégedettség és tanulmányi átlagok között. Mindezt a következő diagramon szemléltetem:



5. ábra A tanulmányi eredmények és a pedagógiai környezettel való elégedettség kapcsolata

A kérdőív (1. melléklet) ötödik kérdése lehetőséget adott arra, hogy választ kapjak arra a hipotézisemre, miszerint azon osztályok tanulói elégedettebbek leginkább a pedagógiai környezetükkel, ahol a környezetben található olyan motívumok és ingerek, amelyek a tanulókat motiválják az intézményen kívüli térben. A kérdőívet kitöltő 2. és 3. évfolyamon tanulók eredményei alapján a gyermekek egyaránt a sportpálya, az állatkert és a játszóház iránt érdeklődtek. A 4. évfolyamon tanulók kiemelkedő érdeklődéssel a sportpályák felé fordulnak. Ezt mutatja a lenti ábra (6. ábra) is. Megvizsgáltam azt is, hogy melyek azok a kiállítások, amelyekre a gyermekek kíváncsiak. Érdekes, hogy míg a 2. és 3. évfolyamon tanulók hasonlóan a Lego, a rajz, az állat és az ásvány kiállítás felé érdeklődtek, addig a 4. évfolyamos gyermekeket a rajz és az ásványok mellett a természeti és a számítógépes játékokkal összefüggő kiállítások vonzanak.



6. ábra Az évfolyamonként változó érdeklődés irányultsága

Bár az egy intézményben történő kutatás előnye volt, hogy egy egységesen összehasonlítható, évfolyamonként hitelesen összevethető eredményt kaptam, az intézmény tanítói, az órákon alkalmazott eszközöket és munkaformát illetően azonos stílusban oktatnak. Az egységesség előny az intézmény pedagógiai minőségbiztosítása felől, viszont a kutatásnak hátrány, hiszen nem tudtam megvizsgálni, miként alakulna a tanulók motivációja akkor, ha az átlagtól (itt ez alatt a többi tanítót értem) szignifikánsan eltérő eszközöket és módszereket, munkaformákat alkalmaznának. **Ezen probléma kiküszöbölése céljából egy teljes napot töltöttem a hejőkeresztúri IV. Béla Általános Iskolában.** Az intézmény híres speciális, hátránykompenzáló pedagógiai módszeréről, oktatási programjáról és a tanítási órákon alkalmazott módszereiről. 2016-ban a Magyar oktatás és köznevelés kategóriában az intézmény Prima Primiissima díjban is részesült. Mindez indokolja, miért ezt az iskolát választottam egynapos tanulmányutam célpontjaként. Az ott töltött idő alatt a Krischnermodell alapján létrehozott táblázat szerint elemeztem az általam megfigyelt órákat. A hejőkeresztúri órák alapvető módszereiben és pedagógiai felfogásában is különböztek az előző kutatás helyszínéül szolgáló intézmény óráitól, így volt alkalmam megvizsgálni az eredeti céloom szerint kitűzött motivációban mérhető különbséget. A IV. Béla Általános Iskolában a Komplex Instrukciós Programmal (KIP) tanítanak, ami a hátrányos helyzetű gyerekek integrációs oktatásának megvalósítására alkalmas nevelési-oktatási módszer.

Az általam látogatott KIP-es órákon mind a 3 kör alapján tudtam vizsgálni a pedagógiai környezetet. A tanulás környezete szempontjából nem volt szignifikáns különbség a két vizsgált intézmény között. A feladat és a tudás környezetében azonban nagy különbségek voltak felfedezhetőek. **A KIP-es órákon a gyermekek differenciált csoportokban dolgoztak, ahol mindenkinek megvolt a maga**

feladata, támogatva ezzel a „mindenki jó valamiben” iskolai szlogent. A kooperációs módszerrel szervezett csoportmunkát egy nyitott végű mondat táblára írásával kezdte a tanító, amellyel egyértelművé tette, hogy nem csak egy kizárólagos jó megoldás létezik. A feladatmegoldásokhoz alkalmazható eszközök között az asztal közepére kihelyezett színes ceruzák, kartonlapok, ragasztók és ollók mellett táblagépek és az interaktív tábla is megtalálható volt. A tudás környezetét tekintve el kell mondani, hogy az itt tanuló diákok zöme felzárkóztatásra szorul, de a differenciált csoportmunkának köszönhetően együtt tudnak dolgozni az értelmi kompetenciákat tekintve előnyben lévő társaikkal. Az itt tanító kollégák elmondták, hogy két-három heti rendszerességgel tartanak tipikus KIP-es órákat, ezzel fenntartva a módszer különlegességének érzését a gyermekekben, mint egyfajta jutalom; ezzel tovább fokozva a motivációt.

A gyermekek motivációját az órai jelentkezésekkel mértem, amely eredmény összesítésénél bebizonyosodott, hogy **szignifikáns eltérés van a két intézmény által alkalmazott eszközök és módszerek motiváló szintje között.** Mindamelllett, hogy a hejőkeresztúri intézmény termeiben az általam látogatott órákon két és félszer annyit jelentkeznek a tanulók, mint az előző intézményben, a jelentkező tanulók varianciája is változatosabb. Míg az először vizsgált intézmény óráin legtöbbször a tanító munkáját dicséri, ha nem csak ugyanazon 4-5 tanuló jelentkezik, itt az alacsonyabb osztálylétszámot figyelembe véve is több aktív tanuló volt megfigyelhető. **A gyakorlati kutatás által bizonyított eredményekre támaszkodva kimondható, hogy azok a pedagógusok, akik megfelelő figyelmet fordítanak a gyermekek megismerésére, tanulóik attribútumainak, motivációinak felkutatására, s ezeknek**

megfelelően alakítják a pedagógiai környezetüket, azok sikeresebben motiválva, jobb tanulmányi eredményeket érhetnek el. A tanulmányi eredmények növelése mellett pedig a „motiválás egyrészt cél mint a személyiségfejlesztés programja a magasabb szintű motivációk kialakítására, s eszköz mint a megfelelő hatékonyságú tanulás nélkülözhetetlen segítője” (Réthy, 2003).

3. FINNORSZÁGI TAPASZTALATOK

Tanulmányutamon látott, a megfigyelés és interjú módszereivel kutatott tapasztalatokat a fent felsorolt, és hierarchikusan rendezett pedagógiai környezet fogalmának megfelelően a nagyobbtól (intézmény körüli pedagógiai környezet) a kisebb (intézményen belüli pedagógiai környezet) felé haladva fogom tárgyalni.





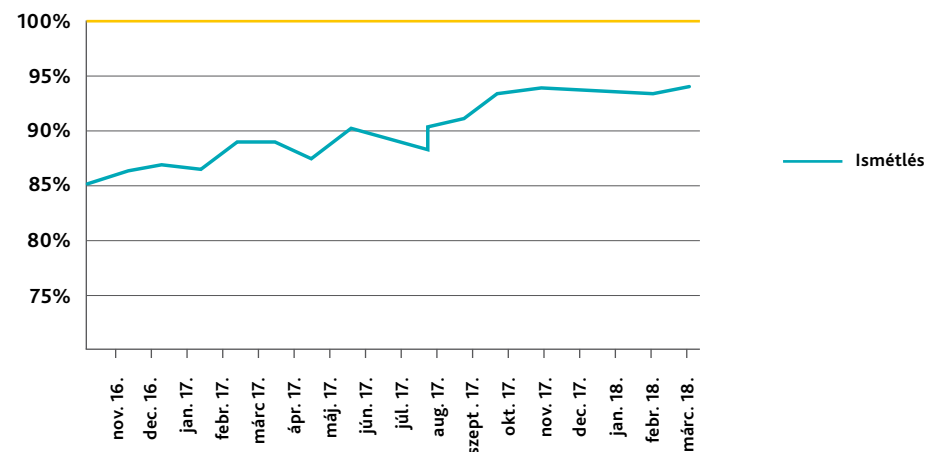
Először az iskola épületét vizsgáltam, amely első ránézésre nem lenne kirívó egy tehetősebb rétegű hazai környezetben. A különbség azonban itthon megengedett, míg Finnországban az egyenlő lehetőségeket az oktatási törvény szabályozza. Egy vidéki tanulónak ugyanolyan lehetőségeket kell kapnia, mint egy nagyvárosi iskolába járó társának. Az intézmények támogatottsága és az iskola által nyújtott lehetőségek között nem lehet különbség.

Átlépve az iskola küszöbét gyorsan feltűnik, hogy a világ egyik legsikeresebb oktatási rendszerét működtető gépezetének egyik fogaskerekében vagyok. A helyi pedagógusokkal folytatott beszélgetésekből kiderült, hogy legfontosabb feladatuknak a kooperáció, valamint a szociális kompetenciák fejlesztését

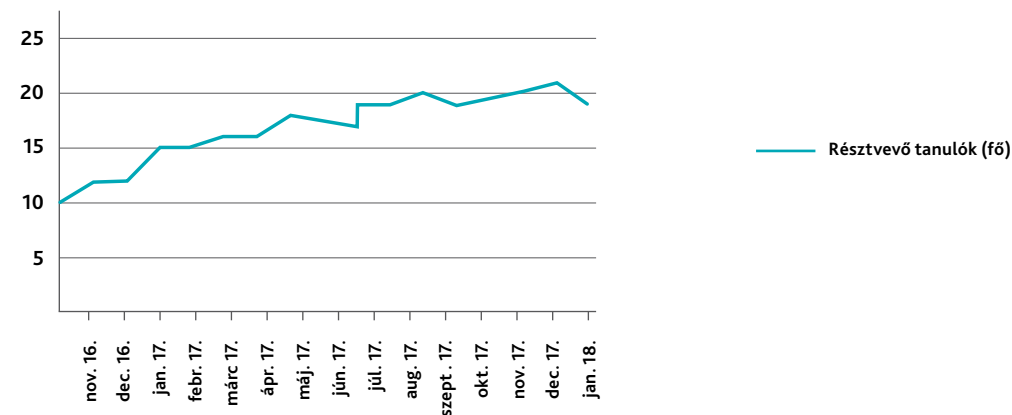
tartják. Ezt erősen támogatja a közösségi tér-elrendezés, ami lehetővé teszi, hogy a tanulók és az oktatók is egy olyan pedagógiai környezetben tölthessék a napjukat, ahol szabadidejükben, ha szeretnének, van lehetőség egyedül vagy társas közegben való kikapcsolódásra, feltöltődésre, akár edzésre is.

Ezt számos kanapé, alkotószarok, pingpong- és biliárdasztal vagy húzódzkodó támogatja. Az, hogy milyen hatással is van mindez a motivációra, Jukka osztálytermi környezetében vizsgáltam. A vizsgált időintervallum, amely alapján az adatokat összesítettem 2016 novembere és 2018 márciusa közötti időszak.

A vizsgálattal és a Jukka által rögzített eredményekkel azt szeretném bizonyítani, hogy az intézményen belüli pedagógiai környezetnek mekkora hatása van a motivációra, ha azt lehetőségeinkhez mérten kreatívan tudjuk használni. 2016-tól Jukka számos húzódzkodó és erősítő szerrel, s géppel szerelte fel az iskolát; nemcsak az osztálytermét, de a folyosókat, a többi osztálytermet, s a tanári szobákat is. Ez évtől kezdve havonta felmérte, hogy az osztályába járó 23 tanuló hány húzódzkodást tud megcsinálni összesen. Természetesen, aki nem szeretett volna részt venni a felmérésben, annak nem volt kötelező. Az eredményeket az alábbi diagramokon ismertetem.



7. ábra Az ismétlésszám növekedése a hónapok múlásával



8. ábra A mérésbe becsatlakozó tanulók számának emelkedése a hónapok múlásával

A diagramokról leolvasható, hogy 2016 novembere és 2018 márciusa között mind a teljesítmény, mind a résztvevők aránya szignifikánsan növekedett. Ezzel is alátámasztva a pedagógiai környezet motiváló hatását. Míg a mérés kezdetekor 10 diák vett részt a feladatvégrehajtásban, addig a végére már több mint a duplája, közel a teljes osztály. A motiváció hosszú távon való fenntartásáról a fokozatos, de folyamatos és mérhető fejlődési lehetőség gondoskodott. Az első mérés alkalmával a részt vevő tanulók összesen 56 ismét-

lést tudtak végrehajtani, míg az utolsó mérés alkalmával ez a szám 289 volt. Itt kiemelendő az egyéni fejlődés, ami egyéni átlagot tekintve közel 200%.

4. ÖSSZEGRÉS

Tanulmányom előzetes célja a pedagógiai környezet tárgyi-fizikai, és annak motivációs hatásának bemutatása volt. Ezen túl fontosnak tartottam, hogy *felkeltsem a figyelmet a kreatív,*

igényes és céltudatosan használható pedagógiai környezet szervezésére és használatára. Az ismertett hazai és nemzetközi kutatási eredmények ezen két faktor közötti kapcsolatot teljes mértékben alátámasztják.

A pedagógiai környezet tárgyi-fizikai oldala mellett elengedhetetlen, hogy a pedagógust is megemlítssem, a motiváló faktor tekintetében.

A hiteles és támogató példa elengedhetetlen a sikerhez. A lényegi hangsúly azonban nem azon van, hogy húzódkodókkal kell felszerelnünk iskoláinkat. **A „finn csoda” a lehetőség, a bátor kockázatvállalás, a kísérletezés és gyermekközpontúság értékes keveredésében lelhető fel. Amikor egy pedagógus hiteles tud lenni valamiben, és ezt beviszi az iskolába, ezzel megteremtve a lehetőséget a tanulóinak is, akkor a motivált tanulás és fejlődés szinte garantált.** Számtalan beszámoló szól kiváló iskolakertekről, amelyeket kockázatvállaló és kísérletező pedagógusok indítottak el, és mai napig is tapossák az utat tanulóiknak, akik szárnyalnak a hiteles és támogató példa láttán. De meg lehet említeni azt a rengeteg szakkört, legyen szó társasjátékról, állatokról, sportról, sakkról vagy bármiről, amelyben egy adott tanító hiteles tud lenni, és sikert aratott.

Végső konklúzióként tehát levonható, hogy a gépezet elengedhetetlen motorja a pedagógus. A tárgyi-fizikai környezet a tapasztalataim szerint bőven lemarad a motivációs versenyben a tanító személyével szemben, hiszen egyértelműen a pedagógus habitusa, stílusa, humora, az általa biztosított lehetőségek, és ami talán a legfontosabb: az általa – akár tudatosan, akár tudat alatt – generált hangulat az, amiben a tudás szorongás és káros lelki hatások nélkül születhet meg. A tárgyi-fizikai környezet a lehetőséget adja. Annak a lehetőségét, amit tulajdonképpen maga a pedagógus alakít és használ. Példának kedvéért megemlíthetjük az Európa-szerte népszerűvé váló kültéri fitness- és kondiparkokat, amelyek olyan emberek sportolási kedvét is beindíthatják, akik más – akár anyagi, akár motiváltságban keresendő – akadályok miatt

nem kezdtek volna el sportolni. Tehát a tárgyi-fizikai környezetnek a lehetőség megteremtésében van hatalmas szerepe. És ha ezt megtanuljuk megfelelő céllal alakítani és aktívan használni, tanulóink motivációja szignifikánsan változni és javulni fog.

Irodalomjegyzék

- Csovcsics E. (2008). *Térteremtés közösségi szokásokkal*. [online] Elérhető innen: ofi.hu/sites/default/files/ofipast/2011/09/Csovcsics_E_Terteremtés_kozossegi_szokasokkal.pdf. (Utolsó letöltés: 2019. 05. 15.)
- Fejes J. B. (2011). *A tanulási motiváció új kutatási iránya: a célorientációs elmélet*. Magyar Pedagógia 111(1), pp.25–51.
- Filmer-Sankey, W. (2003). School Architecture in England in the later 19th Century. In: Jelich, F. J., Kemintz, H. (szerk.) *Die pädagogische Gestaltung des Raumes*. Verlag Klinkhardt, Bad Heilbrunn, pp.221–31.
- Hercz M., Sántha K. (2009). *Pedagógiai terek iskolai implementációja*. Iskolakultúra. 2009(9), pp.78–95.
- Kálmán O. (2014). Innovatív tanulási környezetek. In: Benedek A., Golnhofer E (szerk.) *Tanulmányok a neveléstudomány köréből – 2013: Tanulás és környezete*. Budapest: MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság, pp. 257–80.
- Kirschner, P. A. (2005). *Learning in innovative learning environments*. Computers in Human Behavior, 4, pp.547–54.
- Réthy E. (2003). *Motiváció, tanulás, tanítás*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Sanda I. D. (2008). *A reformpedagógiai irányzatok iskolaépítési törekvései*. Iskolakultúra. 9–10., pp.129–42.
- Sántha K. (2016): *Az iskola időképei*. [online] Elérhető innen: academia.edu/23127169/S%C3%A1ntha_K%C3%A1lm%C3%A1n_2016_AZ_ISKOLA_ID%C5%90K%C3%89PEI. (Utolsó letöltés: 2019. 05. 15.)
- Yamana, J. (2003). *Verwestlichung der Schulräume im nicht-europäischen Kulturkreis – Zur Veränderung des modernen Lehr- und Lernortes am Beispiel Japan*. In: Jelich, F.J., Kemintz, H. (szerk.) *Die pädagogische Gestaltung des Raumes*. Verlag Klinkhardt, Bad Heilbrunn, 269–87.

MELLÉKLETEK

1. melléklet (Tanulói kérdőív)

Kedves kis kutató társam!

A segítségedet szeretném kérni egy igazi kutatáshoz! Tudnod kell, mielőtt nekilátsz a kitöltésnek, hogy rossz válasz nincsen! A kérésem csupán annyi, hogy légy őszinte, s valóban a legjobb tudásod szerint válaszolj a kérdésekre! A nevedet nem kell ráírnod, csak az osztályodat! Jó munkát kívánok!

Osztály:

1. Mennyire szeretsz iskolába járni? Karikázz!

nagyon-nagyon

nem szeretek

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

2. Mennyire vagy elégedett a saját osztálytermeddel?

nagyon-nagyon

nem szeretem

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

3. Írj rövid véleményt az iskoládról és az osztálytermedről! Mi az, amit szeretsz és mi az, amit nem szeretsz bennük?

MELLÉKLETEK

1. melléklet (Tanulói kérdőív)

4. Ha Te tervezhetnéd meg az osztálytermeteket , hogy nézne ki? Rajzold le!

5. Képzeld el, hogy mindegyik helyre egyszerre kapsz meghívót. Állíts sorrendet a helyszínek között. Az kerüljön az első helyre, ahová leginkább szeretnél menni, és az legyen az utolsó helyen, ahová nem igazán szeretnél menni.

- Könyvtár
- Kiállítás (nevezd meg, milyen kiállítás:)
- Sportpályák (pl. focipálya, uszoda, kosárpálya...)
- Játsszótér
- Játsszóház
- Állatkert

Köszönöm szépen a segítségedet!

OSZTRÁK JOGI ALAPOK A TÁRSASÁGI JOG ÉS AZ ÖRÖKLÉSI JOG METSZETÉBEN

Dr. Dúl János

Szegedi Tudományegyetem ◊ Állam- és Jogtudományi Kar
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

AUSZTRIA, rövid tanulmányút

Doktori értekezésem témája a társasági jog és az öröklési jog kapcsolata volt, amelyhez osztrák jogi összehasonlítást is felhasználtam annak érdekében, hogy feltárjam, e részterületen milyen mértékű egyezések fedezhetők fel, miután a magyar és az osztrák jog alapvetően több ponton hasonlít egymásra. Az alábbi tanulmányban röviden össze kívánom foglalni a Campus Mundi ösztöndíjas tanulmányutam alatt a Wirtschafsuniversität Wien könyvtárában gyűjtött anyagok elemzése által az értekezésben felhasznált részeket.

1. A HALÁL HATÁSA A GAZDASÁGI TÁRSASÁGOKRA; A TÁRSASÁGI RÉSZESÉDÉS ÖRÖKÖLHETŐSÉGE

1.1. Közkereseti társaságok

Az osztrák jogban az Unternehmensgesetzbuch (UGB) 131. § 4. pontja alapján bármely tag halála megszünteti a társaságot, mert a törvény azt feltételezi, hogy a személyében felelős tag halálával már nem áll fenn a társaság további működtetésének érdeke. Az ún. családi vállalkozásoknál (lásd a 3. pontban) ez

éppen ellenkezőleg igaz, és ezért teszi lehetővé a törvény, hogy automatikusan ne szűnjön meg a társaság, hanem azt fenn lehessen tartani (*Kalss-Probst, 2013, p.661*): a társasági szerződésnek a törvénytől eltérő szabályozást kell tartalmaznia, de nem kell az örököszt megneveznie, csak magát az öröklést kell lehetővé tennie. E törvényi felhatalmazás hiányában ügyelni kellene az élők közötti részesedés-át ruházásra, de azon kívül a halál kiszámíthatatlan bekövetkezése mindig a társaság létét fenyegetné. Mindezekon túl az életben maradt tagok maguk is elhatározhatják a társasági tevékenység folytatását [*UGB 141. § (1) bek.*].

Minderre tekintettel a személyegyesítő társaságok (mind a közkereseti társaság, mind a betéti társaság) magas fokú szerződési szabadsága a tagok számára megfelelő szabályok felvételét teszi lehetővé. Ezek nevesítve: 1. folytatási klauzula, 2. utódlási klauzula, 3. minősített utódlási klauzula, 4. belépési klauzula (*Kalss-Probst, 2013, p.661*).

1.1.1. A folytatási klauzula, ahogy arra a neve is utal, arra az esetre vonatkozik, amikor valamely tag halála esetén a többi tag egymással egyszerűen folytatni fogja a társaság

tevékenységét. Az örökgyő tag örökösei a társaságba való belépésre sem nem jogosultak, sem nem kötelezettek, a hagyatékban megváltási igényként fog jelentkezni a társasági részesedés. Az ilyen klauzulával egyértelműen el tudják kerülni a tagok azt, hogy számukra nem kívánt vagy éppen arra alkalmatlan személy válhasson taggá. Az örökösnek járó társasági részesedés helyébe lépő megváltási igénnyel kapcsolatban azonban fennáll a tőkecsökkenés veszélye. A megváltási igény kiszámolására az UGB 137. §-a irányadó, ami szerint először ki kell számolni a vállalkozás értékét, majd ezt kell az adott tag részesedésére lebontani (Kalsz-Probst, 2013, p.662).

1.1.2. Az utódlási klauzula olyan társasági szerződésbeli rendelkezés, amely **esetén a társaság nem szűnik meg automatikusan, hanem az életben maradt tagok az örökösökkel folytatják a társasági tevékenységet.** Ezzel a megszűnésre vonatkozó rendelkezés háttérbe szorul, és a társasági részesedés megváltása iránti igény eltűnik, mivel beléphetett a társaságba az örökös. Egyszerűbb esetben mindenki belép a társaságba, tehát a nem kívánt és a társaság működésében való részvételre alkalmatlan örökös is, ugyanis az egyetlen feltétel az örökös jogállás (Kalsz-Probst, 2013, p.663). Az ilyen joghatás elleni védekezési mechanizmusnak számít a társasági tagsági jogviszonyuk felmondásával kapcsolatban az, ha az életben maradt tagok fenntartják maguknak azt a jogot, hogy bizonyos határidőn belül vagy feltétel bekövetkezése esetén felmondják a tagságukat (Kalsz-Probst, 2013, p.663).

1.1.3. A minősített (kvalifikált) utódlási klauzula a személyegyesítő társaságokra jellemző társasági szerződésbeli rendelkezés, amely **alapján csak a szerződésben támasztott követelményeknek megfelelő személy válhat a társaság tagjává,** ez lehet konkrétan megnevezett személy, illetve más, bizonyos feltételeknek (pl. képzettségi követelmény) eleget

tevő személy. Ezzel a társaság tagjai akaratának megfelelő személy válhat taggá, aki mindenféleképpen az örökös helyére kerül. Egy ilyen társasági szerződésbeli rendelkezés megléte esetén azoknak az örökösöknek a számára, akik nem váltak a társaság tagjává, megváltási igény nyílik meg (Kalsz-Probst, 2013, p.661).

1.1.4. A belépési klauzulával egy – az örökösök személyétől független – harmadik személynek lehetősége nyílik a társaságba való belépésre, aki az örökgyő haláláig még nem volt tag. Az ilyen tartalmú rendelkezés a társasági szerződésben harmadik személy javára szóló kikötésnek minősül. A szerződésben meghatározott harmadik személy javára ez erős jogosultságot jelent, mivel nem kell figyelembe venni az öröklést a jogutód személynek eldöntésekor, de a megjelölt harmadik személy dönthet úgy is, hogy nem kíván a társaság tagjává válni, ekkor ezt a társasági szerződésbeli utódlási klauzulát megghiúsultnak kell tekinteni (Kalsz-Probst, 2013, p.665).

Álláspontom szerint az egyes klauzulák a magyar jogban eltérő elbírálás alá esnek. A folytatási klauzula szerepelhet a társasági szerződésben, ezzel ugyanis eleve kizárják az életben maradt tagok annak lehetőségét, hogy az örökösök ilyen minőségükben a társaságba beléphessenek. Ettől természetesen megegyezhetnek a belépésről, csak nem mint az elhunyt személy jogutódjai, azaz nekik is mindenféleképpen vagyoni hozzájárulást kell teljesíteniük. Az utódlási klauzula megfeleltethető annak, amikor a magyar jog alapján örökösök és tagok megegyeztek az örökösök belépéséről. A minősített utódlási és a belépési klauzula szintén azt a helyzetet teremti meg, amikor nem sikerült a tagoknak és az örökösöknek megegyezniük, tehát nem válhattak a társaság tagjává, hanem hozzájuk képest más személy lehetett tag. Ez az állapot megfeleltethető a megváltási igény keletkezésének (egyes szerződéses kikötésekkel kapcsolatban lásd még Barta, 2016, p.12–13).

1.2. Betéti társaságok

Az osztrák betéti társaságok vonatkozásában érvényesül az a szabály, miszerint rájuk speciális rendelkezés hiányában a kkt. szabályait kell alkalmazni [UGB 161. § (2) bek.], éppen ezért **a beltag halála ugyanolyan jogkövetkezménnyel jár a betéti társaságra nézve, mint a közkereseti társaságra annak elhunyt tagjájé. A kültag halála viszont az UGB 177. §-a alapján nem szünteti meg a társaságot, az ő részesedése öröklhető (Welser, 2007, p.451).** A § rendelkezése diszpozitív, az abban foglaltaktól eltérhetnek a tagok a társasági szerződésben (Kalsz-Probst, 2013, p.215–216), azaz akár akképp is rendelkezhetnek, hogy a kültag halála is megszünteti a társaságot.

Az osztrák bt.-k társasági szerződésbeli ellenkező kikötése hiányában a kültag helyére az öröklési jognak megfelelő jogutódlás következik be, míg a beltagok vonatkozásában igazak lesznek a közkereseti társaságnál írt megállapítások (Kalsz-Probst, 2013, p.668). **E megoldás (ti. a kültagi pozícióban öröklési jognak megfelelő jogutódlás) átvétele a magyar jogba megvalósítható, a kültagként belépő örökös helyállása nem lesz terheesebb az örököshöz képest.**

1.3. A korlátozott felelősségű társaságok és a részvénytársaságok

E társaságoknál az üzletrész és a részvény alapvetően öröklhető. A kft.-re vonatkozó törvény 75. §-a alapján minden tag csak egy üzletrésszel rendelkezik, majd a következő §-ban lakonikusan kijelenti, miszerint az üzletrész öröklhető (Brünner-Pasrucker, 2016, p.95). (Teszti ezt akképp, hogy ebben a bekezdésben kimondja, hogy az üzletrész át is ruházható, majd a 76. § folytatása az üzletrész átruházásával kapcsolatos rendelkezéseket tartalmazza.) E törvény 79. § alapján pedig az üzletrész felosztására kerülhet sor, az örökösök között az örökrészüknek megfelelően, de a társasági szerződés előírhatja az üzletrész felosztha-

tatlanságát, azaz az örökösök az üzletrészt együttesen szerzik meg (Brünner-Pasrucker, 2016, p.115; Kalsz-Probst, 2013, p.668–669). A tag halálával nem szűnik meg tehát az üzletrész (OGH 6 Ob 63/10y. Idézi: Straube et al., 2014, p.231), továbbá az üzletrész jogutódlását általánosságban társasági szerződésbeli szabályozás útján nem lehet kizárni vagy korlátozni a személyegyesítő társaságokhoz képest (Brünner-Pasrucker, 2016, p.115), és nem lehet közvetlenül egy társasági jogi utódlási szabályozást bevezetni, de a társasági szerződésben megállapított, az életben maradt tagok javára szóló megváltási jogra (Aufgriffsrecht) irányuló rendelkezések érvényesek lehetnek. Egy ilyen klauzula következménye az örökösök abbéli kötelezettsége, hogy az üzletrészt a többi üzlettársnak vagy a tagok egy meghatározott csoportjának, így a család valamely ágának fel kell kínálniuk, akiknek joguk van a magukhoz váltsához, ezzel a társasági vagyoni viszonyokban a számukra kedvező családi elosztást biztosítani (Kalsz-Probst, 2013, p.669; lásd még Craisy, 2016, pp.8–46).

Az osztrák részvénytársaságokra vonatkozóan ugyanolyan öröklési jogi szabályok irányadóak, mint a kft.-re, azaz az elhunyt részvényei alapvetően a hagyatékba tartoznak. Ezeknél a társaságoknál az alapszabályba nem vehetők fel a tagok magukhoz váltsására vonatkozó igényre irányuló rendelkezések, hasonló kitételre szindikátusi szerződésben kerülhet sor (Kalsz-Probst, 2013, p.671; Kalsz, 2015, pp.112–119).

2. AZ OSZTRÁK CSALÁDI VÁLLALKOZÁSOK

Az örökgyő tag halála nemcsak a családra, hanem a társulásra is jelentős hatást gyakorolhat, különös társasági szerződési előírások hiányában a társasági jogi és az öröklési jogi szabályok érvényesülnek, amelyek alapvetően eltérő céllal léteznek.

A társasági jog szabályozásának célja a társaságban résztvevők különböző érdekeinek összehangolása, az egyensúly biztosítása, míg az öröklési jog szempontjában az elhunyt hagyatékának, benne a társasági részesedésének elosztása áll. Tekintettel arra, hogy a társasági jogviszony létrejöttével egy alapvetően tartós jellegű jogviszony létesül a többi üzlettárral is, miután ezeknek is megvannak a saját érdekeik, adott esetben befolyásolni szeretnék a jogutódlást (Kalss–Probst, 2013, p.654; Guggenberger, 2005, p.345).

Az örökhagyó még életében érvényesítheti végrendelezési szabadságát, vagyonának (ebben társasági részesedésének) halála esetére történő elosztásának jogát (Müller, 2015, p.309), ugyanakkor, ha ez iránt életében nem tett lépéseket, úgy a társasági jogot és a törvényes öröklésre vonatkozó jogot kell alkalmazni (Zeiss, 2015, pp.324–326).

Az örökösök érdeke a hagyaték megszerzése, és az azzal való szabad rendelkezés, a kötelesrésze jogosultaké a kötelesrészi igények kielégítésére rendelkezésre álló tiszta vagyon törvény alapján őket megillető részének megszerzése. A vállalkozás érdeke a hatékony és megfelelő döntéshozatal és ügyvitel, míg az üzlettársaké az, hogy befolyást tudjanak gyakorolni a mindennapi működésre (Kalss–Probst, 2013, p.655; Probst, 2014, p.341).

Az osztrák jogirodalom a magyarhoz képest többet foglalkozik a családi vállalkozásokkal mint lehetséges társulási formákkal. Ezek a vállalkozások a többi, hagyományos értelemben vett gazdasági társaságtól tulajdonosi körükben és a társaságok céljaiban különböznek. **Az ilyen társaságoknak nem az az elsődleges célja, mint a többi profitorientált társaságnak, hogy minél gyorsabban a lehető legmagasabb nyereségre tegyenek szert, hanem működtetésük folyamán jelentős szerepet játszanak a következő generációkról való, hosszú távú gondoskodásnak, a családtagok vagyoni biztonságának, a családi vagyon megőrzésének elvei** (Kalss–Probst,

2013, p.2). Ezek a társaságok gyakran kevesebb taggal rendelkeznek, mint a nem családi vállalkozások (LeMar, 2014, p.6).

E vállalkozásoknak nincs jogszabályban lefektetett fogalmuk, a vonatkozó szakirodalomban különböző meghatározásokat találunk. Az ún. név szerinti családi vállalkozások cégnevében egy család neve szerepel; a családi ellenőrzés alatt álló családi vállalkozásokban maximum három természetes személy a szavazatok legalább 50%-ával rendelkezik; míg vannak olyan családi vállalkozások, ahol szintén a szavazatok legalább 50%-ával rendelkező tulajdonosok, akik ugyanannak a családnak tagjai, a társaság vezetésében is részt vesznek. További fogalmi ismérvként jelölhető meg, hogy a családtagok akarata elsődlegesen arra irányul, hogy mint az egész család, a társaságot túlnyomó többségben a legfelsőbb szinten irányítsák (Kalss–Probst, 2013, pp.9–12), fennáll valamint annak a szándéka is, hogy a vállalkozást több generáción át működtessék, és az a család ellátását is szolgálja (Kalss–Probst, 2013, p.16). **A családi vállalkozásoknál nemcsak a vezetés átadása, hanem a társasági vagyon generációk közötti átadása is rendkívül fontos, azok megmaradása érdekében** (LeMar, 2014, p.197).

Tehát az objektív kritériumokhoz, úgy mint a részesedés nagysága, ezen keresztül a szavazásra való jogosultság mértéke, a vezető és ellenőrző pozíciók kézben tartása, párosulnak szubjektívnek tekinthető vonások (a cég folytatására irányuló akarat, felelősségvállalás) ahhoz, hogy a társaságot családi vállalkozásnak tekinthessük (Kalss–Probst, 2013, p.17). Nem zárható ki a családi vállalkozássá minősítés abban az esetben sem, ha adott társaság társasági részesedései nem egy család tulajdonában állnak, hanem több családban, illetve a családhoz képest idegen személyek is a társaság tagjaivá váltak (Kalss–Probst, 2013, p.77). A szakirodalom szerint családi vállalkozások esetében nem feltétel az, hogy többszemélyes társaság legyen (Kalss–Probst, 2013, p.12–13; Kalss–

Probst, 2013, p.191). **Az osztrák közgazdasági jogi elemzés esetlegesen magyar átvétele nem eredményezne idegen hatást, hasonló megfontolások a magyar cégek vonatkozásában is megállnák a helyüket.**

Jelentős kérdés ezeknél a jellemzően kkv-nak minősülő vállalkozásoknál a sikeres utódlás véghezvitele (Divisch–Voithofer–Weiss, 2006, p.2). Ennek súlyponti kérdése, egyben problémája a kötelesrészi igények kielégítése, különösen azoknál a társaságoknál, ahol jelentős apportarányal bírnak a termőföldek (földbirtokok), és amely problémák akkor merülnek fel, ha a nyereségből nem képesek ezeket a kötelesrészi igényeket kielégíteni, és a kötelesrésze jogszabálytal nem tudnak megegyezni (Kalss–Probst, 2013, p.3; a 2017. január 1-jétől hatályos osztrák öröklési jogi szabályok kötelesrésze vonatkozó rendelkezéseinek társasági jog körében való alkalmazásra hívja fel a figyelmet: Graisy, 2016, pp.5–6).

A vállalkozások sokszor nem rendelkeznek meghatározott tárgykörökben belső szabályozással, amelyek szükség esetén kellenének. E hiányok közé tartoznak a vitarendezési mechanizmusok vagy éppen az utódlás kérdésköre, amelyek rendezésére gazdasági, de inkább személyes és érzelmi alapokon nyugodva nem is készülnek fel. A keretszabályozás nem mindig tudja ezeket megnyugtatóan kezelni, ami a családi vállalkozások megszűnését is eredményezheti, de pontosan kell ismerni ezeket a kereteket, amelyekre alapozva a hiátusok kiküszöbölhetőek (Kalss–Probst, 2013, p.4).

Az osztrák egyszemélyes társaságoknál a létszám szerint csoportosított speciális társaságok és a családi vállalkozások jegyeinek keveredése található meg. Ezek esetében jellemző az, hogy az örökhagyó tag halála után nem olyan személy lesz a társaság tagja, mint aki korábban például vezető tisztségviselő volt, mert adott esetben az örökhagyó maga vezette a társaságát, vagy éppen a családi viták elkerülése érdekében egy, a családjához képest idegen személyt kért meg erre a feladatra. Az örökösök ezáltal nem is láthat-

tak a cég mindennapjaiba, így azt nekik meg kellene ismerni, hogy teljes mértékben átvehessék a korábbi egyszemélyi tulajdonos pozícióját, elkerülve ezzel a társaság eladósodását.

Egyetlen lehetséges örökös esetén nem probléma a jogutódlás eldöntése, csak az lehet kérdéses, hogy valóban jogelődje helyére kíván-e lépni, és alkalmas-e erre a posztra (Kalss–Probst, 2013, p.286). Több örökös esetén az lehet kérdés, hogy mennyien szeretnének taggá válni, illetve a tulajdonosi pozíción kívül mennyien kívánnak ténylegesen részt venni a társaság vezetésében (Kalss–Probst, 2013, p.287). A munka gördülékeny folytatása érdekében célszerű ezeket a kérdéseket még az örökhagyó életében tisztázni, vagy ha erre már nincsen lehetőség, úgy a családi vállalkozás fennmaradásának érdekét szem előtt tartva minél hamarabb, lehetőleg jogvita nélkül rendezni a jogutódlás folyamatát (Kalss–Probst, 2013, p.287). Többszemélyes társaságoknál is ugyanúgy felbukkannak a tulajdonosi körre és az üzletvezetésre irányuló problémák, de abból a szempontból súlyozottabban, azaz a különbséggel, hogy itt vannak más tagok is, akiknek – különösen a személyegyesítő társaságoknál – jelentős beleszólásuk lehet a társasági részesedés jogutódlásába, ha a társasági szerződés azt lehetővé teszi, meggátolva akár az eredményes és minél korábbi döntéshozatalt.

3. ÖSSZEZŐ GONDOLATOK

Az osztrák és a magyar társasági jog a személyegyesítő társaságokat tekintve (kkt., bt.) a társaság létezésére eltérő kiindulási alapot talált: **míg az osztrák jogban fő szabály a társaságok megszűnése, addig a magyar jogban ez csak kivételesen következhet be.** A lehetséges társasági szerződésbeli klauzulák alapján a két jogrendszer ebből a szempontból összeegyeztethető. Abban viszont egyértelműen megegyeznek, miszerint az üzletrészek és a részvények (ha minimális eltérésekkel

is) alapvetően örökölhetőek. Az értekezésben az osztrák szabályok a megfelelő magyar jogi szabályozáshoz illesztve kerültek tárgyalásra a jog-összehasonlító jelleg biztosítása érdekében.

Irodalomjegyzék

Barta J. (2016). Gondolati kalandozások a személyegyesítő társaságok tagjának halála okán felmerülő kérdések körül. In: *Miskolci konferenciák 2015 Az új Ptk. öröklési jogi szabályai – Tapasztalatok és kritikák*. Miskolc: Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért. pp.9–17.

Brünner, G., Pasrucker, Ch. (2016). *Die GmbH von der Gründung bis zur Auflösung*. 2. Auflage. Graz–Wien: dbv-Verlag.

Diwisch, S., Voithofer, P.– Weiss, Ch. R. (2006). The 'Shadow of Succession' – A Non-Parametric Matching Approach. In: *Discussion Papers SFB International Tax Coordination, 13. SFB International Tax Coordination*. Vienna: WU Vienna University of Economics and Business. [online] Elérhető innen: pub.wu.ac.at/1618/ (Utolsó letöltés ideje: 2016. 09. 12.)

Graisy, J. (2016). *Vererbung von GmbH-Geschäftsanteilen – Praxisleitfaden zu den erbrechtlichen und gesellschaftsrechtlichen Gestaltungsmitteln*. Wien: Verlag Österreich GmbH.

Guggenberger, B. (2005). Unternehmensübergabe an nächste Generation. In: Czernich, D., Guggenberger, B., Schwarz, M. (szerk.): *Handbuch des österreichischen Familienunternehmens*. Wien:

LexisNexis Verlag ARD ORAC GmbH & Co. KG, pp.344–52.

Kalss, S., Probst, S. (2013). *Familienunternehmen*. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung.

Kalss, S. (2015). *Die Vererbung von Aktien*. *Journal für Erbrecht und Vermögensnachfolge* 2015(4) pp.112–19.

LeMar, B. (2014). *Generations- und Führungswechsel im Familienunternehmen*. 2. Auflage. Wiesbaden: Springer Fachmedien.

Müller, J.-O. (2015). Unternehmensübertragung zu Lebzeiten. In: Wegmann, J., Wieseahn, A. (szerk.) *Unternehmensnachfolge – Praxishandbuch für Familienunternehmen*. Wiesbaden: Springer Fachmedien, pp.309–22.

Probst, S. (2014). *Erbrechtsnovelle 2014 aus dem Blickwinkel der Erhaltung der österreichischen Unternehmen*. *Die Wirtschaftstreuhänder* 2014(5-6) pp.341–4.

Straube, M., Ratka, Thomas és Rauter, R. A. (2014). *Wiener Kommentar zum GmbH-Gesetz*. Wien: Manz Verlag. Stand 1. 12. 2014, rdb.at

Welsner, R. (2007). *Grundriss des bürgerlichen Rechts Band II. Schuldrecht Allgemeiner Teil, Schuldrecht Besonderer Teil, Erbrecht*. 13. neubearbeitete Auflage, Nachdruck. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung.

Zeiss, H. (2015). Unternehmensnachfolge bei Tod des Unternehmers. In: Wegmann, J., Wieseahn, A. (szerk.) *Unternehmensnachfolge – Praxishandbuch für Familienunternehmen*. Wiesbaden: Springer Fachmedien, pp.323–35.

MOBILITÁSI HATÁSTANULMÁNY AZ Y GENERÁCIÓS OROSZ DIÁKOK KÖRÉBEN

Holicza Péter

Óbudai Egyetem ◊ Biztonságtudományi Doktori Iskola
OROSZORSZÁG, szakmai gyakorlat

szerezőtárs: Pásztor Judit
Pannon Egyetem ◊ Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola

Tanulmányunk a nemzetközi mobilitás hatásait mutatja be az Y generációs orosz diákok körében. Összehasonlító elemzést végeztünk a nemzetközi tapasztalattal rendelkező, illetve a kizárólag hazai oktatásban részesült csoportok között. A kimutatott különbségek rávilágítanak azokra a területekre, ahol a nemzetközi mobilitás mérhető hatást gyakorol a résztvevők attitűdjére és szakmai készségeire. A nemzetközi mobilitás direkt hatásai mellett az egyes változók közötti kapcsolatok vizsgálatára is kitérünk, melyek hozzájárulnak a célcsoportra jellemző trendek feltárásához, ezzel segítve a programok jövőbeni fejlesztését és sikerességét.

1. A VILÁG, AMELYBEN ÉLÜNK – AZ EGYES GENERÁCIÓK SZEMÉN KERESZTÜL

A világháború után tapasztalt megnövekedett születésszám hozta létre a baby boomersnek nevezett generációt, akik 1946 és 1964 között születtek. Ez a korosztály megszokta, hogy stabil körülmények veszik körül a társa-

dalomban és a munkahelyi közegben, így ők azok, akik a századforduló peremén a legnehezebben találták meg a helyüket az új és egyre inkább digitalizálódó világban. Ez a generáció a világ kinyílását a biztonság és kiszámíthatóság elvesztéseként élte meg. A világ (és az országhatárok) kitérülésével a tanulás és folyamatos megújulás képessége egyre nagyobb teret nyert, így ez a korosztály tapasztalta a legnagyobb csalódottságot, amikor a munkaerőpiacra frissen kikerülve szembesült azokkal, hogy az egyén könnyen lecserélhetővé vált a munkahelyekért és érvényesülésért folyó versenyben (Wallace, 2006; Tari, 2010).

Az 1965 és 1975 között születettek az X generáció nevet kapták. Ők már az erősödő versenybe születtek, és a szülők példáján keresztül szembesültek azzal, hogy a munkahelyek megszerzése és megtartása (ezáltal az életben történő boldogulás is) kihívásokkal teli folyamat, melyben saját képességeik és értékeik fejlesztése relatív biztonságot tud nyújtani. Ebben az időszakban következett be, hogy az írógépet felváltotta a számítógép, baljóslatúan jelezve, hogy a kétkezi munka lassan egyre kevesebbet fog érni (Wallace, 2006;

Levickaité, 2010; Tari, 2010). Ez a generáció már nagyon sok új lehetőséggel rendelkezett, de éppen ezért magáévá tette az állandó szorongást és teljesítménykényszert is.

Az ő gyerekeik alkotják az Y generációt (1980 és 2000 között születettek), akik már egy számítógépes világba érkeztek (Cheung-Harker-Harker, 2008). Tagjai otthonosan mozognak a számítástechnika és legfőképp az internet világában. Nemzetközi megnevezéseik sokat elárulnak a generáció értékrendjéről is: *Millenials*, *Generation Me*, melyek mind az erősödő narcisztikus hajlamokat, az én előtérbe helyezésének szükségességét és egyben kényszerét, a külvilágnak szóló „értékek” – pénz, siker és csillogás – hajszolását mutatják. Ők már nem ijednek meg a fokozott munkahelyi versenytől, hanem elvárásokat támasztanak a munkahelyek felé, és saját céljaik kiteljesedésének helyszínét látják benne. **A nagyszüleik történeteiből ismert munkahelyi biztonság már nem jelent sokat számukra, az idősebbek stabilitás iránti vágyát inkább bezárt-sággként, a lehetőségek kihagyásaként könyvelik el.** A biztonság és hovatartozás igénye azonban egyetemes emberi vágy, ennél fogva a közösségi terek kapcsolatformáló hatása soha nem látott méreteket öltött körükben (Tari, 2010; Levickaité, 2010).

Az egyes generációk közötti különbségek jelentősek, és ebben a technológiai fejlődés is nagy szerepet játszik. Az idősebbek által megélt tapasztalatok már elképzelhetetlenek a fiatalabb generáció számára, gondoljunk például az ismerkedés és a párkapcsolatok kialakulási folyamatának drasztikus megváltozására. Ezt a jelenséget a szakirodalom *generation gap*-nek nevezi, mely hűen tükrözi a generációk közötti szakadékokat (Ságvári, 2008; Levickaité 2010; Tari, 2010; Tari, 2011; Tóbi, 2013). Az Y generáció már nem rendelkezik a „régii világ” értékrendszerének kapaszkodóival, a „minden lehetsz, bármi elérhető számodra” korszakát izgalommal, de egyben lebénító félelemmel éli meg. Ennek a jelenségnek a számlájára írha-

tó, hogy sokasodnak azok, akik nem lépnek ki időben az oktatási rendszerből, halogatják a családalapítást vagy munkába állást, illetve növekvő számban a harmincas éveikben is a szüleiknél laknak, míg próbálják kitalálni, hogy „mi leszek, ha nagy leszek”.

2. AZ Y GENERÁCIÓ MEGTORPANÁSÁT OKOZÓ PSZICHOLÓGIAI HATÁSOK

Az Y generáció idősebb tagjai egy olyan történelmi időszakban születtek és nőttek fel, amikor a körülöttük zajló politikai és gazdasági változások alapjaiban alakították át környezetüket, elég a Szovjetunió felbomlására, vagy a magyarok esetében a rendszerváltozásra gondolnunk. A generáció tagjai azonban még túl fiatalok voltak, hogy ezeket a változásokat érdemben elemezni tudják, így számukra a megnyíló határok és a technológia rohamos fejlődése volt az, ami reprezentálta a világot.

Követendő példára nem találtak a (nagy-) szüleik nemzedékében, hiszen az ő korukban az egyes életutak még nyilvánvalóak voltak, kisebb szerepet kaptak a kiugró egyéni vágyak és ambíciók. Ez rengeteg bizonytalanságot eredményezett, az Y generáció tagjaira a lehetőségek tengere miatt már sokkal nagyobb teherként nehezedett a döntés súlya. **Szüleik korában a gyermekkor a tanulás, míg a felnőttkor a pénzkereső tevékenység és a családalapítás köré szerveződött. Ez a két szakasz ma már jelentős átfedést mutat, és időben is jelentősen elcsúszott.** Ennek hatására a szülőktől való pszichológiai függetlenedés is kitolódik időben, amit tovább erősít az egyre tovább tartó anyagi függés a szülői háztól. Ennek a pszichológiai megtestesülése a „Pán Péter szindróma” (Shaputis, 2004) és a posztadolenca jelensége, amikor az akár még a harmincas éveikben járók is a „mamahotel” kényelmét élvezik, és a „kapunyitási pánik” jeleit mutatják (Szvetelszky, 2005). Ezek a fiatalok azért torpannak meg, mert jelentős szorongást

okoz bennük, hogy olyan dolgokban kell döntést hozniuk, mint a szülőktől való elköltözés, házasság, gyerekvállalás vagy a munkavállalás (Tari, 2010). A szorongás ekképpen az Y generáció számára a nagybetűs élet elkezdésének halogatásában, a felelősségvállalás és a döntéshozatal elodázásában testesül meg.

Kitekintés az orosz fiatalok generációs sajátosságaira

Az orosz Y generáció képviselői országuk első igazi fogyasztói. A Szovjetunióban nem voltak márkák, azonban felbomlása után Oroszországot előntötték a nemzetközi piacon árult termékek, ami egybeesett a generáció első tagjainak születésével. Ők maguk már soha nem tapasztalták meg a Szovjetunió szűkösségét, azonban jelentősen hatott rájuk szüleik hirtelen megugró fogyasztási szokása. Az orosz fiatalok előnyben részesítik a magasabb minőséget biztosító nemzetközi termékeket, ami összefügg azzal, hogy a Szovjetunió összeomlása után a jó minőségű és híres nemzetközi márkák birtoklása egyfajta státuszszimbólum-má nőtte ki magát (Khodyreva, 2017).

A Hays Group 18-30 éves orosz fiatalok körében végzett felmérése (2014) jelentős eltérést mutatott a többi országhoz képest, miszerint a válaszadók 58%-a erős, autokrata vezetési stílusú felettes irányítása alatt dolgozna legszívesebben, viszont az előző generációkhoz képest jobban vágnak képességeik és lehetőségeik bővítésére. A teljes minta 11%-a volt vállalkozó, és további 76% mutatott vállalkozási kedvet a fiatalság részéről, melyet tovább erősít az oroszok első számú karriercélja: az anyagi jólét megteremtése. Ezzel összefüggésben a válaszadók 99%-a nyitott a további (akár külföldi) tapasztalatok szerzésére szakmai előrelépés érdekében, amit 64% az első számú személyes céljaként azonosít (Hays, 2014). Ennek megfelelően, **a mobilitási programok is egyfajta személyiségfejlesztő szerepet tölthetnek be az orosz fiatalok számára, melyek célja elsősorban nem a külföldi karriertervek**

megalapozása, hanem a hazai munkaerőpiacra előnyös készségek és képességek megszerzése.

3. NEMZETKÖZI MOBILITÁS ÉS AZ „ERASMUS-JELENSÉG”

Az Y generáció tagjai számára az országhatár átlépése már a mindennapok része, nem kelt akkora szenzációt, mint az őket megelőző generációk esetében. Magabiztosan használnak idegen nyelveket és nem rettennek meg a kulturális különbségektől, hiszen a média és az internet révén betekintést nyernek más nemzetek életébe is.

A fiatalok az internet térhódításának következtében sokkal bátrabbak, jobban tolerálják és értik a különlegességeket (Xiang et al., 2015). Szükségük van az élményekre és az újdonság varázsára, tapasztalataikat pedig a közösségi média felületein hirdetik (Pendergast, 2010). Közös jellemzőjük, hogy **élvezik az életet, menekülnek a kötöttségek, az „unalmas napi robot” elől, és minél többet és gyorsabban szeretnének megtapasztalni a világból.** Mivel céljuk a megismerés, ezért megvalósításához kiemelt szükségük van a mobilitásra. Egy-egy felkeresett desztináció egyrészt személyiség-építő szimbólum, hiszen „kipipálhatják” azt „bakancslistájukon”, másrészt társadalmi megítélésükön is változtat.

Európa a világ legsokszínűbb kontinense, ha a kulturális, gazdasági vagy földrajzi különbségeket vesszük alapul (Lazányi-Holicza-Baimakova, 2017), viszont a nyelvi képességeik és a könnyen beszerezhető információk révén a fiatalok sokkal inkább úgy tekintenek az EU tagállamaira, mint saját országuk meghosszabbítására. **A célcsoport mobilitásának hatalmas lendületet adott az 1987-ben indított Erasmus program, melynek keretében már több mint 3 millió felsőoktatásban tanuló diák nyert ösztöndíjat külföldi utazás és tanulás támogatására. A program**

11 ország részvételével indult, mostanra pedig 33-ra növekedett a résztvevők száma. További partnerországok – köztük Oroszország – a nemzetközi kreditmobilitási program keretében érhető el az Erasmus+ programban (European Commission, 2014).

Az Erasmus programon keresztül az utazás és a szabadság érzése – mely az Y generáció alapvető igényei közé tartozik – kombinálhatóvá vált a tanulmányokkal (Holicza–Fehér–Polgár, 2017). A többségnek ez jelenti az első külföldön töltött hosszabb időszakot, mikor kikerülnek a szülői házból vagy az addig megszokott komfortzónából (Malovics–Pronay–Kincsesne, 2015). A szemeszter során saját lábra állnak, alkalmazkodnak a helyi körülményekhez, kialakítják saját rendszerüket, életterületüket, egyetemre vagy dolgozni járnak, kulturális és kommunikációs készségeket fejlesztenek, tantárgyakat, projekteket teljesítenek angolul vagy a fogadóország nyelvén, nemzetközi tapasztalatokat, barátságokat és hasznos kapcsolatokat kötnek (Európai Bizottság, 2014; Van Mol, 2014).

4. MÓDSZER ÉS ADATOK

Tanulmányunk szakirodalmi és szekunder adatokra, valamint kvantitatív primer kutatásra épül, melyhez online kérdőívet használtunk az Y generációs orosz diákság körében. A kérdőív orosz nyelven, hólabda módszerrel került terjesztésre. A 15 kérdés demográfiai adatgyűjtést, a jövőbeni tervek felmérését, hazai, illetve a külföldi tanulmányok hatásait célozta Likert-skálát alkalmazó mátrixokon keresztül (ahol 1 = egyáltalán nem értek egyet, 2 = nem értek egyet, 3 = közömbös számomra, 4 = egyetértek, 5 = teljes mértékben egyetértek). Az adatok minőségét tekintve, a Cronbach-alfa teszt magas fokú megbízhatóságot eredményezett: 1. mátrix: $\alpha=0.871$, 2. mátrix: $\alpha=0.819$.

A teljes minta (n=302) értékelését követően a nemzetközi mobilitási programban részt

vett (n=67), illetve a nemzetközi tapasztalattal nem rendelkező (n=235) csoportokon összehasonlító elemzést végeztünk. Vizsgáltuk az egyes változók átlagértékeinek eltérését a mobilitás hatására, valamint adatkapcsolatokat, összefüggéseket kerestünk Pearson-féle korreláció és lineáris regresszió alkalmazásával.

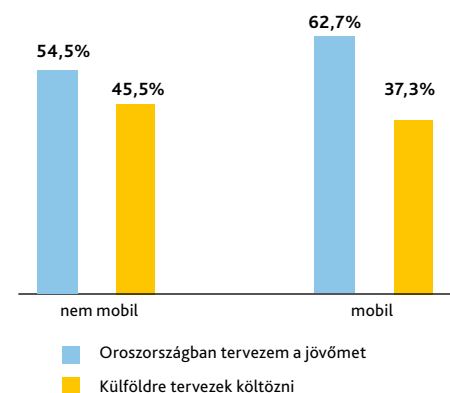
A demográfiai adatok tekintetében megállapítható, hogy a kitöltők átlagéletkora 22 év (szórás: 2,642), melyet a 18-30 éves korcsoportban határoztunk meg. A válaszadók többsége, 70,5%-a nő, míg 29,5% férfi. A minta közel 79,8%-ban alapképzéses diákokat reprezentál, 9,9% mesterképzésben, 7,6% felsőfokú szakképzésben, és 2,6% doktori képzésben vesz részt.

5. KVANTITATÍV KUTATÁSI EREDMÉNYEK

A kutatási eredmények a következő ábrák segítségével kerülnek bemutatásra, illetve tárgyalásra. A „mobil” minta a nemzetközi mobilitási programban részt vett (pl.: Erasmus+ kreditmobilitás) oroszországi diákok választait, míg a „nem mobil” a nemzetközi oktatási programban részt nem vett, csak hazai tanulmányokkal, illetve tapasztalatokkal rendelkező diákokat reprezentálja.

A megkérdezettek közel fele bizonytalanul reagált a mobilitási hajlandóság kérdésére. A teljes elutasítás a nem mobil diákok között volt a legjelentősebb (34,5%), ők azok, akik még soha nem vettek részt hasonló programban, de nem is szeretnék. A biztosan igennel válaszolók többsége (44,8%) a már mobil csoportból került ki. A külföldi élmények jó alapként szolgálnak az ismétléshez, a diákok pozitívan tekintenek a további nemzetközi lehetőségekre, ezt az adatok közötti kapcsolat is igazolta ($r = ,291^{**}$, $p < ,001$; $\beta = ,214$, $p < ,001$). A mobilitási hajlandóság és a kor kapcsolata viszont statisztikailag szignifikáns negatív korrelációt mutat ($r = -,308^{**}$, $p < ,001$), így elmondható, hogy az életkor

növekedésével a mobilitási kedv csökken az orosz fiatalok körében, amit a regressziós elemzés is megerősített.



1. ábra A fiatalok lakóhellyel kapcsolatos jövőbeni tervei

A fiatalok többsége Oroszországban képzelel el a jövőjét, azonban igen magas a külföldi életet tervezők aránya is. A nemzetközi tapasztalattal nem rendelkezők 54,5%-a maradna országon belül, 45,5% pedig külföldön képzelel el az életét (1. ábra). A mobilitásban már részt vett hallgatók 62,7%-a belföldön szeretne érvényesülni, míg mindössze 37,3% tervez külföldön élni. Szembetűnő a ~25 százalékpontos eltérés, ami magyarázható lehet többek között a külföldi tapasztalatoknak köszönhető realisabb látásmóddal, a fogadóországok és Oroszország különbségeinek, a konkrét nehézségek és kihívások ismeretével. Ezzel ellentétben, a csak tervezgető kortársaik pozitívabb fényben látják a külföldi létet, mivel nincs összehasonlítási alapjuk, sosem léptek ki (huzamosabb időre) a komfortzónát biztosító hazai környezetükből. Az összehasonlítás alapján a nemzetközi mobilitás 12,2%-kal csökkenti az orosz diákok elvándorlási szándékát. Ennek megfelelően, Oroszország esetében megerősítést nyert Feyen és Krzaklewska (2013) állítása, miszerint a (rövid távú) hallgatói mobilitás nem okoz „agyelszívást” (brain-drain). Szignifikáns kapcsolat nem

volt mérhető a két változó között ($r = -,069$, $p = ,233$), viszont negatív szignifikáns korreláció fedezhető fel a jövőbeni tervek és a magabiztosság között ($r = -,203^{**}$, $p < ,001$), melyet a regressziós vizsgálat igazolt. A magabiztosság értékének csökkenésére az elvándorlás értéke nő, miszerint a bizonytalanabb réteg külföld felé orientálódik, a magabiztosabb fiatalok pedig országon belül terveznek.

A munkavállalással kapcsolatos tervek tekintetében mérhető különbségek a nemzetközi tapasztalattal rendelkezők körében jelentkeznek. A kis- és középvállalkozások, startupok, valamint az állami szektor iránti érdeklődés csökkent a multinacionális vállalatok javára – a nem mobil csoporthoz képest. Ez nagy valószínűséggel a mobilitás során elért idegen nyelvi, kommunikációs és kulturális készségek fejlődésének tudható be, melyeket a multinacionális munkakörnyezet megkövetel. Általánosságban elmondható, hogy a nemzetközi diákok szívesen folytatják pályafutásukat nemzetközi környezetben (Holicza–Tóth, 2018). A nem mobil csoport tagjait közel egyenlő arányban (~30%) osztja meg a KKV, multinacionális és az állami szféra. A civilszervezetek, NGO-k mindkét csoport esetében kb. 10%-os arányt képviselnek.

A következő táblázatok szemléltetik a nem mobil és mobil diákok körében Likert-skálán (1-5) mért értékek átlagát az egyes területeken, valamint azok előjeles, százalékos eltérését. A legalacsonyabb értékeket bekarikázva, a legmagasabbakat pedig négyzetben jelöltük.

Változók	Nem mobil	Mobil	Eltérés (%)
Magabiztos vagyok a készségeimmet illetően	3,78	4,18	+7,92
Tisztában vagyok az erősségeimmel és a gyengeségeimmel	4,21	4,24	+0,61
Új helyzetekben is képes vagyok reagálni és alkalmazkodni	4,26	4,40	+2,87
Kritikus módon kezelem az információkat	4,32	4,13	-3,70
Toleráns vagyok más viselkedésével és értékrendszerével kapcsolatban	4,36	4,39	+0,53
Nyitottan gondolkodom és állok a kihívásokhoz	4,44	4,40	-0,71
Aktívan tagja vagyok a közösségemnek	3,59	3,85	+5,19
Napi szinten követem a világban történő eseményeket	4,03	4,25	+4,48
Képes vagyok önálló döntéseket hozni	4,51	4,46	-0,87
Képes vagyok más kultúrával rendelkező emberekkel együttműködni	4,40	4,55	+3,04
Érdeklődöm az európai témák, kérdések iránt	4,10	4,34	+4,82
Európainak érzem magam	3,39	3,60	+4,11
Tisztában vagyok a társadalmi és politikai fogalmakkal	4,48	4,33	-2,96
Növeltem a szakmai vagy szektorspecifikus készségeimmet	3,88	4,00	+2,38
Nőtték az esélyeim egy új vagy jobb munkahelyhez	3,16	3,78	+12,37
Egyértelműbb elképzelésekkel rendelkezem a karrieremmel kapcsolatban	3,42	4,01	+11,87
Jó lehetőségeim vannak szakmai gyakorlatos pozíciók megszerzésére	3,17	3,76	+11,90
Képes vagyok nagy felelősséggel járó feladatokat ellátására	3,83	4,13	+6,09

1. tábla A nem mobil és mobil csoportok Likert-skálán mért értékeinek összehasonlítása átlag alapján

A nem mobil csoport a legkevésbé magabiztos a (hazai) tanulmányaik, illetve végzettségük munkaerőpiaci értékével kapcsolatban. A három karrierrel kapcsolatos változó a legalacsonyabb értékeket produkálta, viszont itt jelentkezett a legnagyobb növekedés a mobilitás hatására: 11,87%-12,37%. Eszerint **a nemzetközi tapasztalat rendkívül elismert, és nagy előnynek számít az orosz frissdiplomás körében.** A mobil csoport legalacsonyabb értékét 4%-os emelkedést követően az „európainak érzem magam” állítás mutatta. Ez a réteg a kulturális együttműködés területén tűnik a legmagabiztosabbnak (4,55). A kritikus információkezelés mutatja a legnagyobb

negatív irányú eltérést a mobilitást követően, a diákok kevésbé magabiztosak ezen a területen, beleértve a társadalmi és politikai fogalmakkal kapcsolatos tudásukat is. Feltehetően, ez ösztönző hatást kiváltva magyarázza a külföldi szemeszterüket követő aktívabb részvételt a közösségük ügyeiben, valamint a megnövekedett figyelmüket a világ és Európa történései iránt. A kizárólag hazai tanulmányokat folytatókhoz képest, **a nemzetközi mobilitásban résztvevők fejlődése a magabiztoságban is egyértelmű,** a készségek közül ez mutatja a legnagyobb mértékű, közel 8%-os növekedést, a két változó közti korreláció szignifikáns ($r = ,157^{**}$, $p = ,006$). A magabiztoság

növekedése erős, pozitív irányú kapcsolatot mutat az 1. táblázat legtöbb változójával, kivéve a tolerancia, európai témák iránti érdeklődés, valamint a társadalmi és politikai fogalmak ismerete. A toleranciaszint növekedése a nyitott gondolkodással áll a legerősebb kapcsolatban, és szintén szignifikáns korreláció mérhető a kritikus gondolkodással, kulturális együttműködéssel, nemzetközi témák követésével, európai identitástudattal, továbbá a 2. táblázatban található csapatmunkával és a kreatív önkifejezéssel mint fejlesztendő készségekkel.

A 2. táblázat a válaszadók sikeres jövőbeni karrierjéhez vezető további fejlődési szükségességet szemlélteti különböző készségek (változók) mentén. **A nem mobil diákok a különböző kultúrák értékeinek elismerését tartják a legkisebb hiányosságuknak, véleményük szerint ők már rendelkeznek ezzel a készséggel megfelelő szinten, illetve kevésbé lesz rá szükségük a szakmai sikerek eléréséhez.** A két csoport között ez az érték érte el a legnagyobb,

közel 10%-os növekedést, miszerint a mobil társaik már sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonítanak ennek. Külföldi tapasztalataik hatására felfedezték mint sikertényezőt, és további fejlődést várnak el maguktól e területen.

Az 1. táblával ellentétben, a külföldön töltött idő során szerzett tapasztalatok és új látásmód a mobil csoport értékeit csökkentik, így adva számot a nemzetközi közeg generálta fejlődésről. A legkisebb értékek jelzik azokat a területeket, ahol a legkevésbé tartják szükségesnek a további fejlődést, így a negatív előjeles eltérés a mobilitás eredményeit, illetve a nagyobb magabiztosságot igazolja. A pozitív eltérés további hiányosságokra utal. A mobil csoport eredményeit tekintve, a legtöbb területen csökkentek a nem mobil csoport aggályai, leginkább (-8,08%) az analitikus készségek terén, melyek véleményük szerint kisebb kihívást jelentenek majd a jövőben. **A problémamegoldó készségeknél mért értékek szintén nagyobb eltérést mutatnak, így ez esetben is megállapítható a mobilitás kedvező hatása.**

Változók	Nem mobil	Mobil	Eltérés (%)
További fejlődésre van szükségem a logikus gondolkodás és analitikai készségek terén	4,61	4,21	-8,08
További fejlődésre van szükségem a problémamegoldó készségek terén	4,66	4,43	-4,62
További fejlődésre van szükségem az önállóan végzett tanulás tervezésében és megvalósításában	4,51	4,46	-0,87
További fejlődésre van szükségem a számítógép, internet és közösségi média használatának területén	4,65	4,43	-4,28
További fejlődésre van szükségem az ötleteim megvalósításához a gyakorlatban	4,29	4,16	-2,5
További fejlődésre van szükségem a különböző kultúrák értékeinek elismerésében	3,88	4,34	+9,33
További fejlődésre van szükségem a feladatok hatékony tervezésében és szervezésében	4,47	4,28	-3,69
További fejlődésre van szükségem a csapatmunka területén	4,52	4,43	-1,81
További fejlődésre van szükségem a kreatív önkifejezésben	3,97	4,06	+1,7

2. tábla A nem mobil és mobil csoportok Likert-skálán mért átlagértékeinek összehasonlítása a további fejlődési szükségesség szerint (karrier-szempont)

A 2. tábla változói között számos kapcsolat fedezhető fel, ezek közül az analitikus és a problémamegoldó képességek ($r = ,600^{**}$, $p < ,001$), valamint a kreatív önkifejezés és a kulturális elfogadás ($r = ,528^{**}$, $p < ,001$) korrelációja a legerősebbek.

A kulturális elfogadás értékei a 20-21 éves korosztály női válaszadóinak körében a legmagasabbak, ez egybeesik a mobilitási hajlandóság mintájával. A korrelációs és regressziós vizsgálatok eredményeképp elmondható, hogy a kulturális elfogadás növekedéséhez nagyban hozzájárul a mobilitási részvétel ($\beta = ,371$, $p = ,003$), a kreatív önkifejezés készsége ($\beta = ,410$, $p < ,001$), a világban történő események követése ($\beta = ,162$, $p = ,006$) és az aktív polgárság ($\beta = ,214$, $p < ,001$) az orosz fiatalok körében. A nők elfogadóbbak ($r = ,187^{**}$, $p < ,001$; $\beta = ,398$, $p = ,001$) a férfiakkal szemben, az életkor növekedése viszont negatívan hat erre a változóra a teljes mintán.

6. ÖSSZEGZÉS

Az Erasmus+ programnak köszönhetően Oroszország felsőoktatási intézményei és diákjai is részt vehetnek az Európai Unió mobilitási programjaiban. A viszonylag újkeletű lehetőségekre az orosz fiatalok még bizonytalanul reagálnak, ezért a program sikerességének érdekében elengedhetetlen a célcsoport hozzáállásának feltérképezése, valamint a már mobil hallgatók tapasztalatainak és fejlődésének értékelése.

Megállapítható, hogy a mobilitási hajlandóság és a kulturális elfogadás, nyitottság leginkább a 20-21 éves korosztályra jellemző, azon belül is a női válaszadókra. Az életkor emelkedésével ezek a változók csökkenő értéket mutatnak. A mobilitásban részt vett hallgatók nyitottabbak lettek a további nemzetközi programokon való részvételre, ami erősen összefügg azzal, hogy tapasztalataik által magabiztosabbnak és szakmailag felkészültebbnek érzik magukat, véleményük szerint ez a mun-

kaerőpiacon való elhelyezkedésüket is nagyban elősegíti. A nemzetközi tapasztalattal és a magasabb önbizalommal rendelkező diákok nagyobb arányban tervezik jövőjüket Oroszországban, mint a mobilitásban részt nem vevő és bizonytalanabb társaik. A két csoport közti eltérések és az adatkapcsolatok alapján kijelenthető, hogy a nemzetközi közeg számos területen generált fejlődést a résztvevők körében. A kulturális tudatosság mint érték növekedésére statisztikailag szignifikáns hatással van a nemzetközi mobilitás, a kreatív önkifejezés készsége, a világ eseményeinek követése és az aktív polgárság.

Köszönetnyilvánítás

A kutatást és a jelen közlemény megírását az Emberi Erőforrások Minisztériumának Új Nemzeti Kiválóság Programja támogatta.



Irodalomjegyzék

- Cheung, L., Harker, D., és Harker, M. (2008). *The state of the art of advertising from the consumers' perspective: a generational approach*. Marketing Review, 8(2), pp.125–46.
- European Commission (EC). (2014). *Effects of mobility on the skills and employability of students and the internationalisation of higher education institutions*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Feyen, B., Krzaklewska, E. (szerk.) (2013). *The ERASMUS Phenomenon-Symbol of a New European Generation?* (Vol.1), Bern: Peter Lang.
- Hays Group (2014). *A report into the workplace needs, attitudes and aspirations of Gen Y Russia*. [online] Elérhető innen: social.hays.com/wp-content/uploads/2014/10/HAYS_REPORT_RU_VERSION_V2.pdf (Utolsó letöltés: 2018.10.19.)

Holicza P., Fehér-Polgár P. (2017). The role of IT in international student mobility: The Y-generation case. In: *2017 IEEE 15th International Symposium on Intelligent Systems and Informatics (SISY)*, pp.147–50.

Holicza P., Tóth K. (2018). Erasmus Student Exchange: Key Motivations and Future Expectations of Participants. In: *Legal, Economic, Managerial and Environmental Aspects of Performance Competencies by Local Authorities*. Nitra: Slovak University of Agriculture in Nitra, pp.178–84.

Khodyreva, A. (2017). *Understanding Russian Millennials: Five Top Tips For Building Your Brand, PBN Hill+Knowlton Strategies*. [online] Elérhető innen: hkstrategies.com/russia/en/understanding-russian-millennials-five-top-tips-building-brand (Utolsó letöltés: 2018.09.01.)

Lazányi K., Holicza P., Baimakova, K. (2017). Different Cultures Different People. In: Nedelko, Z. és Brozowski, M. (szerk.) *Exploring the Influence of Personal Values and Cultures in the Workplace*. Hershey, Pennsylvania: IGI Global, pp.183–200.

Levickaitė, R. (2010). Generaitons X, Y, Z: *How social networks form the concept of the world without borders (the case of Lithuania)*. LIMES, 2, pp.170–83.

Malovics E., Pronay Sz., Kincsesne V. B. (2015). *Az „Erasmus-nemzedék” útra kel – Y generációs egyetemisták külföldi utazási motivációinak és szokásainak feltárása*. Marketing & Menedzsment 2015 (1), pp.43–57.

Pendergast, D. (2010). Getting to Know the Y Generation. In: Benckendorff, P., Moscardo, G. és Pendergast, D. (szerk.) *Tourism and Generation Y*. Boston: CAB International.

Ságvári B. (2008). *Az IT-generáció – Technológia a mindennapokban: kommunikáció, játék és alkotás*. Új Ifjúsági Szemle, 4, pp.47–56.

Scott, J., Marshall, G. (2005). *Oxford Dictionary of Sociology*. Oxford: Oxford University Press.

Shaputis, K. (2004). *The Crowded Nest Syndrome: Surviving the Return of Adult Children*. Olympia, WA: Clutter Fairy Publishing.

Szvetelszky Zs. (2005). *A kapunyitási pániktól a nagymama-elméletig. A családi élet szerepváltozásai*. Budapest: Pont Kiadó.

Tari A. (2010). *Y generáció – Klinikai pszichológiai jelenségek és társadalomlélektani összefüggések az információs korban*. Budapest: Jaffa Kiadó.

Tari A. (2011). *Z generáció*. Budapest: Tercium Kiadó Kft.

NAGYPANELES ÉPÍTÉSZELET ÉS PANEL-REHABILITÁCIÓ ÉSZTORSZÁGBAN

Horkai András

Szent István Egyetem ◊ Műszaki Tudományi Doktori Iskola

ÉSZTORSZÁG, rövid tanulmányút

1. BEVEZETÉS

A második világháború után Európában általánosan nagymértékű lakáshiány mutatkozott, melynek egyik oka a háborús pusztítás volt, ami a legtöbb országban a lakásállomány értékesebb részét sújtotta; másrészt bizonyos országokban demográfiai átalakulás vagy más országokból történő bevándorlás okozott lakáshiányt. Ebből a helyzetből a szakemberek az építés iparosításában látták a megoldást, melynek eredményeként Franciaországban az 1950-es évek elején fejlesztették ki az első házigyárinak nevezhető nagypaneles megoldást, melyet később a Szovjetunió átvett, és amelyet a dánok is továbbfejlesztettek (Csermely, 2005, pp.9–10). A panelházak nagy száma komoly problémát jelent több európai országban is, mivel ez az épületállomány az elmúlt évtizedekben nagy arányú fizikai és morális avuláson ment keresztül.

1960-tól 1990-ig az észti lakóépületek nagyrésze előregyártott nagypaneles technológiával készült, a legtöbb lakóépület a nagy városrészekben hasonló építészeti megoldásokat mutat. Manapság ezek az épületek sürgős felújításra szorulnak az említett kettős

amortizáció miatt (Tärno, 1997). Magyarország – mint ebben az időszakban szintén szocialista államberendezkedésű és tervgazdaságú ország – hasonló képet mutat, 1967 és 1990 között az épített lakások közel 25%-a nagypaneles technológiával épült, ezek a lakások alkotják a mai magyar lakásállomány 13,3%-át (Központi Statisztikai Hivatal, 2014, pp.52–3; Birghoffer, 1994, pp.16–28).

Jelen tanulmány egy hosszabb kutatás első fázisa, célja új módszerek feltárása. Ezt külföldi nagypaneles telepszerű beépítések (lakótelepek, városrészek) történeti és építészeti elemzésével, valamint a lakóépületek és lakótelepek megvalósult rehabilitációinak vizsgálatával érjük el. Az eredmények pedig implementálhatóak egy esetleges hazai panelfelújítási programba: rehabilitációs stratégiák; építészeti, energetikai korszerűsítési módszerek.

A tanulmány célja összefoglalást adni az észti paneles építészet létrejöttéről, bemutatni a főváros első paneles lakótelepét (Mustamäet), valamint elemezni az eddigi észtiországi panelrehabilitációs gyakorlatokat.

2. ANYAG ÉS MÓDSZER

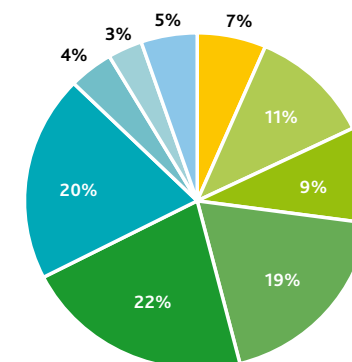
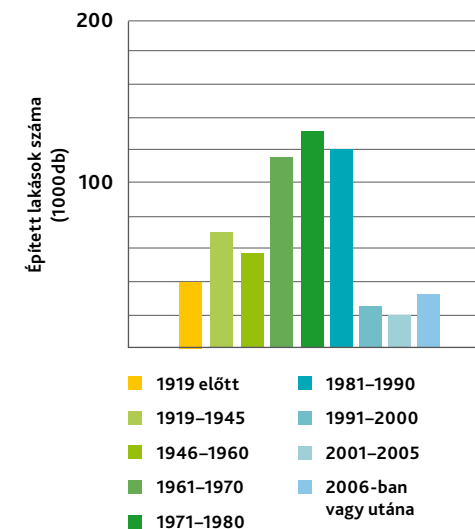
A kutatási célok megvalósításához felhasznált anyagok, eszközök és módszerek:

- a tanulmány szakirodalmi részének alapjául az építésiparosítással, nagypaneles-, és lakótelep építéssel és épületenergetikával kapcsolatos észti és nemzetközi szakirodalmak elemzése, valamint az Észti Központi Statisztikai Hivatal és a Magyar Központi Statisztikai Hivatal adatai szolgálnak;
- a tanulmányban elemzett Mustamäe lakótelep (Tallinn első nagypaneles technológiával épült lakótelepe), valamint az ott alkalmazott panelrehabilitációs, felújítási gyakorlatokról állományfelmérés és fotódokumentáció készült Campus Mundi rövid tanulmányút keretein belül 2018. júliusban. Ennek a vizsgálatnak az eredményei kerültek beépítésre a tanulmány *Panelrehabilitációk Észtiországban* c. fejezetébe, az egyes felújítási javaslatokat példázva.

3. PANELES ÉPÍTÉSZELET ÉSZTORSZÁGBAN

Az 1950-es években Észtiországban egyre nagyobb lakáshiány mutatkozott, melynek okai egyrészt a világháborús pusztítások, másrészt a nagyszámú szovjet bevándorlók voltak (Pollution, 1998). A hivatalos mérőföldkő, ami a helyzet megoldására életre hívta a nagyszabású lakótelep-építéseket, az Észti Kommunista Párt Központi Bizottságának és Minisztertanácsának 1957-es határozata volt, mely a konkrét feladatokat így összegezte: „*meg kell szüntetni a lakáshiányt a következő 12 évben*”.

Az Észti Statisztikai Hivatal adatai (Statistics Estonia, 2013) alapján látható, hogy a központi lakásépítési programok hatására nagyarányú növekedés következett be az 1960-as évektől, melynek eredményeként 1990-ig hozzávetőleg 370 000 lakás épült fel, ami a mai lakásállomány 60%-át alkotja.



1. ábra Az észti lakásállomány időbeli alakulása és megoszlása (Statistics Estonia, 2013)

A lakáshiány felszámolásához a technológiai bázist csak nagypaneles előregyártással lehetett biztosítani, ennek úttörője volt az 1961-ben megnyílt Tallinni Házépítő Kombinát (Tallinni Házgyár). A Kombinát által gyártott építőelemek egységes, szovjetunióbeli szabályozás alapján készültek (Borodinecs–Rodriguez–Gabriel, 2013, p.35). Az üzem gyártási folyamatai és technológiai azonosak voltak a többi ekkoriban a Szovjetunióban létesített házgyárával. Az előregyártott nagypaneles gyártástechnológiát a francia Camus társaságtól importálta



2. ábra A Tallinni Házépítő Kombinát épületszerelői Mustamäe építése közben (1967. augusztus) (Rahvusarhiiv, 2018)

4. MUSTAMÄE

A tallinni városvezetők az 1960-as évek elején a már említett lakáshiány csökkentésére határozatot hoztak egy új, többszintes lakóépületeket tartalmazó kerület létrehozásáról az óvárostól délnyugatra. Mustamäe és a tallinni óváros közötti távolság kb. 8 km, a lakótelep területe 8 km² (Tärno, 1997).

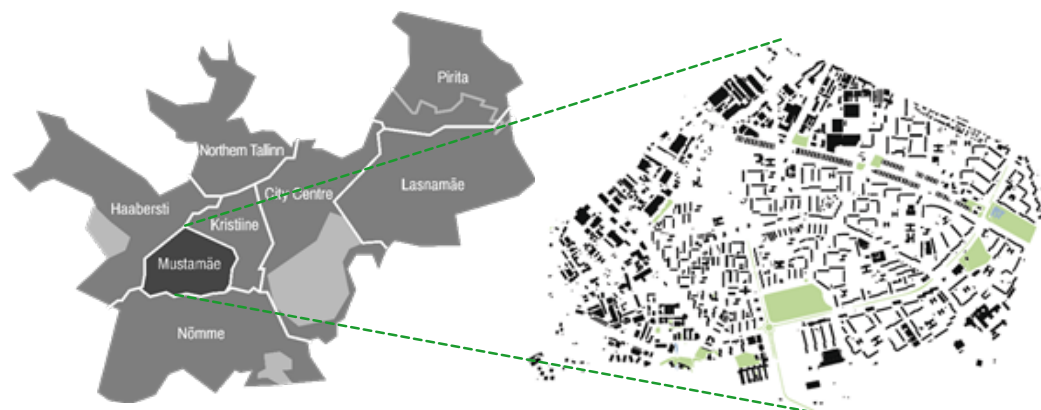
Mustamäe 1962 és 1973 között épült fel, a lakótelep egyet jelentett a szocialista utópisztikus várossal, melynek jellemzői: gyönyörű, jól megtervezett, napfényes, világos (Borodinecs-

Rodriguez-Gabriel, 2013, p.35). A lakótelepekről ezidőtájt általánosan elmondható, hogy igen monoton és nem emberi léptékű lakókörnyezetet hoztak létre, nem megfelelő infrastruktúrával, igen alacsony építészeti minőségben. Mustamäe azonban ennek ellenpéldája volt (Tärno, 1997).

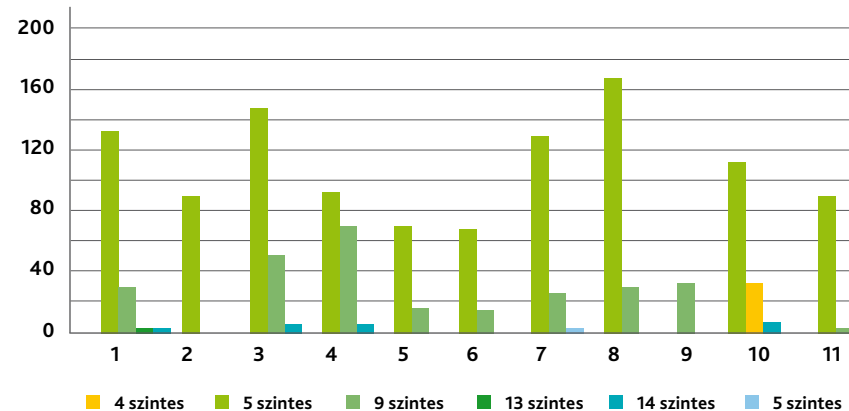
Mustamäe-ban több mint háromszáz előregyártott technológiával épült lakóház található, melyek közül a legtöbb öt és kilenc emeletes, kis számban találhatóak 14 szintes lakóházak is. A lakásállomány az építéskor és az azt követő évtizedekben tulajdonjogi szempontból jellemzően az államhoz, a helyi önkormányzathoz vagy lakásszövetkezetekhez tartozott. **A rendszerváltás kori privatizációs folyamatok végeredményeként manapság**

a Szovjetunió, eredetileg a bakui, tashkenti és sverdlovski üzemek számára 1959-ben, majd kiterjesztették a többi szovjet házépítő kombinátra is. A Tallinni Házépítő Kombinát fő terméke az első évtizedben a leggyakrabban alkalmazott I-464 típusú épület építőelemei voltak (Campbell, 2013, p.265).

Az első előregyártott, nagypaneles technológiával épült lakóház a tallinni Mustamäe lakótelepen épült fel 1962-ben. A nagypaneles lakóépületek tervei központi irányítással, moszkvai tervezőintézetekben készültek: ugyanazokat az építészeti és szerkezeti megoldásokat alkalmazták az egész Szovjetunióban, kismértékű helyi változtatásokkal. Egyedi design megoldások csak a nagyvárosok központi részeiben voltak megengedettek (Sasi, 2000, p.135).



3. ábra Mustamäe helyzete a fővárosban belül (Tallinn.ee, 2018), és a lakótelep helyszínrajza (Schwarzplan, 2018)



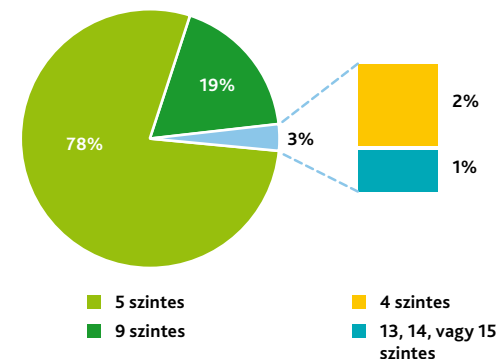
4. ábra Lépcsőházak szintszám szerinti megoszlása a Mustamäe lakótelep tömbjeiben

a lakásállomány 98 százaléka magánkézben van (Pollution, 1998).

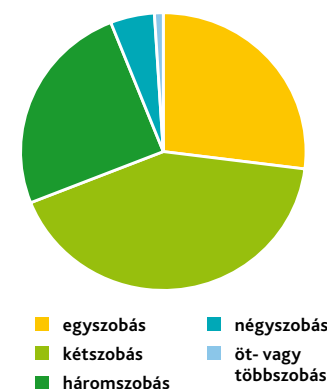
Kutatásom során Mustamäe-t 11 vizsgálati egységre osztottam fel. A lakótelepi épületek szintszám szerinti megoszlásának meghatározásánál, tekintve, hogy az épületek eltérő méretűek (lépcsőház-számúak), így a lépcsőházat tekintettem alapegységnek.

Túlnyomó többségben az ötszintes (FSZ+4 emeletes) lakóépületek vannak, bizonyos tömbökben ezeken az épületeken kívül más nem is található. Vannak épületmagasság szempontjából intenzívebben beépített tömbök (pl. 4-es tömb), ahol az ötszintes lakóépületeken kívül több kilencszintes is található.

A lakótelep lakásainak megoszlását tekintve 27 százalék egyszobás, 42 százalék kétszobás, 25 százalék háromszobás, 5 százalék négy-szobás és kb. 1 százalék öt-, vagy többszobás (Tärno, 1997).



5. ábra Lépcsőházak szintszám szerinti megoszlása a Mustamäe lakótelepen



6. ábra Lakások szobaszám szerinti megoszlása a Mustamäe lakótelepen (Tärno, 1997)

5. PANELHÁZAK SZERKEZETI ÉS GÉPÉSZETI KIALAKÍTÁSA

A. A legjellemzőbb paneles épülettípus

Észak-Európában 1961 és 1990 között az ún. I-464 típusú paneles lakóépület volt a legjellemzőbb, ezt az épülettípust és annak legfontosabb jellemzőit mutatja be az 5. ábra. Ez a típus alkotja az észt paneles épületállomány 48%-át (Kuusk, 2017, p.68).



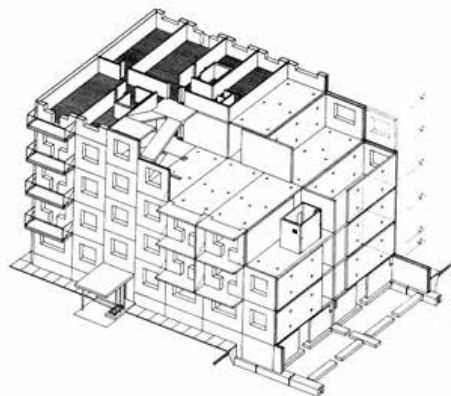
Építési év	1961-1990
Szintek száma	5
Nettó alapterület [m ²]	3519
Fűtött alapterület [m ²]	2968
Lakások száma	60
Kompaktság (lehülő felület/fűtött térfogat) [m ⁻¹]	0,35

7. ábra I-464 épülettípus és jellemzői (Kuusk, 2017, p.68; saját fotó)

B. Szerkezeti kialakítás

A nagypaneles technológiával épült épület (panelház) előregyártott beton és vasbeton teherhordó síkelemekből az élekként összeépített építmény. A paneles épület szerkezeti teherhordó paneleszerkezetekből, nem teherhordó előregyártott kiegészítő paneleszerkezetekből, térelemekből, és egyéb szerkezetekből áll. Rétegfelépítésüket tekintve a külső falak minden esetben maghőszigeteltek (Babos, 1980, p.2). A paneles lakóépületek vegyesfalas szerkezeti rendszerrel épülnek, mind külső, mind pedig belső fa-

laik teherhordók, ami magával vonja a nehézkes későbbi átépítést.



8. ábra Nagypaneles lakóépület axonometrikus képe (szovjet példa alapján) (Gábor, 1962, p.109)

A tipikus mustamäe-i lakóépületek fő teherhordó elemei a 30 cm vastag előregyártott vasbeton falpanelek és 10 cm vastag födémek. A falak szendvicsszerkezetének összetétele: 12,5 cm belső teherhordó vasbeton mag, 12,5 cm fagyapot maghőszigetelés, 5 cm külső vasbeton kéreg. A panelkapcsolatok kitöltése rugalmas tömítőmasszával és cementhabarccsal történt. A zárófödemen 30 cm magas vasbeton gerendák között 8 cm ásványgyapot hőszigetelés található, a gerendák felső síkján a csapadékvíz elleni szigetelést 3 cm vastag előregyártott vasbeton lapokon található aszfalt szigetelés biztosítja. A nyílászárók kettős üvegezésű fa nyílászárók (Sasi, 2000, p.135).

C. Gépészeti kialakítás

A tallinni panelházak a központi távhőellátó rendszerre csatlakoznak, a pincében minden épület saját hőfogadó állomással rendelkezik. A fűtés szabályozása lakás-, vagy helyiség szinten általában nem lehetséges, a lakók ablaknyitással szabályozzák a helyiségek hőmérsékletét. A lakások szellőzése alapvetően természetes szellőzéssel megoldott, de a konyhában, valamint a WC-ben kiegészítő ventilátorok találhatóak (Sasi, 2000, p.138).

D. Műszaki avulás

A primer és szekunder teherhordó szerkezetek (külső és belső vasbeton falak, födémek) avulása élethosszig tartó folyamat, ezzel elentétben a szak-, és szerelőipari szerkezetek élettartama jóval változatosabb. Egészen rövid élettartamú szerkezetek a festések, mázolások; hosszabb élettartammal rendelkeznek a burkolatok, tetőszigetelések; változatos élettartamúak az elektromos és épületgépészeti szerelvények, radiátorok, szellőzők, felvonók.

A paneles lakóépületek mindemellett alacsony felület-térfogat aránnyal rendelkeznek, építészeti és energetikailag kompakt épületek, ez alapján igen fenntarthatóak lehetnek. Felújításuk során geometriai jellemzőik (A/V arány, üvegezési arány, belmagasság stb.) valamint szerkezeti kialakításuk adottság, melyek nem, vagy csak kis mértékben módosíthatóak (pl. utólagos hőszigetelés), épületgépészeti rendszereik nagyobb költséggráfórával felújíthatóak (Dési, 1996, pp.11–22; Csermely, 2005, pp. 9–14).

6. PANELREHABILITÁCIÓK ÉSZTORSZÁGBAN

A. Rehabilitáció vagy bontás?

A panelházak jövőbeli sorsával kapcsolatban két, egymástól markánsan elkülönülő út mutatkozik: felújítás vagy bontás. A Mustamäe lakótelep rehabilitációjának tervezésekor is felmerült a régi, nagypaneles technológiával épült lakóépületek elbontása és a terület hasznosítása új, szociális bérlakások építésére; illetve egy plusz szint ráépítése a meglévő panelházakra (Sasi, 2000, p.139). Főként pénzügyi okokból azonban mindeddig ezen projektek nem valósultak meg.

A bontással kapcsolatban különböző tanulmányok kimutatták, hogy a paneles lakóépületek lebontása rövid és középtávon irreális, és környezetvédelmi szempontból sem indokolható. Részletes életciklus elemzések

kel már bizonyították, hogy az energiahatékony utólagos korszerűsítés egyértelműen jobb alternatíva, mint a panelépületek bontása, és helyettük új lakóépületek építése (Hermelink, 2005, p.10).

A paneles lakóépületek felújításával vagy bontásával összefüggésben azonban sok esetben a szakemberek között sincs összhang, így Észtországban sem: Mustamäe-ről Leonhard Lapin észt építész 2012-ben egy konferencián így nyilatkozott: „Mustamäe egy építészeti nyomorúságos kerület, és fel kellene robbantani.” Az építész radikális álláspontja szerint a lakótelep és annak állapota az épületek rehabilitációjával nem javítható, szükség lenne a teljes telep szanálására. Ugyanakkor a Tallinni Műszaki Egyetem intézetigazgatója, Erik Terk szerint nem lehetséges lebontani és új házakat építeni. A jelenlegi helyzetben, nincs pénz egy ilyen nagy léptékű átalakításhoz. „A többi ország gyakorlata azt mutatja, hogy ha egy régi épület felújításának költsége az új építés költségeinél ~50%-al kevesebb, akkor nincs ok a régi épület lebontására” (Ohtuleht.ee, 2018).

B. Első panelrehabilitációs program

Észtországban az 1990-es években indult az első, úttörő jellegű, tizenöt lakóépület felújítását célzó panelfelújítási program, melynek finanszírozása egyrészt a tulajdonosok megtakarításaiból, másrészt észt bankkölcsönökből valósult meg. A végső cél az volt, hogy folytatódjon a teljes lakótelep rekonstrukciója, hogy végeredményként egy, a XXI. századi körülményeknek megfelelő, magas minőségű lakókörnyezet alakuljon ki (Pollution, 1998).

A tanulmány szerzői aktív együttműködést javasolnak az országok között, így több lehetőség kínálkozna a szakembereknek ötletcserére, véleménynyilvánításra, valamint a helyi „jó gyakorlatok” megosztására. Ez alapján a felújítási program kidolgozásában és megvalósításában több nemzetközi kutatóintézet is részt vett (Pollution, 1998; Tärno, 1997).

A kidolgozott rehabilitációs stratégia rávilágított, hogy Nyugat-Európában a paneles

lakóépület felújítása általában egy lépésben, az épület teljes korszerűsítésével valósul meg. Észországban gazdasági okok miatt ilyen nagy léptékű beruházás nem megvalósítható, így a javaslat szerint ütemezni kell a munkákat, úgynevezett „lépésről lépésre” felújítást kell megvalósítani, és fokozatosan kell megújítani a lakóépületeket. Ahelyett, hogy az összes felújítást egyszerre elvégeznék egy épületen, egy időben, javasolható a leginkább szükséges felújítások elvégzése minden épületen egy műszaki állapotfelmérés alapján, majd ezután egy következő lépésben ismét a soron következő felújítások elvégzése (Pollution, 1998; Tärno, 1997).

A felújítási program részeként megvalósult a tetők, a belső csővezetékek és a külső ajtók korszerűsítése, valamint a külső falak hőszigetelése és az ablakok cseréje (Pollution, 1998).

A projekt azért különleges, mert ez volt az egyik első megvalósult panelrehabilitáció Tallinnban, ami céljai szerint egyrészt példaként szolgálhat további, hasonló épületállományt célzó felújításokhoz Észországban, valamint kiterjeszhető akár más észak-európai országokra is. Kidolgozásra került egy szervezeti és menedzsment modell is, melyben fontos elem például a különböző partnerek bevonása, úgymint helyi önkormányzat, lakóközösségek, lakószövetkezetek és külföldi partnerek; valamint fejlesztésre került egy olyan adatbázis is, mely nagy léptékű épületrehabilitációs programok megalapozását szolgálhatja (Pollution, 1998; Tärno, 1997).

C. Panelfelújítások javasolt összetevői

Lennart Sasi észak-építőmérnök tanulmányában (Sasi, 2000) a panelos lakóépületek felújításával kapcsolatban a következő beavatkozási pontokat nevezi meg:

A lakóépületek felújításának javasolható első pontja a lapostető beázásnak megszüntetése. Ehhez általában rendelkezésre áll a társasház részéről a pénzügyi fedezet is, azonban praktikus ezt a felújítást egybekötni a zárófödém kiegészítő hőszigetelésével. Ma-

napság több tallinni lakótelepen is tapasztalható, hogy a lapostetőket átépítették átszelőtetett, alacsony hajlású magastetővé (Sasi, 2000, p.138).



9. ábra Magastetővé átépített lapostetők (saját fotó)

A felújítás második pontja a távhőellátással kapcsolatos primer hőfogadók, és egyéb gépészeti berendezések korszerűsítése (manapság már a legtöbb mustamäe-i épület primer hőfogadóit felújították), valamint a szekunder hálózat felújítása, az épület fűtési rendszernek beszabályozása (Sasi, 2000, p.138).

Többszintes lakóépületekben a legnagyobb hőveszteségek általában a külső falakon ke-

lteznek, melyek felületének körülbelül 20-25%-a üvegezett (ablak, erkélyajtó). Ez alapján harmadik pontként javasolható a nyílászárók cseréje. A paneles lakóépületek nyílászárói alapesetben dupla üvegezésű, fa nyílászárók, igen nagy filtrációval. Egyfelől kívánatos ezek jobb hőszigetelő képességű nyílászáróra való cseréje, másfelől viszont kiemelt figyelmet kell fordítani arra, hogy az új, műanyag tok- és szárnyszerkezetű nyílászárók filtrációja jóval kisebb lesz, és ez penészesedéshez vezethet (Sasi, 2000, p.139). A Mustamäe lakótelepen jellemző, hogy a legtöbb épület már cserélt, műanyag nyílászárókkal rendelkezik (10. ábra).



10. ábra Nagy arányban cserélt homlokzati nyílászárók nem felújított lakóépületen (saját fotó)

A felújítás negyedik pontja a külső falak hőátbocsátási tényezőjének javítása, kiegészítő hőszigetelés elhelyezése a külső falakon. A felújítás ezen pillére általában a legköltségigényesebb, és technikailag a legyszerencsebb együtt elvégezni a második pontban bemutatott nyílászárócserével. Legegyszerűbb a falnyílások, áttörések nélküli végfalak hőszigetelése, Mustamäen sok helyen tapasztalható, hogy bár a teljes épület hőszigetelése még nem történt meg, a végfalakat már hőszigetelték. A teljes homlokzat, illetve csak a végfal hőszigetelésére mutat be példát a 11. ábra.



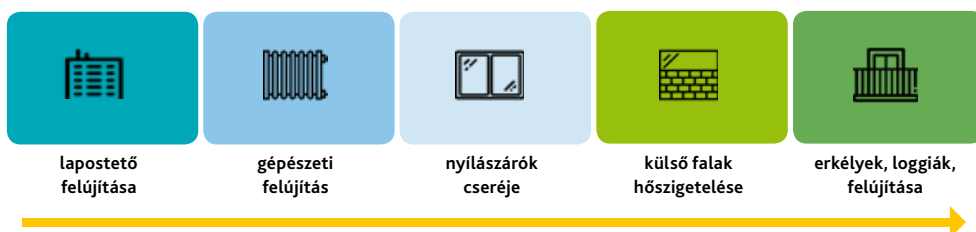
11. ábra A teljes homlokzat hőszigetelése; Végfali hőszigetelés (saját fotó)

További felújítási lehetőségek rejlenek az erkélyek, loggiák, bejáratok, lépcsőház stb. felújításában (Sasi, 2000, p.139). Loggiák korszerűsítési lehetősége például a loggia beüvegezése, így naptér kialakítása; erkélyek esetén pedig különböző anyagokból (pl. fém hullámlemez vagy fa deszkázat) tömör mellvédek kialakítása (12. ábra).



12. ábra Beüvegezett loggiák; Felújított erkélyek (saját fotók)

A bemutatott beavatkozási pontokat foglalja össze a 13. ábra.



D. Felújítási pilot program

Egy 2014-ben publikált tanulmányban különböző energetikai felújítási csomagokat dolgoztak ki egy, a Mustamäe lakótelepen választott mintaépületre. A projekt célja volt egyben az is, hogy a mintaépület felújításával további épületeket ösztönözzenek a korszerűsítésekre. A felújítási csomagok közül csak azok érik el a kritériumként meghatározott 150 kWh/m² fogyasztást, melyek az épületburok hőszigetelésén túl nyílászárócserét is tartalmaznak. A bekerülési költség és a várható energiamegtakarítás szempontjából leghatékonyabb felújítási csomagban 30 cm hőszigetelés kerül a lapostetőre, 15 cm hőszigetelés a

külső falakra, és megvalósul a nyílászárók cseréje is (Kuusk, 2017, pp.68-70).

A megvalósult felújítási projekt általában véve sikeresnek mondható: a fűtési költségek csökkentek, a belső klíma és a hőérzet javult, azonban több kitűzött cél sem teljesült. A felújításra szánt teljes pénzügyi keret felhasználásra került, viszont az épület energiafogyasztása nem csökkent a várható – előre számított – mértékben (Kuusk, 2017, p.74).

7. ÖSSZEFOGLALÁS

Az észtpanelos építészet, valamint kialakulásának körülményei sok hasonlóságot mutatnak a magyar viszonyokkal, így az ott alkalmazott felújítási módszerek is alkalmasak lehetnek hazánkban. Az általános felújítási gyakorlatok megegyeznek a Magyarországon alkalmazott eljárásokkal (hőszigetelés, nyílászárócseré, gépészeti korszerűsítés). A bemutatott stratégiák közül azonban kiemelt figyelmet érdemel az első észtpanelrehabilitációs program során kidolgozott, „lépésről lépésre” stratégia, mely a magyar gyakorlattól (egy-egy épületek teljes körű felújítása, miközben más épületek felújítás nélkül maradnak) teljesen eltér. Körültekintő projektelőkészítés után, érdemes lehet egy megfelelően kiválasztott mintaterületen, az igények felmérését követően ilyen stratégia mentén egy pilot projekt indítása.

A továbbiakban vizsgálandó még az állam szerepe az észtpanel felújítási gyakorlatban, a kutatás következő fázisában összehasonlításra kerülnek az észtpanel és magyar rehabilitációs módszerek, általános gyakorlatok közötti különbségek. A kutatás célja a különbségek és hasonlóságok vizsgálatán keresztül további új rehabilitációs módszerek feltárása.

Irodalomjegyzék

- Babos I. (1980). *Panelos épületek tervezése, gyártása és szerelése ME 95-80 Műszaki előírás*. Budapest: Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium.
- Borodinecs, A., Rodriguez-Gabriel, A. (2013). *Handbook on Buildings Renovation in Central Baltic Region*. Riga: Riga Technical University.
- Campbell et al. (2013). *Studies in Construction History: the proceedings of the Second Construction History Society Conference*. Cambridge: Construction History Society.
- Csermely G. (2005). *Iparosított technológiával készült épületek felújítása*. Budapest: ÉMI Kht.

Dési A. (1996). *Panelkalauz*. Budapest: Építésügyi Tájékoztatói Központ.

Gábor L. (1962). *Épületszerkezettan II*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

Hermelink, A. (2005). *Retrofit of residential panel buildings – the SOLANOVA adventure*. Proceedings of Common Symposium of EU FP6 Eco-building Projects, pp.9–16.

Központi Statisztikai Hivatal (2014). *2011. évi Népszámlálás – 12. Lakásvizonyok*. [online] Elérhető innen: ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_12_2011.pdf

Kuulpak, P. (2015). *Statistical Yearbook of Tallinn*. Tallinn: Tallinn City Office.

Kuusk et al. (2017). *Case-study analysis of concrete large-panel apartment building at pre- and post low-budget energy renovation*. Journal of Civil Engineering and Management. 23(1), pp. 67–75.

Ohtuleht.ee. 2018. [online] Elérhető innen: ohtuleht.ee/496806/lapin-mustamae-oleks-vaaja-ohku-last (Utolsó letöltés: 2018. 08. 18.)

Pollution Prevention Infohouse (1998). *Tallinn: Renovation of prefabricated buildings in Mustamäe district*. [online] Elérhető innen: infohouse.p2ric.org/ref/24/23368.htm (Utolsó letöltés: 2018. 05. 05.)

Rahvusarhiiv. *FOTIS National Archives Photo Database*. [online] Elérhető innen: ra.ee/fotis/index.php/en/photo/view?id=13369 (Utolsó letöltés: 2018. 08. 23.)

Sasi, L (2000). *Indoor Climate of Multi-Storey Panel Houses in Tallinn*. CIB REPORT, pp.135–9.

Statistics Estonia. (2013). *Conventional dwellings by time of construction and county, 31 December 2011*. [online] Elérhető innen: stat.ee/68514. (Utolsó letöltés: 2018. 07. 23.)

Schwarzplan (2018). *Lageplan & Schwarzplan von Tallinn*. [online] Elérhető innen: schwarzplan.eu/produkt/schwarzplan-lageplan-tallinn (Utolsó letöltés: 2018. 05. 16.)

Tallinn.ee. (2018). *Tallinn Annual Report 2015*. [online] Elérhető innen: www.tallinn.ee/aastaaruanne-2015/en/tallinn-the-capital-of-the-republic-of-estonia. (Utolsó letöltés: 2018. augusztus 10.)

Tärno, Ü (1997). *To be or not to be: demolish or refurbish? CIB W69 "Housing Sociology" 15th re-union*. pp.140–5.

ACCIPE ECCLESIAM!

Az investitúraharc jelentősége a szekularizáció folyamatában¹

Jancsó András

Pázmány Péter Katolikus Egyetem ♦ Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

Politikatudomány mesterképzés

NÉMETORSZÁG, rövid tanulmányút

Szeptember 19-én töltötte be 88. életévét Ernst-Wolfgang Böckenförde, aki 1983 és 1996 között 13 éven keresztül a Német Szövetségi Alkotmánybíróság bírájaként tevékenykedett. Bírói munkássága mellett komoly jelentőséggel bír jog- és politikafilozófiai gondolkodása. Jelen dolgozatban arra vállalkozom, hogy a magyar politikai gondolkodásban² méltánytalanul ritkán idézett Böckenförde munkásságának egy szűkebb szegmensét megvizsgáljam.

Böckenförde-paradoxon néven vált ismertté az azóta már önálló karriert befutó tézise, miszerint „a liberális, szekuláris állam olyan előfeltételeken alapul, amelyeket saját maga nem tud garantálni” (Böckenförde, 1991, p.112, saját ford.). Ezt a megállapítást szinte minden kurrens politikafilozófiai és társadalmi gondolkodó előszeretettel idézi, így eredeti kontextusától megfosztva számtalan jelen-

tésmódosulás is megfigyelhető a dilemma recepciótörténetében. A közelmúltban elhunyt, nyugalmazott mainzi püspök, Karl Lehmann³ egy 2002-ben megjelent tanulmánykötetben hívja fel a figyelmet a tézis erodálásának veszélyére. Ahhoz, hogy a veszély mibenlétére rámutassak, szükséges mindenekelőtt az említett tézist összefoglalni, majd ezt követően nyílik lehetőség, hogy a dolgozat fő témájára fókuszáljak. Arra teszek kísérletet, hogy bemutassam a dilemmához szorosan kapcsolódó böckenfördei felfogást, amely szerint a **szekularizáció elve jóval a Francia Forradalmat megelőző investitúraharcban gyökerezik**. Ezt követően pedig párhuzamot kívánok vonni Böckenförde ebbéli felfogása és Molnár Tamás vonatkozó munkássága között.

Már 1820-ban Hegel *A jogfilozófia alapvonalai vagy a természetjog és államtudomány vázlat*a című művében a modern államot egy olyan lóporos hordóhoz hasonlította, amelyhez csak a gyújtózsínorra van szükség (Hegel,

1983, p.342). Azonban ügyelni kell rá, hogy míg Böckenförde egyértelműen a szekuláris, liberális demokrácia kritikáját fogalmazza meg, addig Hegel egész egyszerűen nem használja ezt a kifejezést. Ugyan Francis Fukuyama közismert munkájában egy olyan vulgarizált Hegel-interpretációt alkot (Fukuyama, 1994, pp.289-303), amelyben Hegel napjaink liberális demokráciájának színében tűnik fel, azonban a német filozófus a Francia Forradalom tapasztalataiból kiindulva a képviselői demokráciát teljes mértékben elutasította (Brunner-Conze-Koselleck, 1999, p.119). A „liberális” szó bár létezett a korban, de nagyon homályosan használták bizonyos szabadságjogok híveire. A „demokrácia” pedig inkább negatív jelentést hordozott, szemben a „republikánizmussal” (Uő., pp.116–21). Hegel sokkal óvatosabban fogalmaz – az államfelfogása autonóm vonásokat tartalmaz, és inkább a hobbes-i és rousseau-i államfelfogáshoz közelítenek. Tehát, **bár az állam kritikájának megfogalmazása évszázadok óta visszatérő témája a filozófiatörténetnek, mégis Böckenförde tézise egy olyan minőségi nóvumot tartalmaz, ami később olyan mérföldkövet jelentő vita kiindulópontjává tudott válni, mint a 2004-es Ratzinger-Habermas dialógus.**

Böckenförde tézise, melyet fentebb már idéztünk, világos. Hörcher úgy fogalmaz, hogy a paradoxon lényege „az a belátás, hogy a liberális demokrácia nem képes garantálni azoknak az értékeknek a társadalmi újratermelődését, amelyeken működése alapul” (Hörcher, 2016, p.824). Böckenförde olyan transzcendentális tézist alkot, ahol a liberális államot biztosító jogrend a társadalom kohézióján alapul. Ez a kohézió azonban nem jogi természetű, hanem morális, illetve vallási alapokon nyugszik, a „premodernnek” vagy „irracionalisnak” nevezett szférába nyúlik vissza. Geréby György megállapítása szerint, „Böckenförde szemléletének fontos következménye, hogy a társadalmi intézmények változhatnak: jobbá és rosszabbá válhatnak, sőt adott

esetben szét is eshetnek” (Geréby, 2005, p.1386). Tehát Böckenförde felvállalja az elméletéből következő pesszimizmust, de egyúttal cselekvésre készítet. A liberális demokrácia a társadalom energiabefektetése nélkül nem képes fönmaradni. Azaz a kohéziós elemek: a jogrend morális, illetve vallási alapelveinek folyamatos fenntartása és továbbörökítése, a közösség felelőssége (Böckenförde, 1991, p.113, saját ford.).

Ennél a megállapításnál kell felidézni Lehmann bíboros aggodalmát: „ismételten kértelkedtem abban, hogy a Böckenförde-tézist megfelelően megértették-e és használják-e” (Lehmann, 2002, p.27, saját ford.). Aggodalma abból fakad, hogy „nem ritkán az érvelést úgy értelmezik, mintha a vallási-világnézeti semlegesség és a társadalmi pluralizmus miatt az állam teljes mértékben lemondana az erkölcsi viszonyokról való gondolkodásról” (Uő.). Lehmann megállapítása szerint – amely összhangban van Böckenförde felfogásával –, bár az állam valóban nem tudja garantálni a szükséges alapfeltételeket, „de természetesen ápolhatja és elősegítheti őket” (Uő.). Ezzel a kiegészítéssel válik a Böckenförde-paradoxon teljessé, ugyanis esélyt ad arra, hogy az állam működése mögött megjelenjenek a közösség értékei.

Bár a lehetőségi feltétel adott, napjaink aránytévésztései, amelyek lehetővé teszik a liberális demokráciából az illiberalizmus felé tolódást a relativizmus és naturalizmus árnyékában, ellehetetlenítik az objektív helyes és helytelen közötti megkülönböztetést. Azaz úgy tűnik, hogy a liberális demokrácia nem kíván élni az eséllyel, ami az önsorsrontó voltától felszabadíthatná. A világnézetiileg semleges, szekuláris állam nem kíván teret adni azoknak az előfeltételeknek, melyek életre hívták. Ez pedig elvezet minket jelen dolgozat fókuszpontjához. Ugyanis a napjainkban észlelhető krízisfolyamatok nem újszerűek.

Maga Böckenförde is immáron több mint 40 éve fogalmazta meg kritikáját. Sőt, Lehmann felhívja a figyelmet rá, hogy Böckenförde

¹ A tanulmány megvalósulásához az inspiratív környezetet a berlini Collegium Hungaricum Incubator programja biztosította.

² Fontos kiemelni a magyarországi recepcióból Hörcher Ferenc angol nyelvű írását: Hörcher F. 2014. „Prepolitical Values? Böckenförde, Habermas and Ratzinger and the use of the Humanities in Constitutional Interpretation” in uő.: A bölcsészettudományok hasznáról/Of the Usefulness of the Humanities. Budapest: L'Harmattan. pp.87–101.

³ Karl Lehmann (1936–2018) 1983–2016 között mainzi megyéspüspök. 1987 és 2008 között a Német Püspöki Konferencia elnöke. 2001-ben II. János Pál pápa bíborossá kreálta.

már 1964-ben megfogalmazta ezt a tézisét (Lehmann, 2002., p.24, saját ford.). Ebben az évben szerezte meg habilitációját Münsterben és lett a Heidelbergi Egyetem oktatója. 1964 októberében meghívást kapott a híres heidelbergi alkotmány- és közigazgatási jog professzortól Ernst Forsthoftól az ún. *Erbacheri előadásokra*, ahol *Die Entstehung des Staates als Vorgang der Säkularisation* címmel tartott előadást. Ez az előadása három évvel később, 1967-ben Forsthoff 65. születésnapjának alkalmából jelent meg a *Säkularisation und Utopia: Ebracher Studien* című ünnepi tanulmánykötetben (Uo.). Előadásának első felében arra mutat rá, hogy a **szekuláris állam jóval régebbi alapokon nyugszik, mint ahogy azt a közgondolkodás véli.**

Különösen fontos megállapítás ez, hiszen maga a Böckenförde-paradoxon egy olyan fejezet végén található, amely megállapítja, hogy a modern állam megjelenése a szekularizáció folyamatával szoros összefüggésben van (Böckenförde, 1991, p.112, saját ford.). Az ezredforduló elején Böckenförde úgy írja le ezt a jelenséget, hogy „a folyamat akkor fejeződött be, amikor az állam már nem talált alapot egy adott vallásban, hanem inkább világi közösségként értette magát világi feladatokkal és célokkal, amelyek alapvetően semlegesek voltak a vallással szemben, és garantálták az egyén és a vallási közösségek vallásgyakorlásának szabadságát” (Böckenförde, 2002, p.19, saját ford.).

Az 1964-es előadás súlyát adja, hogy ennek a folyamatnak – a szekularizáció folyamatának – forrását az investitúraharcba jelöli meg. Úgy véli, hogy a *Dictatus papae*-ban megtestesülő „új rend” túlmutat önmagán. Nem pusztán a császárság deszakralizációja történik meg, hanem ezzel együtt a politikai rend is kitaszított a szakrális szférából (Böckenförde, 1967, p.79, saját ford.). Bár Böckenförde kellő meggyőzőerővel érvel amellett, hogy az investitúraharc a szekularizáció folyamatának origója, azonban érdemes e kijelentést mélyrehatóan megvizsgálni. Ugyanis maga Böckenförde is megállapítja, hogy a szekularizáció ebben az

„első szakaszában” csak a szakralistól való felszabadulást jelenti, nem pedig a vallási alapok teljes felszámolását (Uő., p.81, saját ford.).

Joseph Canningnek, a Cambridge Egyetem kutatójának átfogó munkája a középkori politikai gondolkodás történetéről árnyaltabb képet ad az investitúraharc szerepéről a szekularizáció folyamatában. **Látni kell, hogy maga az investitúraharc sem kezelhető egy egységes folyamatként, hiszen az eredetileg a szerzetesi megújulás által ösztönzött reformok kezdetben spirituális jellegűek voltak, amelyek a klérust hivatottak elszakítani a világi befolyástól** (Canning, 2002, p.127). Canning két korabeli gondolkodót – Petrus Damianit és Humbertust – ajánlja figyelmünkbe, akiknek a munkásságát követve kirajzolódik előttünk az investitúraharc többértélt értelmezési lehetősége.

Accipe ecclesiam! (Fogadd az egyházat!) – hangzott el az uralkodó szájából a püspöki jelvények átadásakor a mondat (Uő., p.128), mely rávilágít az investitúraharcok lényegére. Ugyanis bár a reformok alapjaiban támadták az egyházi hivatalok adásvételét, a simóniát, és igyekeztek csökkenteni a világi befolyást az egyházi kinevezések során (Uő., p.127), a kánoni választás megújítása egy jóval nagyobb akadályt jelentett, hiszen „már kialakult az egyházi tisztviselők világi investitúrájának szokása” (Uő., p.128), ahogy azt a fenti mondat is szimbolizálja. Ezért válik különösen izgalmassá a Canning által kínált párhuzam a két szerző között, ugyanis Damiani „a világi investitúrát önmagában mindaddig nem ellenezte, amíg nem járt simóniával” (Uo.). Ezzel szemben pedig Humbertus „teljesen elvetette a világi investitúrát azon az alapon, hogy a király egyszerű világiként nem ruházhat fel spirituális hivatallal egy klerikust, sőt az egyház java érdekében épp a papok ruházzák a hatalmat a királyokra” (Uő., p.129).

Jelen dolgozat keretei nem teszik lehetővé, hogy az investitúraharc eseményeit mélyrehatóan ismertessük, azonban fontos megemlíteni Canning vonatkozó konklúzióját:

„a keresztény közösségek egységének általános kontextusában a Henrik-féle megközelítés a hagyományos, a gregoriánus pedig az újító, amennyiben ez játszott a katalizátor szerepét a két hatalom folyamatos szétválasztásában, és hosszú távon hozzájárult a királyság szekularizációjához azáltal, hogy megfosztotta a királyt papi tulajdonságaitól” (Uő., p.152). Erre utal Böckenförde is, amikor felhívja a figyelmet arra, hogy a pápai törekvések, amelyek az egyház hatalmi fölényének megszerzésére irányultak, csak azzal az előfeltétellel tudtak megvalósulni, ami a világiasság és a politikai szekularizáció elvének elismerését jelentette (Böckenförde, 1967, p.80, saját ford.).

Látni kell azonban, hogy az investitúraharc lezárását jelentő 1122-es wormszi konkordátum, amely rögzítette, hogy az uralkodó lemond az investitúra jogáról és ezzel elfogadja a kánoni választást és a szabad püspökszentelést, a gyakorlatban nem tudott valós megoldást jelenteni az egyház és a világi hatalom szétválasztásának igényére. Ugyanis a pápa ezzel párhuzamosan hozzájárult, hogy az uralkodó adományozza az ún. regaliát, amelyet hűbéri eskü követett a felszentelést megelőzően, ami tulajdonképpen „aláásta az egyház szabadságának alapját” (Canning, 2002, p.156). Tehát az investitúraharc, bár saját korában nem járt az egyházi és világi szféra tényleges elválasztásával, sőt egy olyan köteleket szőtt a két hatalom között, amely a függőségi viszonyok új dimenzióját nyitotta meg. Azonban az a böckenförde-i feltevés, miszerint a szekuláris állam kialakulásának gyökerei az **investitúraharcig nyúlnak, megállja a helyét, hiszen az investitúra során megfogalmazódó különbségtétel a szakrális és a világi szféra között „a 12. század második felében a világi politikai eszmék folyamatos megszilárdulásának alapjául szolgált”** (Uő., p.160).

Böckenförde felfogásához – az investitúraharc jelentőségét tekintve a szekularizá-

ció folyamatában – a magyar szerzők közül leginkább Molnár Tamás képvisel hasonló álláspontot. Molnár jóval messzebből indítja érvelését. Úgy véli, hogy már Hellász történetében megfigyelhető (Molnár, 1992, p.183) az a deszakralizációs folyamat, amely az investitúra-vitában is jelentkezni fog.⁴ A politikában jelentkező lényegi változásokat a hatalom de-szakralizációjával írja le, amelynek során „a nagy civilizációk a közösség szent szervezete, az isteni parancsra történt alapítás felől fokozatosan népszerű és individualista társadalmi szerkezet felé fordulnak” (Uo.). A középkori *Respublica Christiana* egységének felbomlása Molnár szerint egy hasonló deszakralizációs folyamat, amely az investitúraharcok során jelentkezett először. A *Respublica*, melyben az isteni adományozás révén együtt létezik eredeténél fogva a teokratikus és politikai dimenzió a pápa és császár küzdelmeiben kezdett különálló entitássá válni. Bár láthattuk, hogy a konkordátum nem eredményezett valós szétválasztást, Molnár is felhívja rá a figyelmet, hogy „a középkori kereszténységben az állam és az egyház, a palota és a templom összecsapása a kettő végleges szétválasztásához vezetett” (Uő., p.187) végül. Molnár koncepciójában azonban az egységes keresztény közösség felbomlása egy olyan civilizációfelfogásba ágyazódik, ahol a „civilizációk sorsa általában a deszakralizálódás, majd a hanyatlás” (Uő., p.184).

Molnár *A pogány kísértés* című munkájában még továbbmegy, és amellett foglal állást, hogy a kereszténység általános jelleggel bír deszakralizációs hatással a világra. Ezáltal pont a kereszténység fogja megtagadni a világtól azt a szakrális jelleget, amelyet a hagyományos, vagy a kereszténység szemében pogány vallások tulajdonítottak neki. Úgy véli, hogy a keresztény civilizáció állandó alkalmat keres a deszakralizációra, „mert racionális összetevője önmagától nem ismeri a határokat, amelyeken túl elszáritó racionalizmussá válik”

4 Molnár Tamás a kereszténység inherens szekularizációs tendenciáját Marcek Gauchet munkásságára alapozza.

(Molnár, 2000, p.110). Molnár szerint, bár az egyház igyekszik óvni magát a „demitologizálás és deszakralizálás kísérleteitől” (Uo.), azonban az egyház vezetőinek elbizonytalanodásából fakadó szkepticizmus az egység megbomlásához vezet.

Böckenförde és Molnár gondolatísága között ugyan fellelhetők hasonlóságok, azonban míg a német szerzőnél az investitúra-harc alapvetően epizód jellegű és történeti kontextusba ágyazódik, addig a Molnár-féle deszakralizációs elmélet egy nagyobb metafizikai jellegű koncepcióban értelmezendő. Bár ez alapján nem vonható egyértelmű párhuzam a két szerző között, azonban mégis további gondolkodásra késztet felfogásuk. **Mind a deszakralizáció, mind a szekularizáció folyamata az egyház és az objektív helyes és helytelen, a morális keretrendszer megbomlását idézi elő.**

A probléma ebből fakadóan kettős jelentőséggel bír. Egyrészt felveti annak a kérdését, hogy mennyiben léteznek azok az előfeltételek, melyeket Böckenförde a liberális demokrácia alapjának tekint, és amelyeket a szekuláris állam nem képes biztosítani? Másrészt, ha sikerül pozitív választ adnunk az első feltevésünkre, akkor mennyiben képesek ezek az előfeltételek a deszakralizáció és a szekularizáció szorításában egy új centrum alapjaivá válni? A kérdésekre a választ jelen keretek között természetesen nem lehet megadni, hiszen egy jóval mélyebb filozófiai válság irányába terelne minket. Azonban mindenképp megfontolásra érdemes, hogy a szekularizáció végső soron nem csak negatívumot produkált. Sőt, fontos rögzíteni, hogy maga Böckenförde sem vitatja a szekularizáció létjogosultságát (Böckenförde, 1967, p.76, saját ford.).

Lehmann hívja fel a figyelmet arra, hogy a vallás és az erkölcs „felszabadítása” az állampolgárok részére nem csupán a felelősség átruházása az egyénre, hanem az államtól is megköveteli, hogy pozitív módon teret adjon azoknak az erőknél, amelyek előmozdítják

és ápolják ezt az ethoszt (Lehmann, 2002, p.28., saját ford.). A szekularizáció későbbi folyamatában megjelenő vallásszabadság rámutat arra, hogy nemcsak negatív, hanem pozitív tartalma is van, amennyiben a vallásszabadság (Religionsfreiheit) magában foglalja a polgárok vallomásszabadságát (Bekennnisfreiheit) is (Uo.). A vallomás szabadsága pedig elvezet minket napjaink küldetéséhez. Mezei Balázs a magyar vallás szót ugyanis nem a religio, hanem a confessio latin kifejezésből eredezteti, majd pedig a soliloquium szóval köti össze (Mezei, 1998). Az így felfogott vallás pedig Mezeinél nem más, mint a – nyelvjátékán keresztül létrejött – vallomás: az igazság megvállalása.

Irodalomjegyzék

- Böckenförde, E. W. (1967). Die Entstehung des Staates als Vorgang der Säkularisation. In: *Säkularisation und Utopia: Ebracher Studien. Ernst Forsthoff zum 65. Geburtstag*, Stuttgart/Berlin/Köln/Mainz: W. Kohlhammer Verlag, pp.75–94.
- Böckenförde, E. W. (1991). *Recht, Staat, Freiheit – Studien zur Rechtsphilosophie, Staatstheorie und Verfassungsgeschichte*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Böckenförde, E. W. (2002). „Der freiheitliche säkularisierte Staat...”. In: Schmidt, S., Wedell, M. (szerk.) „*Um der Freiheit willen...*”, *Kirche und Staat im 21. Jahrhundert*. Freiburg: Verlag Herder, pp.19–23.
- Brunner, O., Conze, W., Koselleck, R. (szerk.) (1999). *A demokrácia*. Ford.: Tegledi Csetri Á., Balogh B. Budapest: Józsefvég.
- Canning, J. (2002). *A középkori politikai gondolkodás története 300–1450*. Budapest: Osiris.
- Fukuyama, F. (1994). *A történelem vége és az utolsó ember*. Budapest: Európa.
- Geréby G. (2005). *Joseph Ratzinger és Jürgen Habermas vitája*. Holmi, 12(11), pp.1383–92.
- Hegel, G. W. F. (1983). *A jogfilozófia alapvonalai vagy a természetjog és államtudomány vázlata*. Ford.: Szemere S. Budapest: Akadémiai.

Hörcher, F. (2016). Értékközösség(ek) és értékkonfliktus(ok) a magyar politikai közösségben. In: Jakab, A., Gajduscek, Gy. (szerk.) *A magyar jogrendszer állapota*. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudomány Intézet, pp.823–36.

Lehmann, K. (2002). Säkularer Staat: Woher kommen das Ethos und die Grundwerte. In: Schmidt, S., Wedell, M. (szerk.) „*Um der Freiheit willen...*”, *Kirche und Staat im 21. Jahrhundert*. Freiburg: Verlag Herder, pp.24–30.

Mezei B. (1998). *A lélek és a másik*. Budapest: Atlantisz.

Molnár T. (1992). *A hatalom két arca: Politikum és szentség*. Budapest: Európa.

Molnár T. (2000). *A pogány kísértés*. Budapest: Kairosz.

SZELÉNVEGYÜLETEK EFFLUX PUMPA ÉS BIOFILM GÁTLÓ HATÁSÁNAK VIZSGÁLATA SALMONELLA TYPHIMURIUM TÖRZSEKEN

Kincses Annamária

Szegedi Tudományegyetem ♦ Általános Orvostudományi Kar
Orvosi Mikrobiológiai és Immunbiológiai Intézet

Szerzőtárs, témavezető: Spengler Gabriella

A baktériumokban az egyik legfontosabb rezisztencia mechanizmus a multidrog efflux pumpák megnövekedett expressziója, melyek jelentős szerepet játszanak a bakteriális biofilm képzésben is. Ezen kutatásunk során 11 újonnan szintetizált szelénvegyület AcrAB-TolC efflux pumpa, valamint biofilm gátló aktivitását vizsgáltuk meg *Salmonella enterica* serovar Typhimurium törzsek felhasználásával. Az AcrAB-TolC-t expresszáló vad típusú törzsből a leghatásosabb efflux pumpa gátlást a 9-es vegyület mutatta. A *S. Typhimurium* 14028s biofilm képzését pedig a 4-es és az 5-ös szelénvegyület gátolta a legnagyobb mértékben. Eredményeink alapján elmondható, hogy a szelénvegyületek adjuvánsként alkalmazva a biofilm termelő *S. Typhimurium* által okozott fertőzés antibiotikumos kezelése során javíthatják a terápia hatékonyságát.

A bakteriális multidrog rezisztencia (MDR) jelensége évről évre súlyos problémákat okoz világszerte. A jelenség az antibiotikumok és a mikrobák elleni szerek kiterjedt használatának

következménye. A rezisztens baktériumok száma folyamatosan nő, megnehezítve ezzel a fertőző betegségek terápiájának hatékonyságát. Az MDR kialakulása többféle mechanizmushoz is köthető, melyek közül az egyik típus az efflux transzporterek megnövekedett expressziója (Blair et al., 2015; Piddock, 2006). Ezek a pumpák fiziológiásan is megtalálhatók a baktériumokban, feladatuk a toxikus vegyületek eltávolítása a sejtéből. A káros anyagok mellett a pumpák az antibakteriális kemoterápiás szereket is kipumpálhatják a sejtéből, ez pedig a terápia sikertelenségéhez vezethet (Blair et al., 2015). Az efflux pumpák további jellemzője, hogy több tanulmány szerint jelentős szerepet játszanak a baktériumok biofilm képzésében. Néhány kutató szerint az efflux pumpák közvetett módon képesek befolyásolni a biofilm képzésben szerepet játszó géneket, továbbá a bakteriális kommunikációban (quorum sensing) szerepet játszó molekulákat, melyek hozzájárulnak a biofilm képzéshez (Alav et al., 2018). **A bakteriális biofilm olyan mikrobiális közösség, melyben a szesszil baktériumok egymáshoz, illetve a felszínhez tapadnak egy önmaguk által termelt extracelluláris polimer mátrix**

segítségével (Moraes et al., 2018). A biofilm további jellemzője, hogy a planktonikus sejtekhez képest alkalmazkodni tudnak a környezeti feltételekhez, továbbá a bakteriális biofilmet felépítő baktériumoknak lassabb a metabolizmusuk és a növekedésük is. A biofilmben a baktériumok megnövekedett rezisztenciát mutatnak az antimikrobiális anyagokkal szemben (Singh et al., 2017). Emiatt az efflux mechanizmusokhoz és a biofilm képzéshez köthető rezisztencia visszafordításához fontos lenne olyan új antimikrobiális vegyületek vagy adjuvánsok fejlesztése, melyek hatékonyan gátolnák ezeket a rezisztencia mechanizmusokat.

A szelén egy fontos nyomelem, mely jótehető hatással bír a daganatok vagy a gyulladásos megbetegedések megelőzésében. A szakirodalomban számos példát találunk a szeléntartalmú vegyületek antibakteriális hatására is: a kutatások leginkább olyan baktériumok felhasználásával történnek, melyek nozokómiai fertőzéseket okoznak. A kórházi kezelés során szerzett infekcióért gyakran az *Escherichia coli*, illetve a *Staphylococcus aureus* a felelős. Az ezen baktériumok által okozott fertőzések a biofilm képző képességük révén nehezen gyógyíthatók. Az egyik kutatócsoport által használt perihidroszelenoxantin vegyület antibakteriális hatással rendelkezett *S. aureus* törzsen (Sonkusre–Singh, 2015). Egy másik kutatócsoport *E. coli*, illetve *S. aureus* biofilm képző törzseket szeléntartalmú nanorészecskékkel kezelt. 24 óra elteltével az optikai denzitás (OD) mérése után azt tapasztalták, hogy a szelénrel kezelt baktériumok növekedése csökkent a kontrollhoz képest (Guisbiers et al., 2016).

A *Salmonella enterica* Gram-negatív, élelmiszerek révén terjedő humán kórokozó. Az általa okozott kórkép a szalmonellózis. Az élelmiszergyártás során biofilm képző tulajdonsága miatt perzisztálhat, ezért a baktérium teljes elpusztítása nehéz feladat (Moraes et al., 2018).

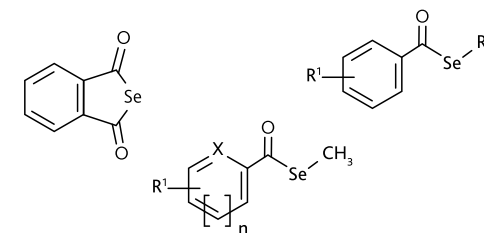
Kísérleteink célja 11 új szelénvegyület anti-biofilm, illetve efflux pumpa gátló ak-

tivitásának meghatározása volt *Salmonella Typhimurium* törzsek felhasználásával.

ANYAGOK ÉS MÓDSZEREK

Vegyületek

Kutatásaink során 10 szelenoészter (2-11), illetve egy ciklikus szelenoanhidrid (1) vegyületet vizsgáltunk meg (1. ábra). A származékokat dimetil-szulfoxidban (DMSO) oldottuk, a törzsolatok koncentrációja 10 mM volt. A vegyületeket Dr. Enrique Domínguez-Álvarez (Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto de Química Orgánica General, Spanyolország) és volt témavezetője, Prof. Dr. Carmen Sanmartín (University of Navarra, Department of Organic and Pharmaceutical Chemistry, Spanyolország; Instituto de Investigación Sanitaria de Navarra, Spanyolország) bocsátotta a rendelkezésünkre (Domínguez-Álvarez et al., 2016).



A. Ciklikus szelenoanhidrid (1) B. Heteroaril szelenoészterek (2-3) C. Aril szelenoészterek (4-11)

1. ábra A vizsgált szelénvegyületek szerkezete

Baktériumtörzsek

Vizsgálataink során az alábbi baktériumtörzseket használtuk fel: *Salmonella enterica* serovar Typhimurium SL1344 vad típusú törzset, mely expresszálja az AcrAB-TolC efflux pumpát, valamint ennek az acrB mutáns törzsét (L644) (Smith-Blair, 2014). A vegyületek anti-biofilm hatását a biofilm képző *S. enterica* serovar Typhimurium 14028s törzsen vizsgáltuk. A törzseket Dr. Jessica M. Blair (University of Birmingham, Institute of Microbiology and Infection, Egyesült Királyság) bocsátotta a rendelkezésünkre.

A legkisebb gátló koncentráció meghatározása mikrodilúciós módszerrel

A MIC vagy legkisebb gátló koncentráció az antibiotikum azon legkisebb koncentrációja (mg/L), amely a baktériumok látható növekedését már gátolni tudja. Kísérleteink során a vegyületek antibakteriális hatását felező hígítási módszerrel, 96-lyukas mikrotitráló lemezben végeztük el. A vegyületekből kettes léptékű hígítási sort készítettünk 100 µl Müller-Hinton táplevesben.

A származékok kiindulási koncentrációja 100 µM volt. A baktériumsejteket 100 µl táplevesben adtuk a lyukakhoz 104 sejt/ml koncentrációban a médium kontroll lyukak kivételével. A lemezeket 37 °C-on, 18 órán át inkubáltuk. Az inkubációs idő végén a vizsgált vegyületek MIC értékeit szabad szemmel olvastuk le (CLSI irányelvek szerint).

Etidium-bromid efflux vizsgálat

Az etidium-bromid (EB) efflux vizsgálatához az SL1344 *S. Typhimurium*, valamint az L644 acrB mutáns törzset Luria-Bertani (LB) táptalajban tenyésztettük 37 °C-on rázatva, amíg a tenyészet optikai denzitása (OD) elérte a 0,6-ot 600 nm-en.

A baktériumsejteket ezután 1 mM MgCl₂-t tartalmazó 20 mM-os kálium-foszfát oldatban mostuk, majd felfuszpendáltuk a sejteket és beállítottuk az OD-t 0,2-re. A baktériumkultúrához hozzáértük az EB-t 50 µg/ml-es koncentrációban, valamint az efflux pumpa gátló karbonil cianid m-klorofenil hidrazont (carbonyl cyanide m-chlorophenyl hydrazone, CCCP; Sigma-Aldrich) 100 µM-os végkoncentrációban.

A kultúrát tovább inkubáltuk 23 °C-on, rázatva (150 rpm), 60 percen keresztül. Az inkubációs idő letelte után a mintákat 3500 rpm sebességgel 10 percig, 21 °C-on centrifugáltuk. A felülúszót leöntöttük és a pelletet 1 mM-os MgCl₂-vel, valamint 5%-os glükózzal (energiaforrás) kiegészített 20 mM-os kálium-foszfát oldatban szuszpendáltuk, majd a

kultúrából 200 µl-t mértünk fekete, 96-lyukas mikrotitráló lemez (Corning, Amsterdam) lyukaiba. A lemezbe előzetesen belemértük a tesztelendő anyagok 50 µM-os koncentrációját. Az EB effluxot FLUOstar Optima lemezleolvasóval (BMG Labtech) mértük 530 és 600 nm-en 2 órán keresztül.

A kísérleti eredmények három egymástól független vizsgálati eredmény átlagából származnak. A mérések során azokat az időpillanatokat határoztuk meg, amikor a fluoreszcencia szintje 25, valamint 50%-kal csökkent. Pozitív kontrollként CCCP-t alkalmaztunk, negatív kontrollként DMSO-t (Smith-Blair, 2014).

Biofilm gátló vizsgálat

A vegyületek biofilm gátló hatását a biofilm képző *S. Typhimurium* 14028s törzsen vizsgáltuk, 96-lyukas U-alakú mikrotitráló lemezben. A vizsgálat során a NaCl-mentes LB-ben növesztett overnight baktériumkultúrát kihígítottunk 0,1-es OD-ig (600 nm). A baktériumsejteket 200 µl NaCl-mentes LB táplevesben adtuk a lyukakhoz, a médium kontroll lyukak kivételével.

A vegyületeket ezután 50 µM-os koncentrációban adtuk a baktériumkultúrához. A lemezeket 30 °C-on rázatva (100 rpm), 48 órán át inkubáltuk. Az inkubációs idő végén a tápfolyadékot leszívtuk és a lemezeket csapvízzel mostuk. Ezután 200 µl kristályibolyát (0,1 % [v/v]) mértünk a lemezekre és szobahőmérsékleten inkubáltuk 15 percen keresztül. Az inkubációs idő letelte után a kristályibolyát leszívtuk és a lemezeket újra csapvízzel mostuk. 200 µl 70%-os etanol mértünk a mintákhoz, majd a baktérium biofilm képzését FLUOstar Optima lemezleolvasóval határoztuk meg 600 nm-en.

A kísérleti eredmények négy egymástól független vizsgálati eredmény átlagából származnak. A szelénvegyületek jelenlétében bekövetkező biofilm tömeg csökkenését %-ban fejeztük ki a kontrollhoz viszonyítva. Az eredményeket t-teszttel analizáltuk, a statisztikai

analízisnél a p<0,05 értéket vettük szignifikánsnak.

EREDMÉNYEK

A vizsgált anyagok nem mutattak antibakteriális hatást a *Salmonella* törzseken. Az EB efflux vizsgálat során az SL1344 vad típusú törzs esetében azt tapasztaltuk, hogy a 25%-os fluoreszcencia csökkenés mindegyik vegyületnél korábbi időpillanatban (a 4,5-17,8. perc között) történt a pozitív kontrollhoz (52,1. perc) képest. **Az eredményeink alapján elmondható, hogy az 50%-os fluoreszcencia csökkenés esetében is ugyanezt tapasztaltuk.** Az 1-es, 2-es, 4-es, 7-es, illetve a 10-es vegyület mutatott efflux gátló aktivitást: ezen vegyületek esetében a minták 50%-os fluoreszcencia csökkenése az 55,3. és 65,6. percen következett be. A **leghatásosabb** vegyület a 9-es volt, ahol ugyanezt a csökkenést a 79,2. percen mértük (1. táblázat).

A mutáns L644 törzsnél a CCCP hatására a fluoreszcencia szint (25%) a 42,1. percen kezdett el csökkenni. Ehhez hasonló eredményt mutatott a 9-es vegyület (37,8. perc). A leghatásosabb vegyület a 7-es volt, melynek jelenlétében az EB fluoreszcenciája csak az 55. perc után kezdett el csökkenni. Az 50%-os fluoreszcencia csökkenést a pozitív kontroll esetében 117 perc után tapasztaltuk, míg a 7-es anyag esetében ez 119 perc volt. Továbbá a mutáns törzsen jelentős efflux pumpa gátlást figyeltünk meg az 1-es, 2-es, 4-es, 9-es és 10-es anyagok esetében is. Ezeknél a vegyületeknél az 50%-os csökkenést 78 és 88 perc elteltével detektáltuk (1. táblázat).

A vegyületek biofilm gátló aktivitását a *S. Typhimurium* 14028s biofilm képző törzsnél vizsgáltuk. Az eredményeink azt mutatták, hogy a 6-os és a 11-es anyagok kivételével a vegyületek 50 µM-os koncentrációban szignifikánsan gátolták a *S. Typhimurium* biofilm képzését. A legkiemelkedőbb anti-biofilm ha-

Minták	SL1344		L644	
	-25%	-50%	-25%	-50%
Kontroll	5,4	9,6	8	14,1
CCCP	52,1	122,6	42,1	117,6
1	9,7	55,3	28	78,4
2	17,8	56,8	31,5	88,6
3	4,5	7,9	9,9	21
4	17,2	56,1	21,6	83,2
5	5,3	11,0	10,1	26,3
6	5,4	11,0	11,8	30,5
7	12,2	58,9	55,2	119,5
8	5,5	9,5	9	16,8
9	15,6	79,2	37,8	86,1
10	17,1	65,6	18,8	80,8
11	19,8	30,7	15	32

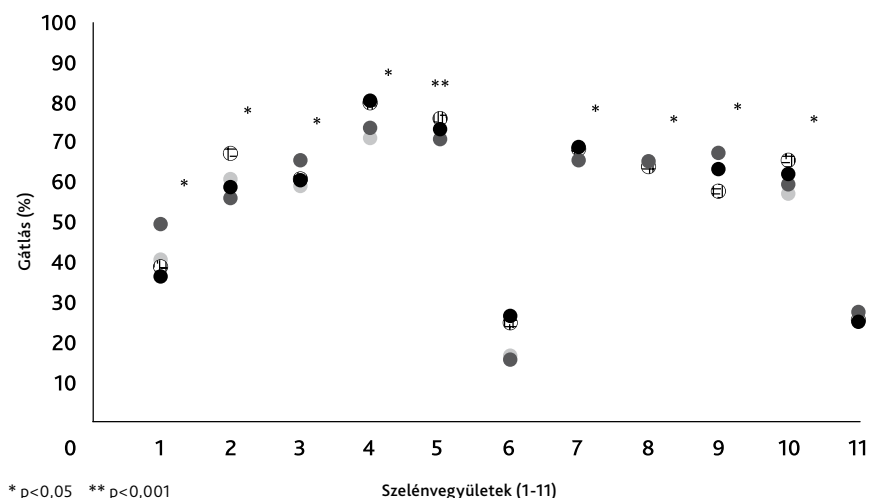
Kontroll: kezeletlen baktériumkultúra
CCCP: pozitív kontroll

1. tábla Etidium-bromid efflux vizsgálat *Salmonella enterica* serovar *Typhimurium* SL1344, illetve az acrB mutáns L644 törzsen. A mérési eredmények azt az időpillanatot (perc) jelölik, amikor a fluoreszcencia 25, valamint 50%-kal csökkent a kiinduláshoz képest.

tással rendelkező szelénvegyület a 4-es, illetve az 5-ös volt, melyek szintén 50 µM-os koncentrációban 76% és 74%-kal csökkentették a biofilm mennyiségét a kezeletlen kontroll törzshöz képest (2. ábra; 2. táblázat).

KÖVETKEZTETÉSEK

Eredményeink alapján megállapítható, hogy a pozitív kontrollként alkalmazott efflux pumpa gátló CCCP mellett a vad típusú SL1344 törzsben a 9-es számú metil-ke-ton szelénvegyület jelentős efflux gátlást mutatott. Ellenben a mutáns törzssel, ahol a szintén metil-ke-ton tartalmazó 7-es szelénvegyület gátolta leginkább az efflux pumpát. Az EB efflux vizsgálat során kapott eredményekből azt is megállapíthatjuk, hogy a vad típusú, illetve a mutáns törzs esetében is ugyanazok a származékok



2. ábra A vegyületek biofilm gátló hatása 50 µM-os koncentrációban *Salmonella enterica* serovar Typhimurium 14028s törzsön

Szelénvegyületek	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Gátlás (%)	41, 4	60, 9	61, 8	76, 5	74, 1	2, 1	67, 9	64, 5	6, 2	61, 2	26, 2

2. tábla A vegyületek biofilm gátló hatása (4 adat alapján számított átlag) 50 µM-os koncentrációban *Salmonella enterica* serovar Typhimurium 14028s törzsön

rendelkeztek efflux pumpa gátló aktivitással. Ebből arra következtethetünk, hogy a vizsgált vegyületeink nem az AcrAB-TolC efflux transzportert felépítő AcrB alegységet gátolják.

A biofilm gátlás szempontjából a fenilgyűrűt tartalmazó 4-es és 5-ös dimetil szelenodiészter gátolta a leghatásosabban a *S. Typhimurium* törzs biofilm képzését. A -COSeCH₂CO- csoportot tartalmazó származékok (7, 8, 9 és 10), a 2-es és a 3-as dimetil heteroaril szelenodiészterek, az amid csoporttal rendelkező 6-os, illetve a 3,5-dimetoxifenilt tartalmazó 11-es származék szignifikánsan gátolták a biofilm kialakulását a kontrollhoz képest. A kísérlet során tesztelt szelénvegyületekhez hasonló anyagokkal még nem végeztek efflux pumpa, illetve biofilm gátló vizsgálatokat *S. Typhimurium* törzsekben.

A 9-es származék az AcrAB-TolC transzporter gátló hatása, valamint a 4-es és az 5-ös számú szelenoészterek a biofilm gátló aktivitásuk miatt kiindulópontjai lehetnek további kísérletek tervezésének, valamint továbbfejlesztve új származékok előállításának alapját képezhetik.

További céljaink között szerepel a vegyületek efflux gátló hatékonyságának vizsgálata *acrA*, valamint a *tolC* mutáns *S. Typhimurium* törzsekben is.

Köszönetnyilvánítás

Köszönetet szeretnék mondani kollaborációs partnereinknek Dr. Enrique Dominguez-Álvareznek és Prof.Dr. Carmen Sanmartínnak,

hogy rendelkezésünkre bocsátották a vizsgált vegyületeket, valamint szakmai tanácsaikkal segítették munkánkat. Hálával tartozom továbbá Dr. Jessica M. A. Blairnek és Helen E. Smithnek, amiért a kutatócsoportjukban tölthettem el a rövid tanulmányutamat. Köszönöm, hogy a kísérletek elvégzését lehetővé tették, tanácsaikkal segítették a kutatásaimat.

A kutatás a Tempus Közalapítvány, a Campus Mundi rövid tanulmányút program és az Emberi Erőforrások Minisztériuma UNKP-17-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával (Kincses Annamária) készült. A kutatást a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 Nemzeti Kiválóság Program című kiemelt projekt, illetve a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatta (Spengler Gabriella). Kutatásunkat továbbá a Spanyol "Consejo Superior de Investigaciones Científicas" (CSIC, Spanyol Nemzeti Kutatási Tanács) 2017801027 kódszámú projekt támogatta (Enrique Domínguez-Álvarez).

Irodalomjegyzék

Alav I., Sutton J.M. és Rahman K.M. (2018). *Role of bacterial efflux pumps in biofilm formation*. J Antimicrob Chemother, 73 (8), pp.2003–20. [online] Elérhető innen: academic.oup.com/jac/article/73/8/2003/4913710 (Utolsó letöltés: 2018. 10. 29.)

Blair J.M., Webber M.A., Baylay A.J., Ogbolu D.O., Piddock L.J. (2015). *Molecular mechanisms of antibiotic resistance*. Nat Rev Microbiol. 13(1), pp.42–51. [online] Elérhető innen: nature.com/articles/nrmicro3380. (Utolsó letöltés: 2018. 10. 29.)

CLSI=Clinical and Laboratory Standard Institute guidelines (2018). [online] Elérhető innen: clsi.org/. (Utolsó letöltés: 2018. 01. 11.)

Domínguez-Álvarez E., Gajdács M., Spengler G., Palop J.A., Marč M.A., Kie Kononowicz K., Amaral L., Molnár J., Jacob C., Handzlik J., és Sanmartín C. (2016). *Identification of selenocompounds with promising properties to reverse cancer multidrug resistance*. Bioorg Med Chem Lett, 26, pp.2821–4. [online]

Elérhető innen: sciencedirect.com/science/article/pii/S0960894X16304401?via%3Dihub (Utolsó letöltés: 2018. 10. 29.)

Guisbiers G., Wang Q., Khachatryan E., Mimun L.C., Mendoza-Cruz R., Larese-Casanova P., Webster T.J., és Nash K.L. (2016). *Inhibition of E. coli and S. aureus with selenium nanoparticles synthesized by pulsed laser ablation in deionized water*. Int J Nanomedicine, 11, pp.3731-6. [online] Elérhető innen: ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4982524/ (Utolsó letöltés: 2018. 10. 29.)

Moraes J.O., Cruz E.A., Souza E.G.F., Oliveira T.C.M., Alvarenga V.O., Peña W.E.L., Sant'Ana A.S., és Magnani M. (2018). *Predicting adhesion and biofilm formation boundaries on stainless steel surfaces by five Salmonella enterica strains belonging to different serovars as a function of pH, temperature and NaCl concentration*. Int J Food Microbiol, 281, pp.90–100. [online] Elérhető innen: sciencedirect.com/science/article/pii/S0168160518302459?via%3Dihub. (Utolsó letöltés: 2018. 10. 29.)

Piddock L.J. (2006). *Clinically relevant chromosomally encoded multidrug resistance efflux pumps in bacteria*. Clin Microbiol Rev, 19(2), pp.382–402. [online] Elérhető innen: cmr.asm.org/content/19/2/382.long (Utolsó letöltés: 2018. 10. 29.)

Singh S., Kalia N.P., Joshi P., Kumar A., Sharma P.R., Kumar A., Bharate S.B., és Khan I.A. (2017). *Boeravinone B, a novel dual inhibitor of NorA bacterial efflux pump of Staphylococcus aureus and human p-glycoprotein, reduces the biofilm formation and intracellular invasion of bacteria*. Front Microbiol. 8(1868) [online] Elérhető innen: ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5632727/ (Utolsó letöltés: 2018. 10. 29.)

Smith H.E., Blair J.M. (2014). *Redundancy in the periplasmic adaptor proteins AcrA and AcrE provides resilience and an ability to export substrates of multidrug efflux*. J Antimicrob Chemother, Volume 69 (4), pp.982–7. [online] Elérhető innen: academic.oup.com/jac/article/69/4/982/706081 (Utolsó letöltés: 2018. 10. 29.)

Sonkusre P., Singh C.S. (2015) *Biogenic selenium nanoparticles inhibit Staphylococcus aureus adherence on different surfaces*. Colloids Surf B Biointerfaces, 136, pp.1051–7. [online] Elérhető innen: sciencedirect.com/science/article/pii/S0927776515302812?via%3Dihub (Utolsó letöltés: 2018. 10. 29.)

VERSENGŐ KOLLEKTIVISTÁK

A versengés jelenségének összehasonlítása individualista és kollektivista kultúrákban

Kívés Blanka

Károli Gáspár Református Egyetem ◊ Bölcsészettudományi Kar, Pszichológia alapképzés

DÉL-KOREA, részképzés

A versengés egy olyan tulajdonsága a társas lényeknek, ami évmilliók óta a természetes szelekciót és a fejlődést szolgálja. Az ember – mint társadalmilag legfejlettebb faj – különösen érdekes a versengés szempontjából, hiszen viselkedése nemcsak ösztönei, de kulturális, társadalmi és jogi normák által is szabályozott.

Az egyes emberi közösségek az individualizmus és kollektívizmus dimenziójában mozognak, a csoporttagokhoz és önmagukhoz való viszonyulásuk alapján. Ez a jellemző igen különböző életstílust eredményez minden társadalomban, és a versengés is másképp jelenik meg a csoport függősége-függetlensége alapján.

E kétféle közösség versengési mintáit bemutató és összehasonlító, jelen szakirodalmi kutatást Dél-Koreában, tanácsadói pszichológia szakon töltött szemeszterem során szerzett tapasztalataim inspirálták, melyet hazai egyetemi szociálpszichológia rész-műhelymunkámként írtam.

A TÁRSAS FÜGGŐSÉG ÉS FÜGGETLENSÉG

Viselkedésünk egyik kulcsfontosságú meghatározója, hogy milyen kultúrában nevelkedtünk, illetve milyenben élünk jelenleg. Az egyes helyzetekre adott válaszaink nem csupán a személyiségünktől függenek, hanem a környezetünk által elfogadott normák, szabályok és elvek mutatnak irányt, hogy mi az, amit tennünk szabad és kell. Azonban Keesing (1974) szerint a kultúra nem egy implicit teóriát, kész „viselkedésreceptet” ad, hanem megmutatja elfogadott széles viselkedésmintázatát, a fő irányvonalakat. Ennek következtében az egyének nem osztanak tökéletesen egyező elméletet a kulturális kódokkal kapcsolatban.

Ezeket a viselkedésmintázatokat a szocializációs folyamat során tanuljuk meg, amelyet Bandura (1976) a szociális tanulás elméletében fejtett ki.

Az egyes társadalmakat megkülönböztethetjük az alapján, hogy milyen a kultúrában az individualizmus és a kollektívizmus aránya. Minden kultúrában jelen van a két típus, ám jellemzően az egyik dominál, így tehető egy adott csoport kollektív vagy individualista kategóriá-

ba (Gudykunts–Ting-Toomey, 1988; idézi Gudykunts–mtsai, 1996).

Az individualista kultúra tagjai olyan értékeket sajátítanak el társadalmi beilleszkedésük során, mint a függetlenség, teljesítmény és eredmények, illetve magukat önálló egyénként kezelik a csoporton belül. Ezzel szemben a kollektivista kultúra a harmónia és szolidaritás értékeit hangsúlyozza tanításaiban; a társadalom tagjai másokkal szoros összefüggésben álló személyként tekintenek magukra, akik elsősorban csoportalkotók, mintsem egyének (Gudykunts és mtsai, 1996).

Individualizmus

Az euro-amerikai területeken főként a függetlenségi kulturális modell érvényesül, amelyben az egyén fő jellegzetessége, hogy önálló, másoktól elhatárolt, összefüggő és állandó entitás, gondolatait és céljait egyéni sikereinek érdekében maga alakítja, valamint a csoportnyomásra inkább akadályozó, mintsem serkentő vagy éppen iránymutató tényezőként tekint (Fiske–Kitayama–Markus–Nisbett, 2006).

Kollektívizmus

A kollektivista „mi kultúrában” az emberek születésüktől kezdve egy olyan csoporthoz tartoznak, amelynek tagjai szorosan összetartoznak, és egymástól kölcsönösen függenek. A csoport iránti lojalitás az egyik legfontosabb dolog az egyén számára, hiszen ez biztosít számára védelmet. A kollektívizmus neveltjei kerülnek a nyílt konfliktusok; a harmónia, a csoport békéje és fejlődése sokszor a személyes célok elé helyeződik, illetve a személy egy kapcsolatokkal rendelkező, elkötelezett és képlékeny én, aki elsősorban csoporttagként definiálja magát, mint önálló egyénként. A kollektivista normák, szabályok mindenki számára megmutatják a helyes és elfogadott viselkedésmódokat, amellyel az egyén nem zárja ki magát a szoros kapcsolatrendszerből, hanem építő és hasznos tagja lehet a csoportnak (Fiske–mtsai, 2006).

LEKÜZDHETELLEN VERSENGÉS

A versengés fontos dinamikai tényezője az interperszonális kapcsolatoknak és a csoportközi viszonyoknak, ám fontos kérdés vele kapcsolatban, hogy ez vajon egy veszélyes ösztön, amelyet célszerű elfojtani a közösségekben, vagy pedig a túlélést és a sikert biztosító hajtóerő.

Fülöp megfogalmazásában a versengés egy „olyan belső késztetésből és/vagy külső környezeti követelményből származó interakciós folyamat, amelynek során két vagy több személy, illetve két vagy több csoport valamilyen, számára jelentőséggel bíró cél elnyerésén adott területen elsőbbségre igyekszik szert tenni” (Fülöp, 2007, p.232).

A versengés színteret ad belső értékeink másokkal való összehasonlítására és társadalmi felbecsülésére, amely alapján megkeresjük, megkapjuk a csoporton belüli helyünket. A társakkal való versengésnek az énértékelésen kívül motivációs, én- és csoportfejlődést elősegítő szerepe is van (Fülöp, 2007).

A versenyhelyzet különböző hatással lehet az eredményekre. A konstruktív és destruktív hatások a cél fontosságától, a személy és riválisainak állapotától, helyzetétől, a cél eléréséhez rendelkezésre álló időtől, illetve az elérésére látott esélytől is függenek. A kooperáció és a versengés együttesével érhető el a feladatmegoldások legnagyobb élvezete, és legjobb teljesítménye is (Tauer–Harackiewicz, 2004).

A versengés szociális készségként is értelmezhető, az együttműködők egyenletesen mozognak a társas helyzetekben, míg a versengők pedig inkább változtatnak magatartásukon; stratégiát váltanak. Tehát a versengők képesek az együttműködést mint stratégiát alkalmazni, ám az együttműködők számára sokkal nehezebb a versengésbe belemenni (Fülöp, 2010).

Minden munkakörnyezetben az lenne az ideális cél, hogy a vezetők optimális és egészséges versengést teremtsenek. Fialat korunktól kezdve különféle csoportokba kerülve nevel-

kedünk: az iskolában, a munkahelyeken; ahol a helyzettől függően mind a csoporton belüli, mind a csoportok közötti versengés ösztönző lehet (Furnham, 2015).

Deutsch (1949) azt állította, hogy a versengés és az együttműködés az egymást kölcsönösen kizáró célokról szól. Ebből kiindulva a versengéskutatás területén sokáig elfogadott volt, hogy az individualista társadalmak versengők, míg a kollektivisták nem. Ez az állítás az individualizmus és a kollektivismus egyéb jellemzői alapján tételeződött fel – helytelenül.

Green és munkatársai (2005) húsz országot átfogó kutatásukban azt találták, hogy a versengés az individualizmussal és a kollektivismussal is összekapcsolható. A vizsgálatok alapján négy kategóriába tudták sorolni a résztvevőket, mivel mind az önmagukra támaszkodó, mind a kölcsönösen függő csoportoknál megjelent a versengés és a versengés hiánya is. **Így például a szegény országokból származó, önmagukra támaszkodó (tehát individualista felfogású) résztvevőknél ugyanúgy jelen volt a versengés, mint a szintén rossz anyagi helyzetű latin-amerikai országok másoktól kölcsönösen függő (kollektivisták) képviselőinél. A kollektivisták kultúrákban megjelenő versengést azzal magyarázták, hogy annak társadalmi és kollektív érdekeltisége is lehet az egyéni motiváció mellett (Yu–Yang, 1994, idézi Green–mtsai., 2005).**

VERSENGÉS NYUGATON

A „nyugat” alatt általánosan az európai és észak-amerikai mintát értjük. Ezek tipikusan individualista társadalmak, ahol az egyéni célok elérése bőven a csoportérdek elé kerülnek, bár ez nem jelent feltétlenül önzőséget és agresszivitást.

A kapitalizmus a vagyon, profit és értékek egyéni felhalmozására ösztönzi az embereket, ahol többnyire nem lehet számítani a cso-

porttársakra, hanem egyedül kell a túléléshez és a kellemes élethez szükséges erőforrásokat begyűjteni. Az individualizmusban a diploma és a jobb állás megszerzése egyéni cél és döntés, amelynek eléréséhez az egyén belső, intrinzik motivációjára van szükség.

Fülöp (2008) magyar, amerikai és japán mintán hasonlította össze a versengés társadalmi megítélését, amely során kiderült, hogy a magyarok sokkal negatívabbnak élik meg a versengés intenzív jelenlétét a munka és gazdaság világában, miközben ennek a valós mértéke jóval a keleti vagy az amerikai piacon tapasztalhatóé alatt van. Európában a versengést sokszor a korrupcióval, csalással és hazudozással sorolják egy negatív kategóriába, így a kutatás során is inkább pejoratívan értelmezték a résztvevők.

Magyarországon még ma sem tudott kialakulni a nyugati piacgazdaság, és a gazdasági versenyt ugyanolyan negatívan ítélik meg az emberek, mint az oktatásbeli és a politikai. Az az általános nézet, hogy ma, hazánkban tisztességes ember nem lehet sikeres; csakis valamilyen csalással, korrupcióval, tisztességtelen előnnyel érhet mások elé (Fülöp, 2015).

Ez némileg igaz az Egyesült Államokra is, ám ott az üzleti versengésnek pozitívabb a megítélése. Az USA-ban úgy tekintenek a sikeres emberre, hogy az nem mások kárára, vagy mások elnyomásával érte el eredményeit, csak egyszerűen győzött. Magyarországon egy ember sikere mindenki más kudarcával asszociálódott (Fülöp, 2009).

Egy összehasonlító vizsgálatban kiderült, hogy a kollektivisták és individualista csoporttagok versengése főként a munkatapasztalattól függ. Leibbrandt, Gneezy és List (2013) brazil halász közösségek versengési hajlamát vizsgálták. Kimutatták, hogy az individualista közösség tagjai versengőbbek, mint a kollektivisták. Ez azonban a halászással eltöltött évekkal állt szoros összefüggésben; a kevés munkatapasztalattal rendelkezőknél nem nagyon számított, melyik közösségből

jöttek: azonos szinten versengtek. **A munkával eltöltött évek számának növekedésével azonban az individualisták versengési száma egyenes arányban nőtt, míg a kollektivistáknál egyértelműen csökkent (Leibbrandt–mtsai., 2013).**

VERSENGÉS KELETEN

Dél-Korea és Japán a legjobb példái azon kollektivisták országoknak, ahol a társadalmi és gazdasági versengés is nagyfokú.

Japán a II. világháború után mérhetetlen mennyiségű anyagi és szellemi értéket veszített, és csak úgy tudott talpra állni, hogy minden ember közös erővel küzdött érte. A koreai háború (1950–1953) gyakorlatilag romokba döntötte a félsziget déli felét, a dél-koreaiak a semmiből építették fel gazdaságukat, amelyet főként a vas- és acélgyártásukra alapoztak újra. Korea nagyon erős versengésének köszönheti, hogy nagyjából 30 év leforgása alatt Ázsia egyik legszegényebb országából a világ egyik vezető gazdaságává nőtte ki magát („History of POSCO”, 2017; Stedman–Cunico, 2007). 1960-tól kezdve évi 8%-os gazdasági növekedésével Dél-Korea a világ leggyorsabban fejlődő gazdaságának mondhatta magát (Lee, 1996). A technológiai és tudományos infrastruktúra területein kiemelkedő a teljesítményük, valamint a többi gazdasággal való versengésük.

Mindkét állam esetében az ország túlélése polgárai minden odaadásának és végtelen áldozatának eredménye, ami nemcsak megmentette, de rövid időn belül gazdasági nagyhatalommá is tette a két keleti országot.

A koreai társadalmat, az elfogadott és követendő normákat alapvetően a konfucianuszi tanok formálták, melyek egészen a Choson dinasztia 1300-as évek végén kezdődő uralmáig a gyökereinek. A birodalmi hierarchia és a szabályok olyan erősek voltak, és olyan sok nemzedéken – több mint 500 éven – át nevelték a koreai embereket a kollektivisták életmód-

ra, a tiszteletre és az országért való áldozatkésziségre, hogy ezeket szinte lehetetlen lenne kitörölni a nemzetből (Im–Campbell–Cha, 2013).

Lee (1996) szerint a koreai kormány nagyon támogatja, hogy „beérjék” az individualista kapitalista gazdaságok technológiai fejlettségét, újfajta gondolkodási- és munkamódjukat. A *The Chosun Ilbo* nevű koreai újság így fogalmazott ezzel kapcsolatban: „Mint ipari ország, mindig hátrányban voltunk – az informatikai társadalomban mi fogunk vezetni!” (Lee, 1996).

A mai Korea világ- és társadalmi nézeteit a konfucianizmuson kívül a buddhizmus és a kereszténység is befolyásolja. A kereszténység az egyént helyezi középpontba, a nyugati szemlélet az egyenlőséget, egyéniséget, versenyt és a kreativitást hangsúlyozza, melyek mind súlyos ellentétben állnak a konfucianuszi „mi” tudattal és a szervezett kapcsolatok harmóniájával. Az állami vezetés nagyon is támogatja a szemléleti változást, hiszen a gazdaság szempontjából szükséges, hogy az embereket ne csak az egymás és a nemzet iránti hűség, hanem az egyéni érdek is motiválja (Latchem–Aoki–Ozku, 2008).

Japánban egy központosított szervezet, a Nippon Keidanren (Japan Business Federation) szabályozza a japán piacot, azáltal, hogy a rivális vállalatok között olyan megegyezéseket és változtatásokat javasol, amelyek segítségével a versengés megmarad, de nem szorol ki egyik sem a piacról (Dimitriadis, 2007). A japán felfogás a vállalatok közötti együttműködő versenyt tartja a fejlődés helyes és elfogadható útjának, szemben az agresszívabb európai vagy amerikai gondolkodással, ahol a riválisok elpusztítása sokkal inkább cél, mint azok segítése (Fülöp, 2015).

A kollektivisták társadalmak rendszerint igen erős hierarchikus felépítéssel rendelkeznek, melyben a magasabb rangba kerülést a jobb diploma, majd jó pozíciójú állás segítségével lehet elérni. A tanulást azonban nemcsak az önértékelés hajtja, hanem az az erős társadalmi nyomás is, ami a koreai diákok több mint 80%-át egyetemre „kényszeríti” (Oh, 2015).

Koreában iszonyatos a versengés az iskolákban, sőt, a középiskolás tanárok és az egyetemi professzorok is érdemeik alapján kapják a fizetésüket, amit nyilván diákjaik sikerességével lehet „pontosan” mérni (Im–mtsai., 2013).

A koreai és japán diákok egész iskolás (middle school és high school) éveik alatt az egyetemi bekerülésért tanulnak, mivel a jövőbeli állásinterjúk kimenetele akár a diplomán szereplő, nagyobb presztízzsel rendelkező egyetem nevén is múlhat. A kormány tisztában van az egyetemre bekerülő diákok kiválasztási módjának decentralizált és versenyztető szerkezetével, mégsem tesz semmit –továbbra is fenntartva így a koreai oktatási rendszer szigorú és hierarchikus voltát (Kim–Lee, 2006).

A koreai és a japán oktatás világviszonylatban kiváló eredményeket ér el, de a két ország vezetősége még magasabbra kíván törni a tudományok területén. Így például nemrég e-learning reformokat vezettek be a még hatékonyabb – és melleleg még személytelenebb – tanulás érdekében (Latchem–mtsai., 2008).

KRITIKA

Külföldi tanulmányutam során volt szerencsém megtapasztalni a kollektivistá, mélyen vallásos koreai közösségben való életmódot; amelyben a szabálykövetés, az egymás segítése és a csoporttagként való gondolkodás valóban úgy van jelen, mint azt a sokéves kutatások és szakemberek már leírták. Azonban a szakirodalom nem beszél arról, hogy milyen mértékű ez a versengés.

A kint töltött szemeszter alatt egy kulturális oktatói program önkénteseként rengeteg általános- és középiskolába jutottam el, illetve mivel magam is egyetemre jártam, saját bőrömön tapasztalhattam meg mindazt, ami a cikkben elhangzik. Mivel Korea a történelmi konfliktusok ellenére szoros viszonyban áll Japánnal, számos,

a szigetországból származó, Koreában tanuló ismerősöm is lett, akik szívesen meséltek a japán oktatási rendszerről – további adalékot adva ezzel a témában való irodalmi kutatásomhoz.

Koreában és Japánban egészen fiatalon szembesülnek az emberek a rajtuk lévő hatalmas – a család és a társadalom felől érkező – nyomással, hogy minél jobban sikerüljön a felvételi vizsgájuk, minél jobb egyetemre juszanak be, majd minél magasabb státuszú állásuk legyen. Annak érdekében, hogy a „fontos” tárgyakra több idő jusson, a koreai kerettantervből kivették az olyan „feleslegesnek bizonyuló” tárgyakat, mint a testnevelés, művészetek: zene és rajz. Az iskolásoknak gyakorlatilag semmiféle szociális élete nincs az iskolán kívül, és ott is csak tanulnak. Ennek következtében nem alakítanak ki mély barátságokat.

A hatalmas iskolai versengés miatt egyébként is inkább riválisok az osztálytársak, mint barátok vagy lelki támaszai egymásnak, hiszen a legtöbb helyen relatív osztályzás alapján értékelik a tanulókat, Japánban pedig hatalmas táblákon függesztik ki a vizsgaeredmények sorrendjét az iskolai aulákban.

A versengés a munkaerőpiacon és a párhuzamosan is folytatódik, és mivel tanulmányi eredményekben nem sok különbség van az emberek között, a megjelenés lesz a következő csatatér. Koreában és Japánban is kiemelkedően fontos a külső, a saját sztenderdjeik szerinti szépség, így a jobb esélyek iránti vágy és a kollektivistá nevelés óriási plasztikai sebészeti kultúrát eredményezett mindkét országban.

A kollektívizmus alapdefiníciója szerint az egyénnek kevésbé magára kellene fókuszálnia, s inkább a csoport érdekeit, előnyeit kellene cselekvései központjába helyezni, de a huszonegyedik század, a nyugati befolyás és a mindennapi életben halványuló keleti tanok igencsak megváltoztatták a mai, valóban élő kollektívizmust.

ÖSSZEFOGLALÁS

A versengés az emberi társadalmak mindegyikében, az élet szinte minden területén megjelenő jelenség, ami a társakkal való versenyt, a valamilyen célért való küzdelmet és törekvést jelenti. Ennek mértéke sok tényezőtől függ, többek között más a versengés az individualista, egyénközpontú társadalmakban; és más a kollektivistá, csoportközpontúakban.

Bár a szakirodalom sokáig agresszív-versengő individualizmusról és békés, csoportban dolgozó kollektívizmusról beszéltek, a huszadik század háborúi által megtépzott kelet-ázsiai nemzetek nem a nyugodtságukról tettek tanúbizonyságot, amikor hihetetlen sebességgel építették újra országaikat. Gazdaságuk az egymást segítő belső versengésük révén emelkedett fel, ám a ma folyó óriási és túl fiatal korban kezdődő versenyztetés már nem bizonyul egyértelműen jó irányúnak. A gazdasági fejlődés helyett a fiatal nemzedékek mentális egészségének védelme kellene, hogy az állam céljai közt szerepeljen; de erre, a jelenlegi helyzetet elnézve, még várni kell.

Irodalomjegyzék

- Bandura, A. (1976). Szociális tanulás utánzás útján. In: Pataki F. (szerk.) *Pedagógiai szociálpszichológia*. Budapest: Gondolat, pp.84–122.
- Deutsch, M. (1949). *A Theory of Co-operation and Competition*. Human Relations, 2(2), pp.129–52.
- Dimitriadis, D. (2007). *Opinion of the European Economic and Social Committee on EU-Japan Relations: The role of Civil Society*. Official Journal of the European Union, 97, pp.34–8.
- Fiske, S., Kitayama, S., Markus, H., és Nisbett, R. E. (2006). A szociálpszichológia kulturális mátrixa. In: Lan Anh, N. L., Fülöp M. (szerk.) *Kultúra és pszichológia*. Budapest: Osiris Kiadó, pp.165–203.
- Furnham, A. (2015). *The Psychology of Competitiveness*. [online] Elérhető innen: psychologytoday.com/blog/sideways-view/201510/

the-psychology-competitiveness. (Utolsó letöltés: 2017. 11. 20.)

- Fülöp M. (2007). A sokarcú versengés. In: Czigler I., Oláh A. (szerk.) *Találkozás a pszichológiával*. Budapest: Osiris Kiadó, pp.228–58.
- Fülöp M. (2008). Verseny a társadalomban – verseny az iskolában. In: Benedek A., Hungler D. (szerk.) *VII. Nevelésügyi Kongresszus. Az oktatás közügy*. Budapest: Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, pp.51–74.
- Fülöp M. (2009). *Korrupció és versengés*. [online] Elérhető innen: mek.oszk.hu/07900/07999/pdf/fulop_marta.pdf (Utolsó letöltés: 2019. 2. 8.)
- Fülöp M. (2010, november). *A versengés különböző mintázatai: együttműködő versengés*. Konferencia előadás: Magyar Tudomány Napja – Együttműködés és/ vagy versengés, Budapest. [YouTube videó]. Elérhető innen: youtube.com/watch?v=DY8l9rgqQ5Q
- Fülöp M. (2015). *Nem tudunk tisztességesen versenyezni*. [online]. (Utolsó frissítés: 2015.12.26. 09:00). Elérhető innen: uzletresz.hu/vallalkozas/20151218-versenges-kultura-szabalykovetes-elleneseg-versenges-piac-cegek-gazdasag.html (Utolsó letöltés: 2019. 02. 08.)
- Green, E. G. T.; Deschamps, J.-C.; Páez, D. (2005). *Variation of Individualism and Collectivism within and between 20 Countries*. Journal of Cross-Cultural Psychology, 36(3), 321–39. [online] Elérhető innen: doi.org/10.1177/00220220104273654
- Gudykunts, W. B., Matsumoto, Y., Ting-Toomey, S., Nishida, T., Kim, K., és Heyman, S. (1996). *The Influence of Cultural Individualism-Collectivism, Self Construals, and Individual Values on Communication Styles Across Cultures*. Human Communication Research, 22(4), pp.510–3.
- Gudykunts, W. B., Ting-Toomey, S. (1988). *Culture and interpersonal communication*. Newbury Park, CA: Sage.
- History of POSCO – Tour for Interantional students of Handong. (2017). [Kiállítás]. POSCO, Pohang-si, Dél-Korea. 2017. 9. 13.
- Im, T., Campbell, J. W., Cha, S. (2013). *Revisiting Confucian Bureaucracy? Roots of the Korean Governemets’s Culture and Competitiveness*. Public Administartion and Development, 33, pp.286–96.

Keesing, R. (1974). *Theories of culture*. Annual Review of Anthropology, 3, pp.73–97.

Kim, S., Lee, J.-H. (2006). *Changing facets of Korean higher education: market competition and the role of the state*. Higher Education, 52, pp.557–87.

Latchem, C., Jung, I., Aoki, K., Ozkul, A. E. (2008). *The tortoise and the hare enigma in e-transformation in Japanese and Korean higher education*. British Journal of Educational Technology, 39(4), pp.610–30.

Lee, J. K. (1996). *Economic Growth and Human Development in the Republic of Korea, 1945-1992*. Occasional Paper 24. New York: UNDP. [online]. Elérhető innen: hdr.undp.org/sites/default/files/jong-wha_lee.pdf

Leibbrandt, A., Gneezy, U., List, J. A. (2013). *Rise and fall of competitiveness in individualistic and collectivistic societies*. PNAS, 110(23), pp.9305–8.

Oh, Y. (2015). *Beautiful Seoul*, CBS This Morning. [YouTube videó]. Elérhető innen: [youtube.com/watch?v=ZSAoETxubSI](https://www.youtube.com/watch?v=ZSAoETxubSI) (Utolsó megtekintés: 2019. 02. 08.)

Stedman, L., Cunico, J. B. (2007, december). *Competitiveness: Korea's Latest Economic Challenge*. [online]. Elérhető innen: keia.org/sites/default/files/publications/december%2007.pdf (Utolsó letöltés: 2019. 02. 08.)

Tauer, J., Harackiewicz, J. (2004). *The Effects of Cooperation and Competition on Intrinsic Motivation and Performance*. Journal of personality and social psychology, 86, 849–61. Elérhető innen: doi.org/10.1037/0022-3514.86.6.849

Yu, A.-B., Yang, K.-S. (1994). The nature of achievement motivation in collectivist societies. In: Kim U., Triandis, H. C., Kagitçibasi, C., Choi, S.-C., és Yoon, G. (szerk.) *Individualism and collectivism. Theory, method, and applications*. Thousand Oaks, CA: Sage, pp.239–50.

AZ EVIDENCIALITÁS UDVARIASSÁGI STRATÉGIÁKÉNT TÖRTÉNŐ HASZNÁLATA AZ UDMURTBAN

Németh Zoltán

Szegedi Tudományegyetem ♦ Bölcsészettudományi Kar, Uráli nyelvészet doktori képzés
OROSZORSZÁG, rövid tanulmányút

szerzőtárs: Kubitsch Rebeka

A tanulmány célja megállapítani, hogy van-e különbség az udmurt evidencialitás udvariassági stratégiaként történő használatában a nyelv déli és északi dialektusát beszélő egyetemi hallgatók körében. Ezt udmurt nyelvű, bocsánatkéréses szituációban adott válaszok segítségével vizsgáljuk, mivel így nem csupán az igencsak kisszámú udmurt udvariassággal kapcsolatos tanulmányok számát bővíthetjük, de az evidencialitás és az udvariasság kapcsolatát vizsgáló kutatásokat is segíthetjük további adatokkal. Hipotézisünk, hogy a déli dialektust beszélő hallgatók körében sokkal inkább elterjedt lesz ennek a grammatikai elemnek a használata, mivel az északi dialektust beszélők nyelvhasználatára sokkal inkább az orosz nyelv van hatással (amely nem rendelkezik grammatikai evidencialitással), a délükére ezzel szemben a tatár nyelv (amely rendelkezik grammatikai evidencialitással).

1. AZ EVIDENCIALITÁS KATEGÓRIÁJA

Az evidencialitás az információ forrásának és típusának nyelvi jelölője (Aikhenvald, 2004, p.3). Valamilyen módon minden nyelv képes utalni az információ forrására, de nem minden nyelvben található egy olyan grammatikalizálódott elem, melynek elsődleges funkciója az információforrás kódolása. Azok a nyelvek, amelyekben található ilyen grammatikalizálódott elemek, eltérő képet mutatnak annak tekintetében, hogy mennyire komplex evidenciális rendszerrel bírnak, hogy hányféle információforrást különböztetnek meg a jelölésben, illetve, hogy ez a jelölés milyen mértékben kötelező. Közös vonás azonban, hogy ezekben a nyelvekben az evidencialitás jellemzően az ige ragozási paradigmájának részét képezi.

Az evidencialitás által kifejezett lehetséges információforrásokat a vonatkozó irodalom többféle módon csoportosítja (vö. Willett, 1988; Aikhenvald, 2004; Plungian, 2010). A legáltalánosabb felosztás direkt és indirekt információforrást különít el (Willett, 1988). Jelen tanulmányban az információforrások (másként:

az evidencialitás szemantikai paramétereit) ismertetéséhez Aikhenvald tipológiáját (2004) vesszük alapul. Eszerint a legközvetlenebb információforrás a vizuális érzékelés, valamint számos nyelvben közvetlen információforrásnak tekintik a nem vizuális érzékelést is (hallás, szaglás, tapintás). Közvetett információforrás a cselekvés eredménye alapján való következtetés (másként: inferenciális), a valamilyen előtudáshoz, logikai következtetéshez köthető feltételezés, illetve az értesülés (hallomás, direkt idézés; másként: reportatív és kvotatív) (Aikhenvald 2004, p.9). Tipikus a világ nyelveiben, hogy a közvetlen információforrások formailag és funkcionálisan kevésbé jelöltek, mint a közvetettek (Aikhenvald, 2004, p.73).

A fent bemutatott szemantikai paraméterek az egyes evidenciális rendszerekben különféle módokon csoportosulnak. Komplexebb rendszerekben a legtöbb paraméter külön grammatikai elemmel jelölt, míg egy kevésbé összetett rendszerben több információforrás ugyanazal a jelölővel fejeződik ki, pl. egyetlen elem kódolja az összes közvetett információforrást (Aikhenvald, 2004, p.23).

A kutatók az evidencialitást elsősorban areális jelenségként tartják számon, mely könnyen terjed az egyes nyelvek között (Aikhenvald–Dixon, 1998, p.244). Területi eloszlását illetően az észak-amerikai és Amazonas vidéki őshonos nyelvekre jellemző, illetve a Balkántól a Kaukázuson és Közép-Ázsián átívelő, Szibériáig húzódó úgynevezett evidenciális övben található nyelvekre (Aikhenvald, 2004, p.303).

2. AZ EVIDENCIÁLISOK EGYÉB JELENTÉS-ÁRNYALATAI

Az evidencialitás jelölői sok rendszerben egyéb jelentéseket is felvehetnek az információforrásra történő utaláson kívül. Ezek a többletjelentések gyakran csak bizonyos grammatikai környezetben jelennek meg, például bizonyos ígmódban, mondat típusban vagy személyben.

Az evidenciálisok lehetséges jelentésárnyalatai közül csak a legjellemzőbbek kerülnek most rövid ismertetésre: az episztemikusság, a mirativitás, a kontrollálatlanság és az udvariasság.

Gyakori, hogy az evidenciális jelölők episztemikus tartalommal bírnak. Az episztemikusság azt fejezi ki, hogy a beszélő mennyire tartja valószínűnek saját állítása igaz voltát (de Haan, 1999, p.92). Ennélfogva az indirekt információforrás jelölői számos rendszerben bizonytalanságot fejezhetnek ki az állítás valóságtartalmával kapcsolatban, míg a direkt információforrás jelölői épp ellenkezőleg, az állítás megbízhatóságát hangsúlyozhatják.

Az evidencialitás továbbá szemantikai és paradigmatis kapcsolatokban áll a mirativitással (DeLancey, 2001, p.370), amely az információ újdonságértékének, meglepő mivoltának nyelvtani jelölése (DeLancey, 1997). Számos nyelvben valamely evidenciális jelölő miratív jelentésárnyalatot is kifejez (Aikhenvald, 2004, p.207).

Azokban a nyelvekben, amelyekben lehetséges első személyű indirekt evidenciális alakok képzése, gyakran valamilyen többlettartalmat fejeznek ki, vagy nem is utalnak egyáltalán az információ forrására (Aikhenvald 2004, p.219). Az ilyen alakok gyakran mirativitást fejeznek ki, illetve a cselekvés akaratlagos vagy akaratlan mivoltára utalnak. A direkt információforrást kifejező elemek első személyben utalhatnak a cselekvés szándékosságára, tudatos végrehajtására (Aikhenvald 2004, p.377), míg az indirekt evidenciálisok jelölhetik, hogy a beszélő akaratlanul, kontrollálatlanul cselekedett (Curnow, 2003 p.39). Továbbá az első személyű indirekt evidenciálisok használata pragmatikai szempontból is eltérhet a harmadik személyű evidenciálisok használatától (Curnow, 2002, p.191), például udvariassági stratégiaként szolgálhatnak. Szintén az udvariassághoz köthetők az indirekt evidenciálisok a kérdő és felszólító mondatokban (Aikhenvald, 2015).

3. AZ UDMURT NYELV

Az udmurt nyelv az uráli nyelvcsalád permi ágába tartozik, legközelebbi rokona a komi. A 2010-es népszámlálás alapján (Ethnologue) az udmurtok száma 550 000-re tehető, azonban közülük csak 340 000-en beszélnek a nyelvet. Ezen beszélők legnagyobb része az Orosz Föderáció részét képező Udmurt Köztársaságban él, de jelentős a számuk a kirovi és a permi területen is, valamint Baskíriában, Tatársztánban és Mariföldön is. Az udmurtok saját köztársaságukon belül is a kisebbség részét képezik, a lakosságnak a 28%-át alkotják, szemben az oroszok 62,2%-ával.

A beszélőkre jellemző a kétnyelvűség (udmurt-orosz), de a déli területeken találkozhatók háromnyelvű beszélőkkel is (udmurt-orosz-tatár). Bár az udmurt és az orosz is hivatalos nyelvnek számít a területen, jellemző, hogy a közigazgatásban az orosz nyelv használata dominál (Winkler, 2001, p.5). Az EGIDS skálán, amely a nyelvek veszélyeztetettségi szintjét mutatja, az udmurt a fejlődő nyelvek közé tartozik, azaz a nyelvet a beszélők rendszeresen használják, rendelkezik irodalmi vagy sztenderd változattal, de az nem igazán elterjedt (Ethnologue).

Végezetül fontos megemlíteni, hogy a nyelv a Volga-Káma nyelvcsalád tagja, a mari, a csuvas, a tatár, a baskír, valamint a periférián elhelyezkedő erza, moksa és komi nyelvekkel (Helinski, 2003, p.159).

4. AZ UDMURT NYELV EVIDENCIALITÁSA

Az Aikhenvald-féle rendszerezés szerint az udmurt nyelv egy kettes evidenciális rendszerrel bír (Aikhenvald 2004, p.28). Az udmurt evidencialitás fuzionált az idő kategóriájával és csak múlt időben különül el. Rendszerében az első és nem első kézből származó információ jelölt önálló grammatikai elemmel (Skribnik–Kehayov, 2018, p.539). Így – a kis evidenciális

rendszerekre jellemzően – egyetlen jelölő több szemantikai paramétert fed le (Aikhenvald, 2004). Az udmurtban az evidenciális rendszer kialakulása minden bizonnyal a környező törökségi nyelvek (csuvas, tatár, baskír) hatására alakult ki (Kozmács, 2008, p.172).

Az első kézből származó információt kifejező evidenciálisra a szakirodalom általában első múltként, míg a nem első kézből származó információt kifejező evidenciálisra második múltként szokott hivatkozni. Az első múlt használatos, ha az információ vizuális úton szerzett, illetve abban az esetben is, ha hiteles ismeretről van szó. A második múlt lefedi a következtetés, feltételezés és az értesülés szemantikai paraméterét. Közvetlen idézés esetén általában nem a második múlt, hanem a kvotatív/modális pe partikula használt (Leinonen, 2000). A második múlt idő számos egyéb jelentésárnyalattal is bír, melyek elsődlegesen nem az információ forrásához köthetők. Narratív szövegekben a műfaj jellegzetességeként szerepel, kifejezhet mirativitást, kontrollálatlanságot, illetve udvariassági stratégiaként is megjelenhet. Az udmurt második múlt funkcióit különböző szempontból vizsgálták az elmúlt években a kutatók, többek között: Winkler (2001), Siegl (2004), Kubitsch (2018), Skribnik–Kehayov (2018). A fentebb ismertetett jellemzők a felsorolt kutatók legfontosabb megállapításait összegzik.

A következőkben példák segítségével egy rövid illusztrációt adunk az udmurt nyelv evidencialitásának legjellemzőbb, információforráshoz köthető szemantikai paramétereiről (direkt érzékelés, értesülés, következtetés).

Az (1) példa kontextusában egy nő a falujáról beszél, Bigiről. Arról mesél, hogy sok eseményt szerveztek ott az elmúlt évben. Az igeik első múltban állnak, mivel a beszélőnek közvetlen tudása van ezekről az eseményekről (a falu lakosa, és maga is szervezője a rendezvényeknek).

(1) Pavel-vahrushev.livejournal.com; 2014. 06. 24.
(utolsó letöltés: 2018. 06. 13.)

Noš ar kuspjn tros užrad -jos ortč -i -zi,
de év Pp sok esemény Pl történik 1Pst 3Pl

pęrtem tunsjko ááami-os vetl -i -zi.
sokféle érdekes ember Pl utazik 1Pst 3Pl

„De egy év alatt sok esemény történt, sokféle
érdemes ember utazott ide.”

A következő példa (2) a második múlt reportatív
használatát illusztrálja. Az igék második múlt-
ban állnak, mivel a beszélő értesülés révén tett
szert az ismeretre.

(2) vamentul.blogspot.ru; 2014. 03. 06.
(utolsó letöltés: 2018. 06. 14.)

Pereš čužaj -e
öreg nagyanya POSS.1SG

žuč gurt -jś vjl -em.
orosz falu ELA van 2PST.3SG

Bjz -em udmurt -jos dorj.
férjhez.megy 2PST.3SG udmurt PL PP

„Az öreg nagyanyám egy orosz faluból származott.
Udmurtokhoz ment feleségül.”

Az inferenciális használatot bemutató példá-
ban (3) a beszélő arról mesél, hogy a nagyapa
mire tanította meg a kisgyereket. Mivel a ta-
nítás folyamatát nem látták, csak annak ered-
ményét, az ige második múltban szerepel.

(3) vufflower.blogspot.ru; 2014. 12. 07.
(utolsó letöltés: 2018. 08. 15.)

Ažlo ik d'edo tjl
korábban Ptc nagyapa villany

vožmatjnj djšet-em.
mutatni tanít 2Pst.3Sg

„Korábban a nagypapa megtanította megmutatni
a villanyt.”

Ebben a fejezetben bemutattuk az udmurt
evi-dencialitás legfontosabb jellemzőit, és pél-

dákkal illusztráltunk néhány szemantikai pa-
ramétert. Az udmurt evidencialitás egyéb pa-
ramétereiről és funkcióiról bővebben ld. Siegl
(2004) és Kubitsch (2018) munkája.

5. UDVARIASSÁG ÉS BOCSÁNKÉRÉS

Az udvariassággal kapcsolatosan két fő elmélet
ismert. A Leech-i (1983) elmélet, amely a Grice-i
(1975) maximákon alapszik, valamint, az általam
is használt Brown és Levinson-i (1987) elmélet,
amely Goffman (1967) arculat elméletén alap-
szik. E szerint az elmélet szerint minden em-
bernek van egy pozitív és egy negatív arculata.
A negatív testesíti meg az iránti vágyát, hogy
autonóm módon cselekedjen, szabad akarata-
ból, a pozitív pedig azt, hogy mások pozitívan
értékeljék a cselekedetét. Udvariasságról abban
az esetben van szó, amikor megpróbáljuk a má-
sik fél arculatát minél kevésbé rombolni, akár a
sajátunk veszélyeztetése árán is. Mivel bocsá-
natkéréses szituációkról beszélünk, így minden-
képpen meg kell említeni Foley (1997) nevét is,
aki szerint az udvariasság egy olyan cselekvés,
amelynek célja, hogy mindkét fél megfelelően
elismertnek érezze magát. Ez a gondolat azért
bír nagy jelentőséggel, mivel a bocsánatkérés
Blum-Kulka és House (1989, p.20) szerint egy
olyan beszédaktus, ahol a beszélő célja az általa
megbontott harmónia helyreállítása. Tehát eb-
ben az esetben a beszélő a saját pozitív arcula-
tát védi, és nem a hallgatóét.

6. AZ ADATGYŰJTÉS

Az adatgyűjtésre 2017 októberében került sor
Németh Zoltán Campus Mundis tanulmány-
útja alatt, melyet az Udmurt Állami Egyete-
men töltött. A tanulmányút fő célja az volt,
hogy a PhD-kutatásához (udvariasságkutatás)
gyűjtsön adatokat CCSARP kérdőívek segítsé-
gével, melyeknek első használata Blum-Kulka
(1982) nevéhez köthető. Bár az udvariasság-

kutatás jelenleg felkapott témának számít,
azonban ilyen jellegű kutatásokat nem
végeztek az oroszországi kisebb finnugor
nyelvek esetében. A kutatáshoz Szili (2013)
magyar egyetemi hallgatókon végzett hason-
ló kutatásához használt kérdőívének udmurt
nyelvű fordítását használtuk, amit a Szegedi
Tudományegyetem Finnugor Nyelvtudományi
Tanszékének udmurt lektora ellenőrzött, aki
udmurt anyanyelvi beszélő, és magyarul is ki-
válóan tud. A Szili által használt kérdőív azon-
ban átesett pár módosításon. Ezeknek egy ré-
szére lokalizációs okokból volt szükség, hiszen
nem biztos, hogy egy magyar diák számára
ismerős szituáció egy udmurt diák számára is
az. Továbbá sor került olyan változtatásokra
is, amelyekre azért volt szükség, mert az ere-
deti kérdőív olyan utasításokat tartalmazott,
amelyek befolyásolhatják a kapott választ (pl.
Adj negatív választ!), így ezek eltávolításra
kerültek. Jelen tanulmányban a harmad- és
negyedéves BA szakos hallgatók bocsánat-
kéréses szituációkban adott válaszai képezik
vizsgálatunk anyagát.

7. AZ ADATKÖZLŐK

Az adatközlők az Udmurt Állami Egyetem
udmurt nyelvészeti és udmurt tanár sza-
kos hallgatói voltak az Udmurt nyelvészeti,
Finnugrisztikai és Újságírás Intézetből. Vá-
lasztásom több okból is rájuk esett: egyrészt
a CCSARP tesztekkel általában ilyen idős hall-
gatókon szokták elvégezni, másrészt, ha nem
lett volna lehetőségem kijutni Udmurtiába
a PhD-képzés alatt, az ő válaszaikat mó-
dosította volna legkevésbé az interneten
történő kitöltés. Továbbá meglátásom sze-
rint az ő generációjuk az, amelyiket a legin-
kább veszélyezteti a nyelvvesztés, mert az
egyetemi tanulmányaik miatt az addigi ál-
talanban udmurt domináns falusi környezet-
ből az orosz domináns fővárosba kerülnek.
Az adatgyűjtéskor a fent említett intézet ud-

murt szakos hallgatóinak száma 149 volt, ebből
a harmad- és a negyedévesek száma 72. A jelen
kutatás elvégzésére 31 hallgató válasza volt al-
kalmos, mivel ők beszélik ezt a két nyelvjárást.
Bár ez a szám kevesebb, mint a válaszadók fele,
fontos figyelembe venni, hogy a négy fő ud-
murt nyelvjárásból csak kettő képezi a kutatás
tárgyát. A diákok körében jellemző a nőnemű
hallgatók számbeli dominanciája, jelen tanul-
mányban is mindössze 2 férfi válaszadó van.
Mielőtt azonban továbbmennénk, ismertetjük,
hogy milyen szempontok szerint lettek cso-
portosítva a válaszadók.

Az udmurt dialektusok között jelentős elté-
rések találhatók, többek között mert az északi
beszélők nyelvhasználatára inkább az orosz,
míg a déliekére a tatár van hatással (Edygarova-
Mantel, 2014, p.4). A beszélők csoportosításához
Kel'makov (2006, p.42–3) munkáját vettük ala-
pul. Ő négy csoportba sorolja a beszélőket:
északi, déli, középső és beszermán. A nyelvjá-
rások elhelyezkedése az 1. ábrán látható. A déli
nyelvjárás beszélői a karikával jelölt járásokból,
a környező tatársztáni járásokból vagy bizonyos
Udmurtiával szomszédos járásokból származ-
nak. Az északiak a négyzettel jelölt járásokból,
valamint egyes kirovi járásokból származnak.



1. ábra Udmurtia regionális térképe (forrás: Wikipedia)

Kel'makov csoportosításától csupán egy ponton térünk el. Pár esetben úgy definiálja az adott járás nyelvjárási hovatartozását, hogy annak északi vagy déli része tartozik egy adott dialektushoz. Mivel az viszont nincs definiálva, hogy pontosan mit értünk északi vagy déli rész alatt, a teljes járást földrajzi elhelyezkedése alapján soroltuk az adott dialektushoz. Ez azért sem okoz gondot, mivel az északi és déli dialektusok tekintetében nincs szó ilyen jellegű megoszlásról.

Visszatérve az adatközlőkre: a vizsgált csoportra a nőnemű hallgatók számbeli dominanciája volt jellemző, 29 női és 2 férfi válaszadó volt (egy déli és egy északi). Nyelvjáráskor tekintetében 12 hallgató volt, aki az északi dialektust beszéli és 19, aki a délit.

8. A VIZSGÁLAT

A bocsánatkéréses szituációkat a következő módon vizsgáltuk. A múlt idejű ígét tartalmazó válaszok közül megvizsgáltuk, hogy az ige bír-e olyan szemantikai tartalommal, ami az evidencialitáshoz köthető. Ha igen, akkor a mondat potenciális hely lehet a második múlt használatára. Ezután ellenőriztük, hogy a beszélő ténylegesen második múlt időt használt-e. Ezután Excel-függvények segítségével megkaptuk azokat az adatokat, amelyeket a cikk végén lévő táblázatban foglaltunk össze. Illusztrációként a (4) példa egy olyan esetet mutat be, ahol lett volna lehetőség használni a második múlt időt, mégsem használta a beszélő, a (5) példa pedig egy olyan eset, ahol a beszélő második múlt időt használt.

(4)
[...] Mon vokšo vunut-i! [...]
[...] Én teljesen elfelejt-1PST.1SG [...]
„[...] Teljesen elfelejtettem!”
(JD29641022113)

(5)
Oj, muso-je, mon vuneti-skem. [...]
Jaj, aranyos-Poss1Sg, én elfelejt-2Pst.1Sg [...]
„Jaj, kicsim, elfelejtettem. [...]”
(JD39741022113)

A válaszokat a következő szempontok szerint értékeltük ki:

- Hány esetben érte el az evidenciális alakok használata a 100%-ot?
- Hány olyan eset volt, amikor egyszer sem használta a beszélő az evidenciális alakot?
- Az összes potenciális lehetőség és az összes tényleges használat alapján megállapítottuk, hogy átlagosan az esetek hány százalékában használtak a beszélők evidenciális alakokat.
- Az összes potenciális lehetőség és az adott dialektus beszélőinek számából kapott hányados megmutathatja azt, hogy milyen gyakorisággal formáltak úgy a beszélők a mondataikat, hogy lehetőséget biztosítsanak az evidenciális alakok használatára.

9. AZ EREDMÉNYEK

Az eredmények igazolták hipotézisünket. A déli dialektust beszélők esetében 2 olyan válaszadó volt, aki minden lehetséges esetben evidenciális alakkal fejezte ki magát, és nem volt olyan, aki egyetlenegyszer sem használta volna az igeidőt. Az északi dialektus beszélői körében 1 válaszadó használta minden esetben az evidenciális alakot és 3 válaszadó nem használta egyszer sem. Így általánosságban az figyelhető meg, hogy a déli nyelvjárás beszélői gyakrabban használják az evidenciális alakokat udvariassági helyzetben, hiszen míg ők az esetek 46%-ban használták, ha arra lehetőség volt, addig az északi nyelvjárás beszélőire ez csak az esetek 28%-ban igaz. Az eredmény azért is sokatmondó, mert az északi dialektus beszélői csak átlagosan eggyel több olyan helyzetet te-

remtettek, ahol lehetőség lett volna használni az indirekt evidenciális alakokat.

Déli dialektus		Északi dialektus
2	Evidenciális használata az esetek 100%-ában	1
0	Egyáltalán nem használt evidenciális alakot	3
46	A lehetséges esetek hány %-ában használták az evidenciális alakokat	28
3,68	Potenciális lehetőségek száma/fő	4,42

1. táblázat Eredmények

10. ÖSSZEZÉS

Az arányok változtak az első- és másodévesek esetében kapottakhoz képest (Kubitsch-Németh, 2018, kézirat), hiszen ott a déli nyelvjárás beszélői körülbelül háromszor annyi esetben használták az indirekt evidencialitást udvariassági helyzetekben. A használat gyakoriságának növekedése az első két évfolyammal összevetve magyarázható azzal, hogy mivel ezek a hallgatók már több ideje tanulják az egyetemen a sztenderd nyelvváltozatot, így sokkal jobban ismerik annak szabályait. Ez magyarázhatja azt is, hogy miért találtunk az északi beszélők között is olyan személyt, aki az összes lehetséges esetben használta ezen alakokat. Ugyanakkor látható, hogy továbbra is inkább a déliekre jellemző ezen udvariassági stratégia. Ezt továbbra is annak tartjuk tulajdoníthatónak, hogy a déli nyelvjárás beszélőire a tatár nyelv van nagyobb hatással, az északiaké pedig az orosz (Edygarova-Mantel, 2014, p.4). Ezen felül továbbra is fenntartjuk azt az álláspontot, hogy mivel az idősebb hallgatók esetében átlagosan az esetek 37%-ban használják az evidencialitást, mint udvariassági stratégiát, ez a stratégia nem tekinthető konvencionálisnak.

Irodalomjegyzék

- Aikhenvald, A. Y. (2004). *Evidentiality*. Oxford: Oxford University Press.
- Aikhenvald, A. Y. (2015). *Evidentials: their links with other grammatical categories*. *Linguistic Typology*, vol. 19 (2), pp.239–77.
- Aikhenvald, A. Y., Dixon, R. M. W. (1998). *Evidentials and areal typology: a case study from Amazonia*. *Language Sciences*, vol.20, pp.241–57.
- Blum-Kulka, S. (1982). *Learning to Say What You Mean in a Second Language: A Study of the Speech Act Performance of Learners of Hebrew as a Second Language*. *Applied Linguistics*, vol.3(1), pp.29–59.
- Blum-Kulka, S., House, J. (1989). *Cross-Cultural Pragmatics: Requests and Apologies*. Norwood, New Jersey: Ablex Publishing Corporation.
- Brown, P., Levinson, S. C. (1987). *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Curnow, T. J. (2002). *Types of Interaction between Evidentials and First-Person Subjects*. *Anthropological Linguistics*, vol. 44(2), pp.178–96. (Utolsó letöltés: 2018. 08. 15., JSTOR database.)
- Curnow, T. J. (2003). *Nonvolitionality expressed through evidentials*. *Studies in Language*, vol.27, pp.39–60.
- de Haan, F. (1999). *Evidentiality and epistemic modality: Setting boundaries*. *Southwest Journal of Linguistics*, vol.18, pp.83–101.
- DeLancey, S. (1997). *Mirativity: The grammatical marking of unexpected information*. *Linguistic Typology*, vol.1, pp.33–52.
- DeLancey, S. (2001). *The mirative and evidentiality*. *Journal of Pragmatics*, vol.33, pp.369–82.
- Ethnologue: *Languages of the world, Udmurt*. [online] Elérhető innen: ethnologue.com/language/udm. (Utolsó letöltés: 2018. 08. 17.)
- Edygarova-Mantel, S. (2014). *The varieties of the modern Udmurt language*. *Finnisch-Ugrische Forschungen*, vol.62, pp.376–98.
- Foley, W. (1997). *Anthropological Linguistics: An introduction*. Blackwell.
- Goffman, E. (1967). *Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behavior*. New York: Doubleday.

Grice, P. (1975). Logic and conversation. In: Cole, P.; Morgan, J. L. (szerk.) *Syntax and semantics 3: Speech acts*. New York: Academic Press, pp.41–58.

Helimszki E. (2003). *Areal groupings (Sprachbünde) within and across the borders of the Uralic language family: A survey*. Nyelvtudományi Közlemények, vol.100, pp.156–67.

Kel'makov, V. K. (2006). *Kratkij kurs udmurtskoj dialektologii*. Iževsk: Izdatel'skij dom "Udmurtskij Universitet

Kozmács I. (2008). *Az -šk- képző az udmurt (votják) igeképzés rendszerében*. Nyitra.

Kubitsch R. (2018). Evidencialitás a mai udmurt nyelvben. In: Schiebl Gy. (szerk.) *Lingdok 20. konferenciakötet*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem, Nyelvtudományi Doktori Iskola, pp.251–70.

Kubitsch R., Németh Z. (2018). (kézirat) *Evidential forms as politeness strategy in the Udmurt language*.

Leech, G. (1983). *Principles of pragmatics*. New York: Longman Group Ltd.

Leinonen, M. (2000). Evidentiality in Komi Zyrian. In: Johanson, L.; Utas B. (szerk.) *Evidentials*. Berlin, New York: De Gruyter Mouton.

Plungian, V. (2010). Types of verbal evidentiality marking: An overview. In: Diewald, G., Smirnova, E. (szerk.) *Linguistic Realization of Evidentiality in European Languages*. Berlin: De Gruyter Mouton.

Siegl, F. (2004). *The 2nd past in the Permic languages*. Masters level. University of Tartu.

Skrjabin, E., Kehayov, P. (2018). Evidentials in Uralic Languages. In: Aikhenvald, A. Y. (szerk.) *The Oxford Handbook of Evidentiality*. Oxford: Oxford Handbooks.

Szili K. (2013). *Tetté vált szavak – A beszédaktusok elmélete és gyakorlata*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.

Willett, T. (1988). *A cross-linguistic survey of grammaticalization of evidentiality*. Studies in Language, vol.12, pp.51–97.

Winkler, E. (2001). *Udmurt*. Languages of the World/ Materials, vol.212, München: Lincom Europa.

ÁLLAMPOLGÁRSÁGRA NEVELÉS A CSERKÉSZETBEN

Lord R.S. Baden-Powell of Gilwell: Aids to Scoutmastership – A cserkészvezető

Nyúl Eszter Anna

Pécsi Tudományegyetem ◊ Bölcsészettudományi Kar
Oktatás és Társadalom Neveléstudományi Doktori Iskola
NÉMETORSZÁG, rövid tanulmányút

„A cserkészet játék fiúknak, a fiúk vezetésével, amelyben az idősebb testvér egészséges környezetet teremthet öccseinek, és egészséges tevékenységre buzdíthatja őket, amely segítheti őket, hogy jó állampolgárokká váljanak.”
(Baden-Powell, 1992. 20. o.)

Jelen tanulmányunk egy korábbi kutatást kíván kiegészíteni, amely szintén Lord R.S. Baden-Powell of Gilwell: A cserkészvezető (eredeti címén *Aids to Scoutmastership*) című könyvének 1944-ben kiadott, úgynevezett világtestvériségi kiadás magyar nyelvű fordítását vizsgálta. A cserkészet gyermekszemléletéből kiindulva, arra építve kívánunk eljutni a könyv állampolgárságra neveléssel foglalkozó gondolataihoz.

Tekintettel arra, hogy egy olyan mozgalom kezdeti célját vizsgáljuk, amely 110 éves múltat tekint vissza, és 1907-es megalakulása óta mintegy 300 millióan tettek cserkészfogadalmat, ezért az is elmondható, hogy családokban gondolkodva ennél jóval több emberre gyakorolt

közvetett hatást. Jelenleg a világ több mint 216 országában 40 millió cserkész tagságáról tudunk. A cserkészmozgalom és a Cserkészmozgalom Világszervezete (World Organization of the Scout Movement, továbbiakban WOSM) az ENSZ után a második legnagyobb nemzetközi szervezet. Ezért különösen fontosak az alapító, Baden-Powell nemzetközi szinten a mai napig elismert és alkalmazott gondolatai a jó állampolgárságról. Érdekes, hogy a hazai állampolgárságra nevelés és a cserkészet nem tált még egymásra, a cserkészet nem jelenik meg azokon a fórumokon, ahol kipróbált módszerét bemutathatná.

Lord Baden-Powell 1919-ben a már meglévő jegyzeteiből készítette el kézikönyvét a felnőtt cserkészvezetőknek, amelynek alcíme Vezérfonal a cserkész neveléséhez. Baden-Powell írása izgalmas olvasmány azoknak, akik kíváncsiak a cserkészet gyermekfelfogására, a működésére, és szeretnék megismerni az alapító célját az általa elképzelt és javasolt tevékenységekről.

E kötetet magyar nyelven 1992-ben adták ki a Magyar Cserkészcsapatok Szövetségének gondozásában, a rendszerváltást követően el-

sőként Baden-Powell írásai közül. Illy József fordítása az 1944-ben megjelent nemzetközi, úgynevezett „világtestvériség” kiadványról készült el, amely WOSM jóváhagyásával jelent meg az Amerikai Egyesült Államokban, ahol William Hillcourt, az Amerikai Cserkészfiúk Szövetségének vezetőtiszteje dolgozta át. A könyv 1944-es kiadásának előszavában J.S. Wilson, aki a Nemzetközi Cserkésziroda tiszteletbeli igazgatója volt, így írt e könyv 1930-as és 1944-es szerkesztői munkáiról (Baden-Powell, 1992, p.7):

„A könyv mindkét kiadásának fő fejezetei azon a vázlaton alapultak, amelyet a főcserkész dolgozott ki, s amely kifejtette a jó állampolgár alapvető tulajdonságait és a kifejlesztésükhöz szükséges cserkészgyakorlatokat. Baden-Powell, szokásához híven, át- meg átdolgozta anyagát, hogy minél érthetőbbé tegye. Ennek egyik eredménye a cserkésznevelés rendszerének az a nagymértékben leegyszerűsített vázlata, amelyet a »Leckék az Élet egyetemén« című önéletrajzába illesztett be. A világtestvériségi kiadás ezt a legutolsó elemzését követi. A korábbi kiadások anyagát kissé átrendeztük, hogy vele összehangoljuk, néhány hézagát pedig Baden-Powell egyéb írásai-ból vett részletekkel töltöttük ki.”

A mű két fő részre tagolódik, és míg az első rész „Hogyan neveljük a fiút?” cím alatt dolgozta fel a cserkészvezető a fiú és a cserkészlet témaköröket, addig a második rész „A cserkész útja a jó állampolgárság felé” címet viseli, és azt fejti ki a könyv közel kétharmadában. Mivel korábbi tanulmányunkban a könyv első részén keresztül a cserkészlet gyermekszemléletét vizsgáltuk, a kutatás következő stádiuma „a cserkész mint jó állampolgár” kérdést kívánja körbejárni az egész mű, de különösen a második rész vizsgálatával.

1. A CSERKÉSZLET ÉS AZ JÓ ÁLLAMPOLGÁRSÁGRA NEVELÉS KAPCSOLATA

Baden-Powell 51 éves volt, amikor a cserkészletet 1907-ben Bronwsea szigetén az első cserkész tábor megrendezésével elindította.

Az első táborútnél hangzott el az a gondolata, amelyben Szent György lovagot választotta példaként (Páva, 1992, p.99): „A cserkészet, amit most elindítunk, azt a célt tűzte ki maga elé, hogy igazi korszerű lovagokat, azaz értékes és hasznos polgárokat neveljünk a hazának.”

Nem meglepő tehát, hogy felnőtteknek írt könyvében Baden-Powell sokat ír az állampolgárságra nevelésről, újra és újra visszatér hozzá. A tényleges megélt cserkészlet szerinte a közösségért tenni képes és akaró felnőtté válásban segíti az ifjakat, de úgy, hogy azt önállóan, a maga útját járva - a jó példa megtartó erejével és önfejlesztéssel-, legyen képes elérni a fiatal. Előszavában „a cserkészet” kifejezést úgy határozza meg, mint „a fiúk és lányok jó állampolgárrá való nevelésnek rendszere a játék révén” (Baden-Powell, 1992, p.4).

Baden-Powell mozgalmára hatottak a gyermekkori családi élményei, az iskolás évei, a katonai pályafutásának jó és rossz tapasztalatai, valamint az útkereső világjárása során megismert módszerek és gondolatok.

„A mi túlszűfolt, rohanó korunkban túlságosan civilizáltakká válunk. Azt mondják, hogy néhány század alatt a lábaink el fognak sorvadni, mert villamosokra és autókra hagyatkozunk. Jellemünk sem fog sokkal jobban járni, ha mindent kigondolnak helyette és könnyűvé tesznek számára, úgyhogy kezdeményezésre, leleményességre, önbizalomra, ügyességre, észre, bátorságra és minden férfierényekre nem lesz többé szükség... Az életre kell nevelni (nem a tudományra), mert az iskolában szerzett dolgok viszonylag csak keveseknek válnak javára, de az életet mindenkinek végig kell élnie” (Sík-Teleki-Arató 2002, p.12).

A könyv elemzése előtt érdemes Baden-Powell 1930-ban roverekeknek (cserkész korosztály, jellemzően 18-25 évesek) íródott, „A boldogulás ösvényein” című könyvéből is kiemelni egy általa hozott példát a hazáját szolgáló polgárról (Baden-Powell, 2004, p.154):

„Ha látod, hol segíthetsz – aszerint, hogy milyen képességeid vannak – állj be a munkába

és segíts, csakúgy, mint ahogy segítenéd a csapatodat a futballjátékban.”

	futballista	polgár
egyéni elvárások	éberség, fair játék, jó kedély	jellem és intelligencia
	jó tudó, jó láb	egészség és erő
	a labdával való bábni tudás	kézügyesség és jártasság
kollektív elvárások	ne magadnak játszál, hanem a csapatodnak	a közösségnek szolgálj

1. ábra A jó polgár és jó futballista hasonlat (Baden-Powell 2004. 154. o.)

Az igény az aktív „játékosokra” azóta is nagy. Hazánk rendszerváltozás utáni cserkész történetéből érdemes Várnagy Péter „Mozaikok a XX. század eleji magyar cserkészéletből” című könyvét kiemelni, amely bár a hazai mozgalom kezdetéről szól, mégis a cserkész módszerek aktualitását mutatja azáltal, hogy a könyvében a szerző arról is vall, hogy milyen motivációsorozat indította arra 1989-ben, hogy 22 évesen cserkészvezető legyen. A felsorolás a magyar cserkész törvényt úgy mutatja be „a fennálló társadalmi környezeti ártalmak” ellenében, mint kínálkozó megoldást és az aktív állampolgárság egyik megvalósulását (Várnagy, 2014, p.119).

Várnagy motivációja ezek szerint a közösségért aktívan tenni kívánó fiatal ember vágya, aki így a cserkészletben vezetői szerepet vállalva az aktív állampolgárságra nevelésben vesz részt. S ez a szerepe kettős, mert minden cserkész önmagát fejleszti a cserkész törvény szellemében, de a vezető emellett a személyes példájával, az önzetlen közösségi munkájával és az alkalmazott cserkész módszerekkel szolgálja a fiatalok fejlődését.

2. A CSERKÉSZVEZETŐ CÍMŰ KÖNYV ÉS AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁGRA NEVELÉS

A jó állampolgár nevelésének négy ágát különbözteti meg Baden-Powell a tanulmányozott könyvében, tehát ezek azok a területek, ahol a serdülő fejlesztése szükséges az általa ideálisnak elképzelt fiú eléréséhez. Megállapítható, hogy a cserkészletben látja azt a módszert, amellyel a leghatékonyabban érhető el az aktív állampolgárság és a könyv egészében emellett érvel és hozza fel példáit.

„A cserkésznevelés célja, hogy jövőendő állampolgáraink jobbak legyenek, különösen jellemben és egészségben, hogy az önérdék helyébe a szolgálat lépjen, a fiú erkölcsileg és fizikailag rátermettebbé váljék, és hogy e rátermettséget embertársai szolgálatában állítsa. A jó állampolgárságot röviden úgy lehet meghatározni, hogy az „aktív hűség a közösséghez”. (Baden-Powell, 1992, p.24.)

Baden-Powell megkülönbözteti a passzív és az aktív állampolgárt egymástól és az utóbbit érti jó állampolgár alatt:

„Szabad országban könnyen és nem is ritkán jó polgárnak tarthatja magát valaki, ha engedelmeskedik a törvénynek, elvégzi munkáját, és tetszése szerint foglal állást a politikában, a sportban vagy egyéb társadalmi tevékenységben, és a „nagy kutyákra” bízta, hogy a nemzet sorsával bibelődjenek. Ez a passzív állampolgárság. De a passzív állampolgárság nem elég ahhoz, hogy a szabadság, igazságosság és becsületesség erénye uralkodjék a világon. Ezt csak az aktív állampolgárság érheti el.” (Baden-Powell, 1992, p.24.)

Baden-Powell véleményük szerint két kifejezést is felkínál az aktív állampolgárság szinonimájaként. Az egyik a már idézett „aktív hűség a közösséghez”, e megfogalmazás olyan szemléletes, hogy sikeresen tölti meg tartalommal az aktív állampolgárság sokszor formális kifejezését. A másik szinonima azonban nehezen érthető a nagy publikum számára, ezért íródott a könyv, mivel a cserkész

Baden-Powell szemében a jó állampolgár megtestesítője. Ahhoz, hogy ez mások által is értelmezhető legyen, a cserkész tetteinek kell olyan beszédnek lennie, hogy a társadalomban az aktív, magát és másokat is mozgásba hozó, cselekvésre ösztönző cserkésznek már a neve is egyfajta védjegy legyen.

Mivel Baden-Powell szerint a cserkész az aktív állampolgár megtestesítője, ezáltal gyűjtőfogalma is lett azoknak az általa fontosnak tartott fejlesztendő tulajdonságoknak, amelyeket a cserkészlet különböző módszerekkel elérni kíván. Baden-Powell mélyen vallásos emberként a cserkészletet, és így az állampolgárságra nevelést is Isten szolgálatán, a szeretet gyakorlásán keresztül kívánja megvalósítani.

Könyvében a jellem fejlesztésétől indul, majd írása folytatódik a test egészségének és erejének fontosságával. Ezt követi a kéz ügyesség és szakismeret, negyediként pedig, mások szolgálata. A jellemfejlesztést úgy kívánja elérni, hogy a fiút bátorítja arra, hogy magától változzon, erre a próbarendszer is ösztönzi, amely nem a tudásszintet ismeri el, hanem az erőfeszítést.

A cserkészlet jó állampolgárságra nevelő rendszerét Baden-Powell úgy fogalmazta meg, hogy az elérendő tulajdonságokhoz cserkészmodszert is rendelt, amelyekkel mindez megszerezhető.

Baden-Powell vallja, hogy „egy nemzet nem annyira fegyverei erejének köszönheti boldogulását, mint inkább polgárai jellemének” (Baden-Powell, 1992, p.34.). Véleménye szerint nagyon sok fiatal hagyunk naplopóvá válni, akik magukra nézve szenvedést, nemzetükre szégyent és veszedelmet jelentenek.

A jellem formálásában cél a nevelés: „rákapadni a fiút arra, hogy magának tanulja meg, a maga kedvére mindazt, amire jelleme kialakításához szüksége van” (Baden-Powell, 1992, p.35.). Emellett a fiú legyen egészséges és erős, sokat legyen a szabadban. A kezűgyességhez és szakismerethez szükségesek a műszaki ismeretek, a találékonyság, az értelmi nevelés,

a megfigyelő és következtető képesség és a kifejezőkészség.

Mások szolgálatához önzetlennek kell lennie, vállalva polgári kötelességeit, a hazáját szerető és azt szolgáló fiúként, aki egyben kész az emberiség és Isten szolgálatára is.

És hogy pontosan milyen a cserkész? A cserkészvezető című könyvében Baden-Powell nem írja ezt le, de nem is szükséges, hiszen a cserkész törvény pontosan megfogalmazza. Amennyiben tisztán a tulajdonságait nézzük a cserkésznek, akkor „a cserkész megbízható, hűséges, szolgálatkész, barátságos, udvarias, gyengéd, engedelmes, vidám, takarékos, bátor, tiszta és istenhívő” (Vármagy, 2014, pp.30-1).

A cserkészletben nincs külön jellemnevelés, hiszen minden programnak erre irányuló célja van, ezt szolgálja. „A jellemet nem lehet belevetni a fiúba. Csírájában már megvan benne, csak ki kell belőle bányászni, és ki kell fejleszteni” (Baden-Powell, 1992, p.34.).

Baden-Powell az egyéni képzésben hisz, „az autonóm állampolgárrá” válásban, ezért 16-32 cserkészt javasol összesen egy csapatba, mert addig képes a vezető nevelni és nem kiképezni. Hiszi, hogy a jó állampolgársághoz vezetnek a lovagi eszmények, az önzetlenség, a másokkal szembeni kötelesség, a korrektség és a szilárd igazságérzet. Fontosnak tartja a vitakultúrát, javasolja, hogy gyakorolják ezeket a készségeket, hiszen később állampolgári kötelességeikre is felkészülnek általa (esküdtek, tanúk). Komolyan kell venniük állásfoglalásukat. A vezetőnek éreztetni kell a bizalmát, szerinte a „bizalom az erkölcsi nevelés alapja” (Baden-Powell, 1992, p.40.).

A cserkészlet próbarendszere segíti az önbi-zalom kialakulását. Már az első próba anyagának elsajátítása a jó állampolgár – Baden-Powell által elvárt – ismerveinek alapjait nyújtja. A természetjárás, a táborozás biztosítja a legjobb megfigyelési lehetőségeket a vezetőnek, hogy cserkészeinek egyéni szükségleteit felmérje, miközben a természet a fiúkat is észrevétlenül fejleszti.

A nyugodt lelkiismeret és a természet szépségeinek felismerése képes a fiatalokat hozzá segíteni a boldogsághoz, amely felé, Baden-Powell szerint, ez az egyik legbiztosabb út.

A vallásos meggyőződéssel kapcsolatban úgy tartja, hogy nagyon sok helyen azért hiányzik a fiatalok indíttatásából, mert a vallási tanításokat oktatják nekik, de nem nevelik, ezért a meggyőződés tüze hiányzik belőlük. „A hitet meg lehet kapni, de nem lehet megtanulni” (Baden-Powell, 1992, p.45.). A cserkészlet ebben is képes segíteni megfelelő vezetők közreműködésével, és elvezet a másokért tenni kívánó aktív magatartáshoz.

„A természetjárás, mint arról már talán túlságosan is gyakran beszéltem, a legalkalmasabb eszköz, hogy kitágítsa a fiúk értelmét és gondolkodását, egyúttal pedig, hacsak vezetőjük meg nem feledkezik róla, megtanítja őket a természet, következképpen a művészet szépségeinek értékelésére, és így rávezeti őket az élet magasabb rendű élvezetére. Azon túl, hogy a Teremtőt csodálatos művén keresztül megismerik, ez az életöröm a vallásosság konkrét alapja, ha összekötjük az Ő akaratának mások szolgálatában való tevékeny végrehajtásával” (Baden-Powell, 1992, p.42.). Itt is fontos már megjegyezni a mindennapi jöttét gyakorlatiasságát, amely által a fiatalok megtapasztalják az önzetlenség örömét, és ami ráébreszti őket a felebaráti aktív szeretetre.

A hűség kapcsán Baden-Powell nemcsak patriotizmusról beszél, hanem tudatos és cselekvő állampolgárságról. „Az Isten és a felebarát tiszteletén túl lényeges a hazához való hűség is. A haza iránti hűségnek van a legnagyobb értéke abban, hogy nézeteink kiegyensúlyozottak legyenek, és a kellő megvilágítást kapják. Külső jelei, mint amilyen a zászló előtti tisztelgés, a nemzeti himnusz alatti vigyázállás s. i. t. mind hozzájárul kifejlesztéséhez, de a lényeges az, hogy az ilyen külső tiszteletadásban megnyilvánuló lelkület kifejlődjék. Hűség önmagához – jobbik énjéhez – ez a fiú nagy lépése önmaga kiteljesítése felé. A mások iránti hűséget nem

annyira vallomással, mint inkább önkifejezéssel és cselekedeteinkkel kell kimutatnunk. A mások szolgálata és az önfeláldozás szükségképpen magába foglalja azt a készséget, hogy a hazát szolgáljuk, ha a szükség úgy hozná, hogy elengedhetetlen ellenében kellene védeni; ez minden állampolgár kötelessége. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a fiúnak vérszomjas vagy agresszív lelkületet kell kialakítania, még kevésbé, hogy katonai és harci kiképzésben kell részesítenünk. Ezzel várhatunk, míg eléri azt a kort, amikor maga tud dönten” (Baden-Powell, 1992, pp.49–50.).

A könyv egészségről és erőről szóló része nem volt meglepő abban a korban, amelyben íródott. Napjainkra azonban már teljesen hiányzik az állampolgárságra nevelésből. Baden-Powell szempontjai a következők: egészségre és tisztaságra szüksége van az állampolgároknak egész élete során. Ép testben ép lélek – vallja –, és ezért számos példát és érvelt felsorakoztat (Baden-Powell, 1992, p.51.):

„A vizsgálatok szerint állampolgáraink között hatalmas százalékban akadnak olyan gyöngye szervezetűek, akik kellő gonddal és hozzáértéssel egészséges és hasznavehető emberek lehetnének. Az iskolás gyerekek közt végzett vizsgálatok azt mutatják, hogy minden ötödik szenved olyan fogyatkozásban, ami későbbi életükben megakadályozza, hogy eredményes munkát végezzen – olyan fogyatkozásban, jól jegyezd meg, amit meg lehetett volna előzni. Ez a statisztika nagyon sokat mond, s világosan megmutatja a bajt és ellenszerét is: ha idejében gondoskodnánk a fiúkról, évenként sok tízezret menthetnénk meg attól, hogy szerencsétlen félemberként éljen, ahelyett, hogy erős és munkás polgára lenne az államnak. Ez a kérdés egyformán fontos a nemzet és az egyén szempontjából.”

A szervezett játékokban hisz, amelyekkel a fegyelmelés is megoldható. Ezek a feladatok „mindenkitől egyenlő összeszedettséget, aktivitást és fegyelmezettséget követelnek, a fő dolog azonban az, hogy minden fiú használja

a fejét a rá eső munka közben, az egész csapat sikeréért. Ezen felül az efféle versenyek nagyon érdeklik a fiúkat is, a nézőközönséget is. Végül fejlesztik a küzdő szellemet és a korrektséget. Döntő, hogy a fiúk sohase irigykedjenek a másik csapatra, ne vádolják részrehajlással a bírót vagy tisztességtelenséggel az ellenfél taktikáját, ha csapatukat megverik, s bármilyen rosszul esik is ez, csak szívélyesen dicsérhetik a másik felet. Ez igazi önfegyelmet és önzetlenséget kíván, és kifejleszti azt a megértést, amely olyannyira szükséges az előítéletek leküzdéséhez” (Baden-Powell, 1992, p.56.).

Baden-Powell külön szól a csökkent képességű cserkészről is, akiknek a cserkészlet által boldogabb, egészségesebb és teljesebb élete lehet, mert bizonyításra ad lehetőséget maguk és mások előtt, hogy „sok mindenben képesek magukon segíteni, még nagy dolgokban is” (Baden-Powell, 1992, p.66.).

A kezűgyesség és a szakismeret alkalmas a munka megszerettetésére és a legtesthezállobb szakma felismerésére, amely képes az ifjakat sikeres életpályán tartani. A hobbi, a tábori munkák, a külön próbák mind az önfejlesztés eszközei és a későbbi pályaválasztás segítői.

Baden-Powell külön kiemeli az intelligenciát és a kifejezőkészséget, amelyeket a fiatalok remekül tudnak hasznosítani. A megfigyelés és a következtetés segíti a fiú jellemének kifejtését, ahogyan a művészetek hozzásegítik, hogy a benne rejlő gondolatok és érzelmek mások számára is érthetővé, láthatóvá váljanak. A rajzolás, fényképezés a szépség felismerésében és a megfigyelőképességben segít. A ritmus egyensúlyt és rendet teremt. A zene a lélek kifejeződése, a magasztosabb érzelmek felé vezet. A színjátékos kifejezőkészséget fejleszti, és Baden-Powell ez utóbbit minden fiúnak javasolja.

A könyv utolsó témáját, a cserkésznevelés negyedik ágát tartja Baden-Powell a legfontosabbnak, ez pedig a mások szolgálata (Baden-Powell, 1992, p.74.): „Azok a tulajdonságok, amelyeket eddig vizsgáltunk, s amelyek fiainkat

egészséges és boldog, munkás állampolgárokká teszik, nagyrészt önző természetűek és az egyén javát szolgálják. Most érkezünk el a cserkésznevelés negyedik ágához, amelyik azt célozza, hogy látókörének tágításával a fiú a közösségnek legyen javára.”

Az önzés szerinte a főbűn, amelynek számtalan arca van, és amelyet a kizárólagos saját érdek, a szerzésvágy, a legyőzés és bosszú élet. A pártpolitika egyoldalúsága, a háborús acsarkodás, a bűncselekmények, a sztrájkok és elbocsátások kialakulása is erre vezethető vissza véleménye szerint. Az önzés kiirtása a napi jótettel valósulhat meg, és a jószívűség apró tetteivel épül fel a mások iránti kötelesség érzése.

„Annak a fogadalomnak, amelyet a cserkész tesz, ez az első pontja: »Teljesítem kötelességeimet, amelyekkel Istennek tartozom.« Figyeld meg: nem azt mondja, hogy »hűséges leszek Istenhez«, mert ez lelkiállapotot jelentene, hanem, hogy tesz valamit, tehát olyant, ami pozitív, ami tevékeny magatartás” (Baden-Powell, 1992, p.76.).

A felebaráti szeretet révén jut el a cserkész az aktív állampolgárság megvalósításához, mások eredményes szolgálatához. A cserkész önfejlesztésének három ágában könnyen beláthatóan maga is érdekelt, a szolgálat azonban a közösségről, a többiekéről szól. Jó szolgálatot viszont csak a megfelelő kompetenciák megléte esetén lehetséges végezni, tehát a közösség is érdekelt az egyének kiteljesedésében. **A cserkészlet módszerét kínálja fel Baden-Powell az egyén és a közösség boldogulásának lehetőségeként.**

3. ÖSSZEGZÉS

Baden-Powell műve olvasmányos, energikus és lelkesítő, elkövet mindent annak érdekében, hogy felnőtt olvasóját meggyőzze a cserkészlet módszerének sikerességéről. Az állampolgárról alkotott képe olyan autonóm

személyt ír le, aki képes felelős döntéseket hozni, a közösség érdekében eljárni és kiállni másokért. Az erőt ehhez a hitéből nyeri (Baden-Powell, 1992, p.76.):

„A fiú is jobban megérti, hogy „Isten iránti kötelességének” része azoknak a talentumoknak a megőrzése és szent bizományként való kamatoztatása, amelyekkel Isten megajándékozta életútjára: egészséges, erős és szaporodásra képes testének, hogy Istent szolgálja; érvelőképességgel, emlékezettel és fogékonysággal felruházott eszének, amely az állatvilág fölé emeli, és annak a léleknek, az Isten benne lakozó kis részének, más szóval a szeretetnek, amelyet állandó gyakorlásával növelhet, és tehet egyre erősebbé. Így tanítjuk meg rá, hogy Isten iránti kötelességének teljesítése nemcsak annyi, hogy bízik Isten jószágában, hanem, hogy akaratát is cselekszi azzal, hogy szeretettel fordul felebarátja felé.”

Az elmúlt 110 évben az általa megalkotott és ideálisnak tartott állampolgárságra nevelés – más szóval a cserkészmozgalom – jellemzően a demokratikus országokban volt képes csak fennmaradni, a totalitárius rendszerek nem tűrték meg a jelenlétét. Betiltása egyfajta indikátora lett az adott állam állampolgár képezésének. **A Baden-Powell által leírtak napjaink állampolgárságra nevelésében is frissnek hatnak.** Széles kitekintéssel sorakoztatja fel érveit a cserkészlet állampolgárságra nevelésben is látható hasznáról, gyakorlatilag megfelelteti azzal. Baden-Powell úgy mutatja be a szabadidőben, önkéntesen űzött ifjúsági mozgalmát, mint olyan örömforrást, amely által a fiú ráébred isteni képmás voltára és a társadalmi felelősségvállalására. A cserkész az idealizált fiú és leendő aktív és közösségért tenni akaró férfi. És miközben a cserkészlet által értékes, hasznos állampolgárrá válik, a közössége jóléte és boldogsága révén megteremtheti azt a nemzetközi szándékot, amelynek gyümölcse a jóakarát és a béke.

Irodalomjegyzék

- Lord R.S. Baden-Powell of Gilwell. (1992). *A cserkészvezető – Vezérfonal a cserkész neveléséhez.* Budapest: Magyar Cserkészcsapatok Szövetsége.
- Lord R.S. Baden-Powell of Gilwell. (1994). *Cserkészlet fiúknak. Kézikönyv a jó állampolgár neveléséhez az erdőjárás révén.* Budapest: Magyar Cserkészcsapatok Szövetsége.
- Lord R.S. Baden-Powell of Gilwell. (2004). *A boldogulás ösvényein.* Budapest: Új Ember. Márton Áron Kiadó.
- Sík S., Teleki P., Arató L. (2002). *A cserkészlet.* Budapest: Márton Áron Kiadó.
- Páva I. (1992). *Bi-Pi élete és kora.* Budapest: Márton Áron Kiadó.
- Várnagy P. (2014). *Mozaikok a XX. század eleji magyar cserkészéletből.* Pécs: PTE FEK

PYTHON INTERFÉSZ KIALAKÍTÁSA C++-ALAPÚ FÜGGVÉNYKÖNYVTÁRHOZ

Boost.Python segítségével

Reizinger Patrik

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem ◊ Villamosmérnöki és Informatikai Kar
villamosmérnök alapképzés

NÉMETORSZÁG, szakmai gyakorlat

A tudományos életben, valamint az alkalmazott kutatás területén is egyre fontosabb az ún. *time-to-market*, azaz a piacra kerülési idő, ebből kifolyólag pedig egyre nagyobb jelentősége van a gyors prototípustervezésre alkalmas programnyelveknek, mint amilyen a Guido van Rossum által jegyzett Python is. A rendelkezésre álló nagy mennyiségű, alacsonyabb szintű programnyelveken megírt könyvtárak portolása azonban óriási feladat lenne. Ráadásul az olyan, nagyfokú flexibilitást jelentő nyelvek, mint például amilyen a Python programozási nyelv is, teljesítményproblémáktól szenvednek az alacsonyabb szintű, általában C/C++ felhasználásával megírt programok ellenében.

Ebből kifolyólag számos olyan keretrendszer látott napvilágot, melyek lehetővé teszik, hogy a hatékony implementáció (például C++ felhasználásával) köré olyan programrendszer (ún. *wrapper*) kerüljön kialakításra, amelynek segítségével Python alól lehetővé válik C++-függvények végrehajtása, objektumok manipulálása.

Az alábbi cikk célja bemutatni és összehasonlítani a programtervező mérnökök számára rendelkezésre álló lehetőségeket, valamint egy, a magdeburgi Fraunhofer Institut

für Fabrikbetrieb und Automatisierung által fejlesztett képfeldolgozási függvénykönyvtárhoz elkészített konvertermodul implementációján keresztül kitérni a választott interfész sajátosságaira.

Hangsúlyozandó, hogy jelen cikk elsődlegesen azt a célt tűzte ki, hogy a Boost.Python függvénykönyvtár használatbavételét megkönnyítse azáltal, hogy az implementáció során tapasztalt speciális eseteket elemzi, ennek segítségével pedig hozzájárul a hivatalos dokumentációhoz segítve ezzel a Boost.Python könyvtárat alkalmazó közösség munkáját.

PYTHON ÉS C++ - ÖSSZEHASONLÍTÁS

A vázolt feladat megoldásához mérlegelni kell a kiindulási, illetve a cél nyelv sajátosságait, ugyanis ezek nagymértékben befolyásolják a kiválasztandó technológiát a két nyelv összekapcsolására.

Az 1. táblázat tartalmaz számos, igen fontos különbséget a két programnyelv között – Pythonból a 3-as verzió képezi a vizsgálat tárgyát, külön megjegyzés hiányában a tovább-

	C++	Python
Nyelv típusa	Fordított (compiler)	Interpretált (interpreter)
Típusok kezelése	Erősen tipizált	Gyengén tipizált
Adattípus-hozzárendelés	Fordítási idő	Futási idő
Objektumok attribútumai	Fordítási időben meghatározott	Futási időben bővíthető
Adatreprezentáció a felhasználó felé	Egységbe zárás, csak a szükséges attribútumok érhetőek el	Minden (elvileg) elérhető
Argumentumok átadása	Érték, pointer, referencia	Referencia (érték szerint)
Függvények visszatérési értéke	0 vagy 1	0 vagy több
Objektumok nyilvántartása	Smart pointerek esetét leszámítva manuális memóriafelszabadítás szükséges dinamikusan allokkált objektumok esetében.	Automatikus referenciaszámláló és memóriafelszabadítás
Objektum másolása (alapértelmezett esetben)	Másoló konstruktor (copy constructor)	Referenciaszámláló növelése (ún. shallow copy)
Modularitás	Névterek	Modulok
Numerikus adattípusok	Natív	Objektum

1. táblázat A C++ es Python programnyelvek főbb különbségeinek összehasonlítása

biakban is minden megállapítás erre a verzióra vonatkozik. Az említett Python főverzió részletes dokumentációja megtalálható van Rossum és Drake összefoglaló munkájában (2011).

C++ tekintetében pedig a nyelv megalkotójának, Stroustrupnak a munkája (2013) képezi az összehasonlításhoz alapul vett programverziót. A legfontosabb a különbségek közül az, hogy míg C++ esetében fordított, addig Python tekintve interpretált nyelvről beszélünk (a teljesen korrekt megfogalmazás a következő: a lefordított Python bytekódot interpretálja az interpreter), ez azonban szerencsére a két nyelv közötti átjárhatóságot egyáltalán nem észrevehető módon befolyásolja, a rendelkezésre álló megoldások ezt a háttérben kezelik.

Kritikus szempont azonban az objektumok, illetve azok kezelésének témaköre, kiindulva

akárcsak abból a tényből, hogy a két programnyelv alapvetően máshogy viszonyul az adattípusokhoz, ez pedig a C++-interfész-Python hármasságában a változók, objektumok konverzióját problémássá teszi, vagyis valamilyen módon szükség lesz majd ennek explicit megjelölésére.

A típusok kezelésének flexibilitása abban is jelentkezik, hogy a C++-ban ismert, rendkívül praktikus virtuális függvények (Stroustrup, 2013, pp.67-68.) alapvetően nem léteznek Pythonban. Ugyanis a változók által létesített referens viszony, vagyis annak ténye, hogy a változó neve lényegében egy, az object osztályból leszármazott osztály példányára mutató referenciát tárol, az allokkált memória felszabadítása pedig akkor történik meg, amikor a referenciaszámláló értéke eléri a

nullát, (van Rossum-Drake, 2011, p.24) társítva a dinamikus típushozrendeléssel, a virtuális függvényeket lényegüknél fogva értelmetlen konstrukciókká teszik (Pythonban nem létezik heterogén kollekció), vagyis az interfésznek különösen fontos ezen funkcionalitás robusztus kezelése.

A választandó interfésznek továbbá alkalmasnak kell lennie arra, hogy az objektumok által elfoglalt memóriaterületet felszabadítsa, figyelembe véve annak tényét, hogy a C++-ban megszokott referencia, ill. pointer formájában kezelt objektumok Python esetében alapvetően ismeretlen konstrukciók. Ismeretlenek, de csak a felhasználó számára, például a legnépszerűbb Python implementáció – Cpython, további implementációkért lásd (van Rossum-Drake, 2011, p.3) –, illetve a Python nyelv C API-ja esetében is gyakran találkozni PyObject pointerekkel (Python Software Foundation, 2001b).

KERETRENDSZEREK C++ ÉS PYTHON ÖSSZEKAPCSOLÁSÁRA

Már a hivatalos Python dokumentáció is számtalan lehetőséget kínál számunkra arra az esetre, amennyiben más programnyelven írt kódot kívánunk felhasználni Python programunkban (Python Software Foundation, 2001a).

Mielőtt ezek közül a fontosabbakra részletesebben kitérnénk, érdemes még egyszer kiemelni a korábban már megemlített tény, vagyis hogy létezik a Python nyelvnek egy C nyelven keresztül elérhető API-ja (*Application Programming Interface, alkalmazás programozási interfész*), melyen keresztül lehetőségünk adódik alacsony szintű modulok írására Pythonhoz.

Ennek azonban éppen az alacsony szintű konstrukciója a nagy hátránya, ugyanis szinte mindenről a modul fejlesztőjének kell gondoskodnia, beleértve az objektumok referencia-számlálójának növelését, illetve csökkentését

is, ami jelentősen komplexebbé, s így nehezebben karbantarthatóvá teszi a programot.

Tehát olyan keretrendszerre, interfészre van szükségünk, ami az alapszintű, mechanikusan elvégzendő, illetve elvégezhető műveleteket a lehető legnagyobb mértékben automatizálja.

Az egyik ilyen lehetőség a Beazley cikkében (2003) bemutatott SWIG (*Simple Wrapper Interface Generator*), ami egy kódgenerátor segítségével lehetővé teszi a szükséges átalakításokat, ráadásul más szkriptnyelveket is támogat (Perl, Ruby, Tcl). Kódgenerátor lévén a portolni kívánt kód változásait automatikusan tükrözi a generált fájl, azonban az esetlegesen (a generátor számára) nem egyértelmű esetek bonyolultan felismerhető hibajelenségekhez vezethetnek. Ugyanis a kódgenerátorok általában komplex szabályrendszer segítségével analizálják a programkódot (amihez egy ún. parszerre is szükség van). További probléma a SWIG-gel kapcsolatban, hogy a C++ es a Python réteg közé további temporális rétegek kerülnek generálásra, ami a futási idő számára jelent kedvezőtlen híreket.

Másik lehetőség a Boost könyvtár-csomag Python moduljának használata, ami teljesen más megközelítésmódot alkalmaz. A Boost Python modul lehetőségeit remekül mutatja be Grosse-Kunstleve cikke (2003), teszi mindent pedig számos példán keresztül. A Boost Python könyvtár ugyanis egy interfészkönyvtár, ami többek között a felhasználó számára a következőket jelenti: minden esetleges változást a C++ interfészben manuálisan követni kell a Boost modul kódjában. Ez természetesen a már korábban említett time-to-market mérlegelésénél időbeli veszteségeket jelent.

Azonban azt is figyelembe kell vennünk, hogy mivel a leképezést explicit módon meg kell adnunk, ez nagymértékben hozzájárul ahhoz, hogy már a fordítás során hibaüzenetet generáljon a hibásan megadott wrapper (amely természetesen jóval könnyebben kezelhető, mint a futási idejű hiba). Azonban még

fontosabb, hogy ez az explicit írásmód azt is jelenti, hogy nem egyértelmű esetek előfordulásakor a programfejlesztő kezében van a döntés, nem áll fenn annak a veszélye, hogy egy automatizmus rossz döntést hozzon egy fel nem ismert speciális szituáció tekintetében.

	Kódgenerátor	Interfészkönyvtár
C++ interfész változása	Automatikusan követi a generált kód	Manuális beavatkozást igényel
Hibakeresés	A kódgenerátor belső állapota kifelé nem ismert (fekete doboz), nehezebb	A végeredmény C++ kód, hagyományos módon
Kód	Kevesebb	Több
Tesztelés	Több	Kevesebb

2. táblázat A kódgenerátor és az interfészkönyvtár elvi összehasonlítása Jim Bosch (2011) alapján

Az interfészkönyvtár alapú megoldás, ez esetben a Boost.Python mellett szól továbbá a Boost könyvtárak mögött álló óriási közönség, illetve annak ténye, hogy számos megoldás került be a C++ standardba az eredetileg Boost könyvtárakban megtalálható megoldások közül.

Az ismertetett két megoldás mindegyike rendelkezik a maga előnyeivel, míg a kódgenerátor alapú megoldások maga az implementáció során csökkentik a szükséges kód mennyiségét, addig az interfészkönyvtár alapú megoldások talán legnagyobb előnye a szokásos hibakeresési módszerek biztosítása a felhasználó számára.

Mindkét megoldás csak részleteit tekintve alkalmaz automatizmusokat a feladat végrehajtására, ezért is érdekes az AutoWIG könyvtár megjelenése (az eszköz Fernique és Pradal 2017-es cikkében került bemutatásra), amely Boost.Python alapokon ígér teljesen automatizált kódportolást Python alá C++ függvénykönyvtárak számára. Sajnálatos módon azon-

ban a rendelkezésre álló, felettebb hiányos dokumentáció nem teszi lehetővé az eszköz ipari környezetben történő alkalmazását.

Egyre nagyobb népszerűségnek örvendnek az olyan megoldások is, mint a Numba (Lam et al., 2015), mely egy úgynevezett típus-speciális just-in-time fordító függvények számára. Vagyis arról van szó, hogy adott adattípussal történő függvényhívás esetében az adott adattípusra létrehozza a függvény specializált változatát. Ebből kifolyólag pedig lehetőség van különböző optimalizálási stratégiák kihasználására. A Numba alapvetően a számításintenzív függvények esetében képes jelentős gyorsulást eredményezni. A Numba-hoz hasonló megoldások előnye, hogy mindösszesen specifikus dekorátorokra van szükség – hangsúlyozandó, hogy a kód megírása teljes mértékben Pythonban történik. Ezáltal pedig a külön fejlesztett és karbantartott gyors implementációt biztosító C/C++, valamint a gyorsabb fejlesztést lehetővé tevő Python kód-adatbázisok egyesíthetők, kismértékű teljesítményvesztés mellett. Természetesen az ilyen jellegű megoldások alkalmazását már az adott könyvtár tervezési fázisában figyelembe kell venni.

BOOST.PYTHON

Ebben a szakaszban röviden összefoglalásra kerül a Boost.Python interfészkönyvtár mögött rejlő tervezési paradigma, ebben elsősorban a Boost könyvtárak honlapján található, a Boost.Python modult ismertető leírást követem (Abrahams-Seefeld, 2002).

A Boost.Python könyvtár alapvetően speciális preprocessor makrók, illetve kulcsszavak segítségével teszi lehetővé az interfész létrehozását a C++-kód és a Python programnyelv között.

Ezen eszközök segítségével válik lehetővé viszonylag egyszerűen és rendkívül strukturáltan az interoperabilitás biztosítása, mégpedig

úgy, hogy a Boost.Python könyvtár lényegében a C++-kódot a Python C API-nak megfelelően teszi C nyelven elérhetővé.

Vagyis többek között például a minden Boost.Python wrapper részét képező `BOOST_PYTHON_MODULE(name)` makró az interfész kód köré egy `extern "C"` blokkot hoz létre, aminek hatására nem a C++-fordító által használt konvenció kerül alkalmazásra a fordítás során generált szimbólumok esetében (*name mangling/decoration, névdekoráció*), hanem annak C-konform változata, így lehetővé téve C++-függvények hívását a Python C API-n keresztül.

Természetesen ez csak egy kis, ámbar rendkívüli fontosságú része az interfész létrehozásának. Ezenfelül többek között arról kell gondoskodnia az interfészkönyvtárnak, hogy a C számára ismeretlen, elsősorban a C++ nyelv objektumorientált felépítéséből eredő konstrukciók is elérhetővé váljanak az interfész segítségével.

Ezt pedig a Boost.Python könyvtár a felhasználó számára felettebb követhető és az esetek döntő többségében nem intruzív módon valósítja meg, vagyis a wrapper elkészítése nem igényli a portolni kívánt forráskód közvetlen módosítását. Jelentősebb kivételt jelentenek a virtuális, illetve tisztán virtuális függvények, ahol bár az eredeti kód továbbra is változatlan marad, azonban az interfész elkészítéséhez szükséges wrapper-függvények manuális implementációja, vagyis ebben az esetben egy szinttel mélyebb programstruktúrát kapunk.

KIEGÉSZÍTÉSEK A HIVATALOS BOOST.PYTHON DOKUMENTÁCIÓHOZ

A következőkben összefoglalásra kerülnek a Boost.Python könyvtár alkalmazása során felmerülő, kevésbé vagy egyáltalán nem dokumentált korlátozások, illetőleg hasonló okokból egyes, speciális C++-konstrukciók esetében

a megfelelő, a sikeres portolást lehetővé tevő szemantikái, illetőleg szintaktikai struktúrák.

Move szemantika

A C++11-ben bemutatott move szemantika (*Stroustrup, 2013, pp.514-517*) lehetővé teszi objektumok tulajdonlásának (*ownership*) átadását másolat létrehozása nélkül. Az ezt lehetővé tevő jobbérték-referencia (T&&) kifejezetten hasznos konstrukció temporális objektumok, vagy a mindösszesen egy tulajdonost (*owner*) engedélyező *unique_ptr* esetében.

Azonban a Boost.Python könyvtár jelenleg nem támogatja a move szemantikát, az erre irányuló törekvések egyelőre eredménytelenek bizonyultak – más megoldások, például a SWIG esetében ez a funkció már elérhető (*SWIG-3.0 Documentation, 2018, pp.102-103*).

Pointerváltozók egyszerű adattípusokra

Habár ez esetben nem kifejezetten Boost.Python specifikus a probléma, azonban a fordító által generált hibaüzenet mindenképpen analízisre érdemes.

Amennyiben ugyanis egyszerű adattípusra (*POD, plain old data*) mutató pointer egy portolni kívánt függvényünk visszatérési értéke, abban az esetben *specify_a_return_value_policy_to_wrap_functions_returning<T*>* hibát jelez a fordító. Ennek az oka abban rejlik, hogy bár Pythonban az egyszerű adattípusok is az object osztály leszármazottjai (vagyis objektumok), a Python filozófia szerint nem megváltoztatható (immutable) objektumnak minősülnek (*van Rossum-Drake, 2011, p. 17.*), tehát az egyes példányokra mutató pointerváltozók nem definiáltak.

Template osztályok portolása

Mivel a template-paradigma a Python nyelv számára annak dinamikusan tipizált voltából adódóan ismeretlen, ezért template osztályok, illetőleg függvények esetében példányosítani kell az adott template-konstrukciót, praktikusan a portolást elvégző C++-projekthez tarto-

zó megfelelő header-fájlbán. Megjegyzendő, hogy a SWIG is hasonlóképpen oldja meg a template osztályok portolását, abban az esetben – mivel más paradigmáról van szó – egy speciális kulcsszó (*%template*) segítségével történik gyakorlatilag a definíció lemásolása. Ennek során a megadott adattípus kerül behelyettesítésre a template típus helyére – vagyis lényegében a *%template* kulcsszó az adattípus behelyettesítésének manuális átírását automatizálja.

```
/*x.h*/
template <typename T>
class X
{
public:
    X(T value) : m_x(value){}

    T m_x;
}

/*x_to_python.h*/
#include "x.h"
template class X<int>;
```

1. ábra A szükséges példányosítás template-konstrukciók portolása esetén

```
.def<void(class_namespace::*)(int)>("method", &class_namespace::method)
.def<void(class_namespace::*)(int, int)>("method", &class_namespace::method)

/* method - static */
.def<void(*)>("method", &class_namespace::method)
.def<void(*)>("method", &class_namespace::method)
.staticmethod("method")
```

2. ábra Statikus és nem statikus tagfüggvények regisztrálása közötti különbségek bemutatása

Függvénynevek túlterhelése statikus esetben
Interfészkönyvtár voltából adódóan a Boost.Python által biztosított API megköveteli a leképezések explicit megadását, kiváltképpen a kérdéses esetekben.

Ebből kifolyólag túlterhelt függvények regisztrálásakor az adott függvény teljes aláírását specifikálni kell. Statikus függvények esetében ez annyiban módosul, hogy az aláírás megadásakor a függvéypointernél nem kell megadni az osztály névterét, annak ellenére, hogy a tagfüggvény címét hozzárendelő utasítás esetében igen.

Amennyiben összevetjük az alábbiakban részletezett megoldást más rendszerekkel, akkor például SWIG esetében azt tapasztalhatjuk, hogy mivel a wrapper kód generálása automatikusan történik, a dokumentáció szerint statikus függvények esetében a generált függvény pusztán meghívja azt (*SWIG-3.0 Documentation, 2018, p.66.*). Vagyis az automatizálásnak köszönhetően a jelen szakaszban vázolt probléma nem fordul alapvetően elő, azonban ez azzal a kompromisszummal jár, hogy bizonyos feltételek mellett a kódgenerálás sikertelen (*SWIG-3.0 Documentation, 2018, pp.75-80.*).

Argumentumok megadása virtuális függvények esetében

Virtuális függvények esetében a korábban említett módon wrapper implementációja szükséges, amihez a Boost.Python könyvtár alapvetően két, némileg különböző szintaxissal rendelkező megoldást kínál. Ennek oka alapvetően a régebbi verziójú Microsoft Visual Studio fordítójában keresendő.

Holott a használt Microsoft Visual Studio 2012 esetében már használható lenne az új szintaxis, a felhasználói táboron belül felmerülő, frissebb verziókat is érintő problémák miatt a régebbi szintaxis szerint történt a wrapperek megvalósítása.

Ebben az esetben pedig az argumentumok átadása kevésbé egyértelmű, ugyanis a Boost.Python virtuális függvény hívását végző nyelvi struktúrájának kell átadni a virtuális függvény paramétereit, holott az új szintaxis esetében ez közvetlenül a virtuális függvénynek történik.

```

/* virtual - new syntax */
void virtual_f_new_syntax(int x)
{
    this->get_override("virtual_f_new_syntax")(x);
}

/* virtual - old syntax */
void virtual_f_old_syntax(int x)
{
    return call<void>(this->get_override("virtual_f_old_syntax").ptr(), x);
}

```

3. ábra A paraméterátadás különbségei az új és a régi Boost.Python szintaxis szerint

ÖSSZEFOGLALÁS

Jelen cikkben bemutatásra kerültek a jelenleg elérhető megoldások C++-alapú könyvtárak elérhetővé tételére Python programnyelven, valamint a Boost.Python interfészkönyvtár sajátosságai, illetve annak működésmódja. Az analízis részét képezte a C++ és a Python programnyelvek szisztematikus összehasonlítása, elsődlegesen a két nyelv különbségeire mint a portolást megnehezítő tényezőkre kitérve.

Ezen korlátok külön tárgyalásra kerültek a Boost.Python könyvtár esetében, valamint egyes speciális szituációk hatékony kezelésére megoldási javaslatok kerültek megfogalmazásra, kiegészítéseként szolgálva ezzel a hivatalos dokumentációhoz, továbbá elősegítve a könyvtárat használó közösség tevékenységét.

A jelen cikkben található kódrészletek bővített, kipróbálást megkönnyítő változata szabadon elérhető az interneten (Reizinger, 2018).

Irodalomjegyzék

- Abrahams D., Seefeld S. (2002) *Boost.Python*. [online] (Utoljára frissítve: 2018.08.01.) Elérhető innen: boost.org/doc/libs/1_68_0/libs/python/doc/html/index.html (Utolsó letöltés: 2018.08.30.)
- Beazley D.M. (2003). *Automated Scientific Software Scripting with SWIG*. Future Generation Computer Systems, 19(5), pp.599–609. Bosch J. (2011). SWIG vs. Boost.Python. [online] (Utoljára frissítve: 2013.10.08.) Elérhető innen: dev.lsstcorp.org/trac/wiki/SwigVsBoostPython (Utolsó letöltés: 2018.08.30.)
- Grosse-Kunstleve, R. W. (2003). *Building hybrid systems with Boost.Python*. C/C++ Users Journal, 21(7), pp. 29–36.
- Fernique, P. és Pradal, C. (2017) *AutoWIG: Automatic Generation of Python Bindings for C++ Libraries*. arXiv:1705.11000v1 [cs.SE]
- Lam et al. (2015). Numba: A LLVM-based Python JIT-compiler. Proceedings of the Second Workshop on the LLVM Compiler Infrastructure in HPC, 7, pp.1–6.
- Reizinger P. (2018) *boost_python.cpp*. [online] (Utoljára frissítve: 2018.11.11.) Elérhető innen: gist.github.com/rpatrik96/cd7eba98aa3255b2fb20dfc1fd2172a3 (Utolsó letöltés: 2018.11.11.)
- Stroustrup, B. (2013). *The C++ Programming Language*. 4. Kiadás. USA: Addison-Wesley
- SWIG-3.0 Documentation*. (2018). [online] Elérhető innen: swig.org/Doc3.0/SWIGDocumentation.pdf (Utolsó letöltés: 2018.08.30.) p.653.
- van Rossum, G. és Drake, F.L. (2011) *The Python Language Reference Manual* (version 3.2), UK: Network Theory Ltd.
- Python Software Foundation (2001). *Extending and Embedding the Python Interpreter*. [online] (Utoljára frissítve: 2018.11.11.) Elérhető innen: docs.python.org/3.6/extending/index.html (Utolsó letöltés: 2018.08.30.)
- Python Software Foundation (2001). *Python/C API Reference Manual*. [online] (Utoljára frissítve: 2018.11.11.) Elérhető innen: docs.python.org/3.6/c-api/index.html (Utolsó letöltés: 2018.08.30.)

TERMÉSZETTUDOMÁNYOS TÁRGYAK CSALÁDI ÉLETRE NEVELÉSI VONATKOZÁSAI A MAGYARORSZÁGI TANTERVEKBE A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

Uherkovich Orsolya Réka

Pécsi Tudományegyetem ◊ Bölcsészettudományi Kar, Oktatás és Társadalom Doktori Iskola

NÉMETORSZÁG, rövid tanulmányú

PhD-kutatási témám a családi életre nevelés a két világháború között. Ebben a tanulmányban – és a 2018-ban Berlinben megrendezett ISCHE konferencián elhangzott előadásomban – a konferencia témakiírásával összhangban azt vizsgálom, hogy a két világháború között érvényben lévő magyarországi népiskolai, polgári iskolai és tanítóképzési tantervekben hogyan jelentek meg a családi életre nevelés tartalmái a természettudományos tantárgyakban. A többi tantárgyban szintén fellelhetők családi életre neveléssel kapcsolatos tartalmak, amelyeknek a bemutatásától ebben az írásban eltekintek. A tanterveken kívül a szakajtóban tartalomelemzéssel vizsgálom a családi életre nevelés tartalmait.

Kérdésemre a következő változók alapján keresem a választ:

1. Gazdasági és háztartástani ismeretek.
2. Nemi, társadalmi szerepek a családban, női és férfi feladatmegosztás a családban, családi hierarchia, férj és feleség érzelmi viszonya, gyermeknevelés.

3. Család szerepe a társadalomban, a családnak mint a társadalom alapegységének hatása a társadalom jövőjére.

A kutatásban a dokumentumelemzés, forráselemzés módszerét alkalmaztam. Értelmező elemzésre törekedtem, amely a pedagógiai történéseket az adott korszak tükrében a teljes rendszer összefüggésében elemzi (Kontra, 2011).

A családi életre nevelés a vizsgált korszakban is fontos téma volt. Jelen dolgozat terjedelme a korszak teljes neveléstudománnyal foglalkozó irodalmát feldolgozni nem teszi lehetővé ezért a korszak pedagógiai gondolkodásából ízelítőül választottam néhány gondolatot egy meghatározó pedagógustól. Weszely Ödönre esett a választásom, aki *A korszerű nevelés alapelvei* című átfogó neveléstudományi művében áttekintően érinti a családi életre nevelés fontosságát.

A nevelők bemutatásánál a szülőket a gyermek legtermészetesebb nevelőiként mutatja be (Weszely, 1935, p.115.):

„A szülők példás élete fontosabb a nevelésben, mint rendszabályaik és erkölcsi leckéik, melyeket a gyermekeknek adnak.

Az első nevelő benyomásokat a gyermek a szülőktől kapja, s ezek legtöbbször determinálják egész későbbi fejlődését.” – ismeri fel a szerző. Ezért: „Kívánatos a szülőket a gyermeknevelés feladataira általában előkészíteni. Ezt a feladatot akarja teljesíteni a »szülők iskolája«” (Weszely, 1935, p.115.). Az idézet alapján Weszely a szülőket kívánja előkészíteni a gyermeknevelés feladataira. A család alapvető nevelő funkcióját a következő módon mutatja be (Weszely, 1935, p.25.): „Állandó nevelő hatást gyakorol, mert életközösség, melynek tagjai kénytelenek folyton egymáshoz alkalmazkodni, s magukat alárendelni a közös akaratnak, melyet a szülői tekintély képvisel.” A családi nevelés szocializáló, társadalomba bevezető funkcióját is fontosnak tartotta (Weszely, 1935, p.126): „A gyermekekre nézve a család képviseli a társadalmat, s igyekszik a gyermeket a társadalmi szükségletekhez alkalmazkodóvá tenni, hogy beilleszkedhessen majd a társadalom rendjébe, tudjon ahhoz alkalmazkodva érvényesülni, s képes legyen életfeladatait a társadalom keretében, mint annak egyik tagja megoldani.”

A család fő feladatát a jövő nemzedék fölnevelésében látja. Ez a gondolat minden korban időszerű és általános érvényű.

1. TANTERVELMÉLETI, SZAKIRODALMI HÁTTÉR

Kutatási kérdésemre, a szakirodalom tanulmányozása nyomán, három iskolatípus tanterveiben kutattam a válaszokat.

Elsősorban a népiskolai tanterveket vizsgáltam, mert a népoktatás, a népiskola „érte el” a legtöbb diákot az összes iskolatípus közül.

Másodsorban a polgári iskolák tanterveit tanulmányoztam, mert a népiskolák után a legszélesebb társadalmi, jelesül a kispolgári rétegek iskoláztatását, tanulmányait határozta meg a vizsgált korszakban, és mert nem kötik a gimnáziumokhoz hasonló hagyományok, ezért az étellel való kapcsolatra, gyakorlati-

asságra, hasznosságra törekszik. Egyfajta közbülső típust jelent a népiskola és a középiskola között (Simon, 1983, p.93.).

Harmadikként a tanítóképzők tanterveit vizsgáltam meg. Mindaz, amit a tanító, tanító-nő a kisiskolásoknak átad, a saját képzéséből eredeztethető, így számítottam rá, hogy fontos információkhoz jutok a tanítóképzési tanterveken keresztül kutatási témámra vonatkozóan.

Már az 1868-as népoktatási törvény megfogalmazta a népoktatási tanintézetek körét, amely az elemi és felsőbb népiskolát, a polgári iskolát és a tanítóképzőt jelentette (Tóth, 1999, p.12.). Ezért is látom indokoltnak ennek a három iskolatípusnak a tanterveit vizsgálni.

A vizsgált időszakban mindhárom iskolatípusban több tanterv is hatályos volt.

1905-ben katolikus népiskolai tanterv is jelent meg a következő célmegfogalmazással: „A népiskola akkor oldja meg feladatát, ha a gyermekeket mindarra megtanítja és neveli, amit majd családi, egyházi, és polgári életükben tudniok és tenniök kell, hogy emberei rendelkezésüknek megfeleljenek. Evégből... lássa el őket a gyakorlati élet által követelt elemi ismeretekkel és ügyességekkel” (idézi: Báthory, 1983, p.52.). Az 1905-ös katolikus tantervet változatlan formában 1916-ban újra kiadták és egészen 1926-ig érvényes volt (Mészáros, 2001, p.53.).

Klebsberg Kunó kultuszminiszter 1921-es hivatalba lépése után megindította az állami népiskolai tanterv korszerűsítésének munkálatait, ami 1925-ben jelent meg *Tanterv az elemi népiskola számára* címmel. Ez a tanterv a régi tanterv szerves továbbfejlesztése, csupán a Beszéd és értelemgyakorlatok III. és IV. osztályban történő bevezetésében jelenik meg benne új tárgyként. Az utasítás a tantervhez csak 1927-ben készül el, addig az 1905-ös tanterv utasításai kerülnek a szövegbe (Mészáros, 2001, p.67.). Az 1920'-as, 30'-as években a népiskolák mintegy háromnegyed része egytanítós, osztatlan vagy kéttanítós részben osztott iskola volt (Mészáros, 2001, p.67.). Ennek megfelelően a tantervek kitértek a különböző fokú osztott-

sággal rendelkező iskolákban elsajátítandó tananyagra is.

Az 1926-ban megjelenő katolikus tanterv a magyar népoktatás egységének megőrzése érdekében az állami tantervet veszi át, azzal a különbséggel, hogy nem közöl külön tervet az osztott s osztatlan népiskolák számára, csupán dőlt betűvel kiemeli a mindenképpen tanítandó anyagot (Mészáros, 2001, p.69.).

A református és evangélikus egyházak az 1926-os állami tantervet vezették be iskoláikban 1932-ben, illetve 1930-ban, kiegészítve a vallásukra vonatkozó ismeretanyagokkal.

A katolikus egyház 1937-ben, gyakorlatilag változatlan tartalommal új tantervet jelentet meg. A tanterv célmegfogalmazását finomították tovább. Az utasítások általános részében kutatási témákra vonatkozóan fontos adalékokat tartalmazó tanulmány található: A katolikus család, mint a katolikus népiskola alapvetője és nevelőtársa (Mészáros, 2001, p.73.).

Teleki Pál kultuszminiszter 1938-ban vezette be az új állami tantervet a kisebbségi népiskolák számára, amelyet a katolikus kisebbségi népiskolai tanterv is követett 1940-ben. 1941-től pedig, szakítva a korábbi gyakorlattal, a kisebbségi iskolákban minden tárgyat az adott kisebbség nyelvén kellett oktatni (Mészáros, 2001, p.76.).

Az első nyolcosztályos népiskolára szóló tantervet már Hóman Bálint kultuszminiszter adja ki 1941 áprilisában, ezt 1942-ben követi a katolikus egyház tanterve (Mészáros, 2001, p.79.).

Ezek a tantervek egy általam már nem vizsgált új korszakba vezetnek át.

1948-ig hazánkban a legtöbb népiskolát a Katolikus egyház tartotta fenn (Báthory, 2001, p.40.), ezért a népiskolák és a katolikus elemi iskolák számára, mint már korábban is láttuk, külön tantervek jelentek meg.¹

Polgári fiú és polgári leányiskolák számára eltérő tartalommal külön tantervek jelentek meg, amelyek függetlenül attól, hogy fiúk vagy lányok számára készültek, figyelembe vették az előzetes ismereteket, eltérő előfordulásukat és a különböző szerepeket, amiket a társadalomban betöltenek felnőtt korukban (Horánszky, 1999, p.83.).

A vizsgált korszakban a lányok iskoláiban az 1908-ban kiadott *Tanterv a polgári leányiskolák számára* volt érvényben. A tantervhez 1914-ben csatoltak *Utasítást. A fiúk polgári iskolái-ban* az 1918-ban kiadott *Tanterv és utasítás a polgári fiúiskolák számára* határozta meg a tananyagot. Fontos vívmánya a kornak, hosszabb előkészítés és emancipációs küzdelmek eredményeként, hogy a polgári iskolai pedagógusok képzését az elemi tanítóképzőkből az újonnan szervezett polgári iskolai tanárképzőkbe helyezték át, szintén az 1918-as évben. A továbbiakban a képzők már nem tanítói, hanem polgári iskolai tanár képesítést nyújtanak (Simon, 2001, p.97.).

A két világháború között megszületett a polgári iskolák négy évfolyamos változata,

és igazolva a társadalmi és gazdasági igényt egyre népszerűbbé vált (Simon, 2001, p.97.). Az 1924-ben megjelent új *Rendtartás*, az 1927. évi XII. tc., valamint ugyanebben az évben kiadott *Tanterv és Utasítás* egységesíti a polgári iskolákat. A Rendtartásban és a törvényben is megjelenő feladatmeghatározás: a polgári iskoláknak az a feladata, hogy vallásos, erkölcsös és nemzeti szellemben gyakorlati irányú általános műveltséget adjon, és ezzel közvetlenül a gyakorlati életre készítsen elő vagy pedig a középfokú szakiskolára előkészítsen. A polgári leányiskolában ehhez még egy feladat járul: „művelt, magyar polgári háziasszony” nevelése (Simon, 2001, p.98.). A polgári iskolák, felhasználva a reformpedagógia és a gyermektanulmány eredményeit, a tanulóikat a korabeli iskoláknál lényegesen eredményesebben, a műveltség jó színvonalával engedték útjukra. A polgáristák az életben megállták a helyüket. **A két világháború közötti korszak a polgári iskolák felvirágzásának időszaka, népszerűségével egyetlen más középfokú iskola sem vetekedhet** (Simon, 2001, p.101.).

Az egységes tanítóképzés 1868-ban született meg, négy középsikolai évre építve, hároméves képzéssel indult, majd fejlődésének legmagasabb szakaszát 1923-ban érte el az ötéves képzéssel (Tóth 1999. p.11.). Az ebben az évben kiadott *Tanterv a m. kir. állami tanító- és tanítónőképző-intézetek számára* ötéves tanítóképzésre készült tanterv előtt négy évfolyamos tanítóképzési tantervek születtek. A vizsgált korszak elején az 1911-ben kiadott *Tanterv és tantervi utasítások az állami elemi iskolai tanító- és tanítóképző-intézetek számára* volt érvényben.

A Katolikus Egyház az 1923-as tanterv alapján 1928-ban adta ki a saját tanítóképzési tantervét *Tanterv és utasítás a katolikus tanító- és tanítónőképző-intézetek számára* címen. Ezt megelőzően az 1905-ös *A magyarországi latin- és görög-szertartású római katolikus tanító- és tanítónőképző intézetek tanításterve* volt érvényben.

A tanítóképző intézetek fő feladata a diákokat megtanítani mindarra, ami a népiskolai oktatásban szükséges lehet. Tárgyi tudás mellett pedagógiai, gyakorlati, és tanítási gyakorlattal kapcsolatos elemeket is tartalmazott a képzésük.

2. TERMÉSZETTUDOMÁNYOS ISMERETEK ÉS CSALÁDI ÉLETRE NEVELÉS ÖSSZEFÜGGÉSEI A NÉPISKOLAI TANTERVEKBEN

A családi otthon egészséges környezetének megőrzését tanulták a gyerekek. Gazdasági ismeretek terén a gyümölcsfeldolgozást, háztáji álatok hasznát és kárát, néhány növény termesztését és a virágültetést ismerték meg.

A hat kötelező iskolai év végére a diákok ismerték a higiénia alapelveit, a főzés, mosás, takarítás, konzerválás, pénzbeosztás alapjait.

A *Természettan és vegytan tantárgy* anyaga a szappanfőzés, bútorfestés, amelyekhez minimális anyagismeretre is szükségük volt a diákoknak.

Foglalkoztak még a mindennapi életben végbemenő fizikai jelenségekkel, mint a fagyás, az olvadás, a forrás, és a párolgás. Ezek a fizikai jelenségek a családjában szinte naponta lejátszódnak. Ebben az esetben is fontos volt az elmélet és a gyakorlat összekötése.

3. TERMÉSZETTUDOMÁNYOS ISMERETEK ÉS CSALÁDI ÉLETRE NEVELÉS ÖSSZEFÜGGÉSEI A POLGÁRI ISKOLAI TANTERVEKBEN

Tanterv a polgári leányiskolák számára – 1908, 1914

Állat és növénytan tantárgyat 1-2. osztályban tanultak a diákok. A tananyag az ember háztartásában használatos termékek és gyümölcsök bemutatása, leírása, felhasználása, egy, az ember háztartásában fontos növény részletes ismertetése volt.

A *vegytan és ásványtan tantárgy* célja is utal a későbbi, a családi életben megjelenő gyakor-

1 Népiskolák számára:

- *Tanterv és utasítás: az elemi népiskola számára.* Kiadta a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter. Budapest, Magyar Királyi Tudományegyetemi Nyomda, 1916. 334 p.; 25 cm
- *Tanterv az elemi népiskola számára.* [kiad. a] vallás- és közoktatásügyi miniszter. Budapest: Egyet. Ny., 1925. 131 p.; 23 cm
- *Tanterv és utasítások a népiskola számára.* kiad. a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter. Budapest: Egyetemi Ny., 1933. 552 p.; 23 cm
- *Tanterv és utasítások az általános továbbképző népiskola számára.* kiadta a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter. Budapest: M. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1935. Budapest: Egyetemi Ny. 44 p.; 23 cm
- *Tanterv és utasítások a népiskola számára.* Budapest: Egyetemi Ny., 1936. 552 p.; 23 cm
- *Tanterv és utasítás a népiskola 7-8 osztálya számára (1937)* Közoktatásügyi miniszter, Budapest. 64p. 19 cm

A katolikus elemi iskolák számára:

- *Tanterv és utasítás a katolikus elemi népiskolák számára.* Kiad. a Magyar Püspöki Kar. Budapest: Szt. István Társ., 1927. Budapest: Stephaneum Ny. VIII, 261 p., 1 t.; 23 cm
- *Tanterv és utasítás a mindennapi és általános továbbképző katolikus népiskolák számára.* Budapest: Szent István Társ., 1937. 592 p.; 23 cm

lati hasznosíthatóságra: „A természet és az ember háztartásában előforduló egyszerűbb vegyi folyamatok megértése kísérletek alapján, továbbá a gyakoribb és fontosabb ásványok megismerése szemlélet útján.” (Tanterv a polgári leányiskolák számára, 1908. 7.)

Az élet és egészség tanterv célja is jelzi, hogy komoly feladata van a tárgynak: Az emberi test ismerete alapján az egyén és a család egészségének oltalmazására és ápolására szolgáló módok és eszközök megismerése. A tantárgy keretein belül alapvető anatómiai, élettani, és egészségügyi ismereteket adtak át a diákoknak. Az egészség fenntartásával kapcsolatban több témakört is érint a tanterv. Ilyen például a táplálkozás szükségessége és feladata, táplálékanyagok és szerek, táplálék elkészítése különböző kornak megfelelően, különös tekintettel a csecsemők és kisgyermekek táplálására.

Minden témakörnél kiemelik a gyermekekre, gyermekkorra vonatkoztatott ismereteket. Ez nagyban segíthette a későbbi családanyák dolgát a gyermekek ellátásával, gondozásával, esetleges ápolásával kapcsolatban.

Tanterv és utasítás a polgári fiúiskolák számára – 1918, 1927

Az ásványtan és vegytan egyik fő célja a természetben, az ember szervezetében és háztartásában végbemenő legegyszerűbb kémiai folyamatok megértése.

Kémiai ismeretek közül az égést (oxidálást), és az ember táplálkozását kötik össze a háztartásban végbemenő folyamatokkal. Az elméleti ismereteket a gyakorlatban, a mindennapi, háztartási folyamatokban való realizálással köttették a gyerekek előzetes ismereteihez. Motivációs bázist is jelent, hogy nem egy teljesen távoli, elvont tudományt próbáltak a gyerekekkel megértetni, hanem a mindennapi folyamatokat fogalmazták meg a kémia nyelvén.

A természettan anyagában szerepel a hővezetés, hőszigetelés, fűtés és szellőztetés témaköre, amelyek szükséges ismeretekkel lát-

hatták el a tanulókat a családi élet gyakorlati vonatkozásaiban.

A tantervhez kapcsolódó utasítás fontosnak tartja a természeti jelenségek egészségi vonatkozásainak kidomborítását. A hőmérséklet, hőterjedés, halmazállapot-változás alkalmat nyújtanak az időjárás elleni védekezés, ruházatkodás, a főzés és a fűtés tárgyalására.

Az élet és egészségtani ismeretek tantárgy tanterve kutatási témákra vonatkozóan bőséges információkkal szolgálnak.

Az egészségtani ismeretek között az anya, csecsemő- és gyermekvédelemre vonatkozó ismeretek is szerepelnek, ha nem is olyan terjedelemben, mint a lány polgári iskolákban.

A lakáskörülmények egészségre gyakorolt hatását is ismertették: „A lakás hatása az egészségre. (...) A lakás tisztántartása, szellőzése, fűtése, természetes és mesterséges világítása.” (Tanterv és utasítás a polgári fiúiskolák számára, 1918. 17.) A betegségek elleni védekezés témakörében megismerkedtek a fertőző betegségekkel gyermek- és csecsemőkorban, a beteg gyermekek ápolásával, a csecsemő és gyermekori balesetekkel.

A mezőgazdasági és ipari ismereteket többek között a konyhakertészet vonatkozásaiban tárgyalták a tanulókkal. A konyhakerti növényekre káros állatok és az ellenük való védekezés, a legfontosabb növények és termesztésük, betakarításuk, eltartásuk is tananyag volt. Gyümölcskertészeti ismeretekkel is gazdagodtak a tanulók, a kertgondozáson túl a gyümölcsök feldolgozását is megismerhették. A háziállatokkal és gondozásukkal, valamint a szőlőműveléssel kapcsolatos ismeretanyagot is megszerezték a tanulók a polgári iskolákban.

A négy év alatt, tematikusan szervezve, megismerkedtek a háztáji feladatokkal. Mindezt alapvetően gyakorlatban sajátítják el a tanulók, mintagazdaságokban, vagy az iskolához közel lévő működő gazdaságokban. A tantárgy gazdag, használható gyakorlati ismereteket nyújtott a tanulóknak, hatékony oktatási módszereket felhasználva.

4. TANÍTÓKÉPZŐ INTÉZETEK TANTERVEI

Négy, a korszakban megjelent tanítóképző intézeteknek szóló tantervet vizsgáltam kutatásomban.

a, Tanterv és tantervi utasítások az állami elemi iskolai tanító- és tanítóképző intézetek számára (1911) és Tanterv a m. kir. állami tanító- és tanítónőképző-intézetek számára (1923)

A természetrajz – kémia tantárgyat javasolja a miniszter (Klebsberg Kunó) összekötni a gazdaságtannal, egészségtannal, különös tekintettel a gyakorlati életre, az egészségtan anyaga kibővül a népbetegségek és a csecsemőápolás anyagával. Első osztály téli időszakában a házi állatok tanulmányozása, harmadikban egyszerű kémiai folyamatok, amik a háztartásban is végbemennek; olvadás, fagyás, savak, erjedés stb.

A neveléstan tantárgy jellegéből adódóan bőséges olyan ismeretet nyújtott a tanulóknak, amelyeket szakmájuk gyakorlása mellett a saját családjuk színterén is hasznosíthattak. Anatómiai, élettani és ideglettani alapismeretekkel alapozták meg az ember tanítására vonatkozó ismereteiket.

b, A magyarországi latin- és görög-szertartású, római katolikus tanító- és tanítónőképző intézetek tanításterve (1905), Tanterv és utasítás a katolikus tanító- és tanítónőképző intézetek számára (1928).

A földrajz tantárgy anyagában az összes tanítóképzői tanterv közül egyedül az 1928-as tantervben találtam számomra érdekes vonatkozást. Harmadik osztályban a földet a rajta élő néppel együtt tárgyalják, és a nép vonatkozásában a házasság és család is téma, a családi szerepek, feladatmegosztás megbeszélésére adva alkalmat.

A Természetrajz és kémia tantárgy hasznos gyakorlati ismereteket nyújtott a diákoknak, elsősorban szemléletmód szintjén. A növénytani ismeretek között szerepeltek a konyhakerti

növények, kerti gyümölcsfák és cserjék, táplálkozás és egészség szempontjából fontos virágatlan növények, mérges és gyógyító növények. A mindennapi kémiai folyamatok is helyt kaptak az órákon, például tisztítószerek, eljárások, lepárlás, erjesztés, savak, szénhidrátok, zsírok, táplálékanyagok és élvezeti szerek. Az elméleti tudnivalót összekapcsolták a család konyhájában mindennaposan végbemenő folyamatokkal.

Az egészségtan tantárgy célja az egészséges életmódra nevelés. Tárgyaltak a talaj, a víz, a levegő, a táplálkozás, a ruházat, a lakás, a tisztaság és az életmód egészségre gyakorolt hatásáról; a betegségekről, megelőzésükről, gyógyításukról és a népegészségügy keretén belül a csecsemővédelemről, gyermekhalálzásról, csecsemő gondozásáról, táplálásáról.

5. ÖSSZEZGÉS

A tantervekben meghatározott tananyagok és az utasítások javaslati alapján, Magyarországon a két világháború közötti időszakban a természettudományos ismeretek átadását is felhasználták a családi életre nevelés terén.

A vizsgált tantervek közül a fiú polgári iskolák tananyaga tartalmazza a legtöbb olyan tudáselemet, amely a természettan és a családi élet összefüggéseit tárja fel.

Elsősorban a gyakorlati készségeket erősítették meg a természetrajzi, fizikai és kémiai jelenségek mindennapi életben, a családi háztartásban és konyhában végbemenő folyamatokkal való összekapcsolása segítségével.

A biológiai ismereteket az egészségmegőrzés, egészségnevelés szolgálatába állították, illetve a növények ismeretét a családi konyhakertészetben, családi gazdaságokban hasznosították.

A gyerekek a közvetlen környezetükben lévő jelenségekkel foglalkoztak, ami Antony Lorschbach szempontja szerint jó hatással van természetvédelemre való igény kialakulásában. (Lorschbach, 2013.)

A gyakorlati életre felkészítő polgári iskolákban bőségesen szereztek természettudományos ismereteket a tanulók, amelyeket a családi életben hasznosítani tudtak. Ez a mai korban is lehetne szempontja a tananyag kiválasztásának.

A tanítóképző intézetek tananyagában anatómiai, élettani és idegéletti ismeretekkel alapozták meg az ember fejlődésére és nevelhetőségére vonatkozó ismereteket.

A hangsúly nem a szaktárgyi ismereteken volt, hanem egyfajta holisztikus szemlélettel próbálták átadni a természettudományos ismereteket a mindennapi, családi életben megjelenő feladatokkal összekötve.

A polgári iskolákban erősen gyakorlatorientált, a mindennapi és családi élettel kontextusba kerülő oktatás folyt. A tantárgyak nagy számánál keresték, és meg is találták az összefüggéseket, amelyek által a tanulók a tananyagot a mindennapokban hasznosíthatták. A tanítás a szükségletekből, a hasznosítható ismertekből indult ki.

A nemi szerepeket a fiúk és lányok iskoláinak különböző tananyaga közvetítette. A tanterv több olyan elemet is tartalmaz, amely kifejezetten a nemi szerepeket és az ideális, korban jellemző családi feladatmegosztást, hierarchiát volt hivatott megerősíteni. A lányoknak háziasszonyi feladatokkal, a fiúknak családfői feladatokkal kellett megismerkedniük. A gyermeknevelési, gondozási ismeretek értelemszerűen a lányok tantervében jelentek meg hangsúlyosabban, de a fiúk sem maradtak teljesen tudatlanok ezen a téren.

Mindennyik tantervnek vannak olyan elemei, meglátásai, amelyeket a mai korban is érdemes lenne a családi életre neveléssel kapcsolatos nevelési tervek részévé tenni, természetesen a mai korra adaptálva.

Irodalomjegyzék

Horánszky N. (1999). A tanulók adottságainak, sajátosságainak figyelembe vétele a polgári iskolai tantervekben (1868-1948). In: Ballér E., Horánszky N. (szerk.) *Művelődéspolitikai és pedagógiai szempontok a hazai iskolatípusok tanterveiben, 1868-1945: tanulmányok*. Budapest: OKI.

Kontra J. (2011). *A pedagógiai kutatások módszertana*. Kaposvár: Kaposvári Egyetem. [online] Elérhető innen: mek.oszk.hu/12600/12648/12648.pdf (Utolsó letöltés: 2018. 08.01. 14:17)

Lorsbach, A., Jinks, J. (2013). *What Early 20th Century Nature Study Can Teach Us*. [online] Elérhető innen: naturalhistorynetwork.org/journal (Utolsó letöltés: 2018.08.03. 5:32)

Mészáros I. (2001). Felekezeti népiskoláink tanterveinek történeti alakulása. In: Báthory Z., Horánszky N. (szerk.) *A tantervelmélet forrásai*. Budapest: Országos Pedagógiai Intézet.

Ormos M. (1998). *Magyarország a két Világháború között (1914-1945)*. Debrecen: Csokonai Kiadó.

Simon Gy. (2001). A polgári iskolai tantervekről. In: Báthory Z., Horánszky N. (szerk.) *A tantervelmélet forrásai*. Budapest: Országos Pedagógiai Intézet.

Tóth G. (1999). A művelődéspolitikai és a tantervelméleti felfogások hatása a tanítóképző intézeti tantervre (1923., 1925.). In: Ballér E., Horánszky N. (szerk.) *Művelődéspolitikai és pedagógiai szempontok a hazai iskolatípusok tanterveiben, 1868-1945*. Budapest: OKI.

Weszely Ö. (1935). *A korszerű nevelés alapelvei*. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.

Impresszum

FELELŐS KIADÓ: Tordai Péter igazgató
GRAFIKAI TERVEZÉS, TÖRDELÉS: Vilimi Kata
SZERKESZTŐ: Tóth Bianka
OLVASÓSZERKESZTŐ: Györpál Zsuzsanna
KIADJA a Tempus Közalapítvány, 2019.

ISBN 978-615-5319-64-8

Minden jog fenntartva.

Tempus Közalapítvány
1077 Budapest, Kéthly Anna tér 1.
Postacím: 1438, Budapest 70., Pf. 508.
Infó: (06 1) 237 1320
telefon: (06 1) 237 1300
fax: (06 1) 239 1329
e-mail: info@tpf.hu
internet: www.tka.hu, www.campusmundi.hu

A Tempus Közalapítvány minden pályázataival kapcsolatos információt, pályázati űrlapot, egyéb dokumentumot térítésmentesen bocsát az érdeklődők rendelkezésére, azok kereskedelmi forgalomba nem hozhatók.

A „*Campus Mundi – felsőoktatási mobilitási és nemzetköziesítési program*” című EFOP-3.4.2-VEKOP-15-2015-00001 azonosító számú projekt a Széchenyi 2020 program keretében, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg, a Tempus Közalapítvány kezelésében.



CAMPUS
MUNDI



TEMPUS KÖZALAPÍTVÁNY

www.campusmundi.hu

Hogyan kerül egy kötetbe az orosz Y generációról és a szelénvegyületek vizsgálatáról szóló tanulmány? Vagy a dél-koreaiak plasztikai sebészethez való viszonyának elemzése és az Osztrák-Magyar Monarchiába emigrált olasz szalámigyárosok bemutatása?

A kötetben megjelent írások szerzői mindannyian Campus Mundi ösztöndíjjal vettek részt külföldi részképzésen, szakmai gyakorlaton vagy rövid tanulmányúton, ahol interkulturális környezetben gyarapíthatták tudásukat.

Ez a válogatás alátámasztja azt, hogy a külföldi tanulmányi ösztöndíjak nem csak a szakmai tudás elmélyítésére, hanem a látásmód kiszélesítésére is alkalmasak.

Campus Mundi ösztöndíjjal kinyílik a világ és a tudományban sincsenek határok.

